

PRIEVOLIŲ TEISĖ I

(prof. Vytautas Mizaras)

Dalyko programos 5 tema: **Sutarčių teisės bendrosios nuostatos**

Sutarties samprata ir reikšmė. Sutarčių laisvės principas. Sutarties ir prievolės santykis.

Sutarčių rūšys (vienašalės, dvišalės ir daugiašalės sutartys; atlygintinės bei neatlygintinės sutartys, sutartys trečiojo asmens naudai; kitos sutarčių rūšys). Vartojimo sutartis ir komercinė sutartis. Viešoji sutartis.

Sutarties turinys. Sutarties ir prievolės turinio santykis. Sutarties turinio sąvoka. Esminės sutarties sąlygos. Kitos sutarties sąlygos. Sutarčių standartinės sąlygos.

Sutarties sudarymas. Ikisutartiniai santykiai. Preliminarioji sutartis. Sutarties sudarymo stadijos. Oferta. Viešoji oferta. Akceptas ir jo formos. Sutarties sudarymo pagal pasiūlymą, kuriame nenurodytas terminas atsakyti, momentas. Atsakymo pavėlavimas. Atsakymas sutinkant sudaryti sutartį kitomis sąlygomis. Sutarties sudarymo momentas ir vieta. Viešųjų sutarčių sudarymo ypatumai.

Sutarčių galia ir forma.

Pagrindinės sutarčių aiškinimo taisyklės.

Sutarčių vykdymas. Sutarties vykdymo principai. Sutartinių įsipareigojimų vykdymas pasikeitus aplinkybėms.

Sutarčių neįvykdymo teisiniai padariniai. Sutarties vykdymo sustabdymas. Įvykdymo trūkumų pašalinimas. Papildomas terminas sutarčiai įvykdyti. Palūkanos. Atsakomybę naikinančios sąlygos. Nenugalima jėga. Sutartinė civilinė atsakomybė. Objektivus sutarties pažeidimas.

Sutarčių pabaiga. Sutarties nutraukimas. Restitucija. Sutarties pakeitimas. Absolutus ir santykinis sutarties negaliojimas. Dalinis sutarties negaliojimas.

Esminė šalių nelygybė.

Literatūra:

V. Mizaras. Paskaitos skaidrės ir tezės (prieiga <http://web.vu.lt/tf/v.mizaras>).

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Prievolių teisė. T. 1. Vilnius: Justitia, 2001, 6.154-6.228 straipsnių komentaras, p. 191-306.

Papildomas šaltinis: Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. Mykolo Romerio universitetas, 2004, p. 106-173.

Privaloma praktinė medžiaga

Dėl sutarties formos ir sudarymo (sutarties sudarymas su elektros tiekėju)

LAT CBS 2003-01-13 nutartis c. b. Nr. 3K-3-54/2003:

Sutartis yra šalių susitarimas sukurti tarpusavio teises ir pareigas (CK 6.154, 6.159 str.). Tokio susitarimo buvimą gali patvirtinti ne tik rašytinis dokumentas, bet ir konkludentiniai šalių veiksmai. Jeigu viena šalis tiekia prekes, o kita šalis jas priima ir už jas sumoka, tai akivaizdu, jog tarp šalių yra sudaryta sutartis. Sutarties nebuvimą būtų galima konstatuoti tik tuo atveju, jeigu *įstatymas* imperatyvia forma reikalautų, kad šalys savo susitarimą įformintų specialia forma, ir imperatyviai nustatytų, kad formos reikalavimų nesilaikymas sutartį daro negaliojančia. Nagrinėjamu atveju tokių imperatyvių sutarties formos nesilaikymo padarinių *įstatymai* nenustato, todėl sutarties egzistavimą gali patvirtinti ir konkludentiniai šalių veiksmai, t.y. elektros energijos tiekimas ir jos faktinis vartojimas. Tokią *išvadą* patvirtina ir CK 6.384 straipsnio 1 dalis, kuri nustato, kad energijos pirkimo-pardavimo sutartis laikoma sudaryta nuo vartotojo įrenginių prijungimo prie energijos tiekimo tinklų. Iš nagrinėjamos bylos medžiagos matyti, kad vartotojo įrenginiai prie energijos tiekimo tinklų buvo prijungti dar 1986 m., o pasikeitus sodo namo savininkui įvykdo tik vienos iš prievolės šalių pasikeitimas.

[Iš bylos medžiagos matyti, kad elektros energija į sodo namą buvo tiekama nuo 1986 m. Ankstesnė sodo namo savininkė už tiekiamą elektros energiją atsiskaitydavo. Elektros energijos tiekimas buvo tęsiamas ir po to, kai 1998 m. pasikeitė sodo namo savininkas, nes už sunaudotą elektros energiją atsiskaitydavo naujasis sodo namo savininkas, t.y. ieškovas. Taigi iš bylos nagrinėjimo metu nustatytų aplinkybių akivaizdu, jog tarp ieškovo ir bendrijos buvo susiklostę faktiniai sutartiniai elektros energijos tiekimo santykiai. Todėl negalima pripažinti, jog ieškovas elektros energiją vartojo savavališkai, t.y. savavališkai prijungdamas savo įrenginius prie elektros energijos tiekimo tinklų.

Jeigu ieškovas, nors ir nebūdamas sodininkų bendrijos narys, faktiškai naudojosi sodininkų bendrijai priklausančiu turtu (vandentikiu, keliais, kitokia infrastruktūra), tai jis privalo mokėti atitinkamas sumas už šių objektų naudojimą net ir nebūdamas sodininkų bendrijos narys, taip pat net ir nesant jokios rašytinės sutarties tarp jo ir bendrijos, nes pareiga mokėti už naudojimąsi svetimu turtu nėra siejama su kokia nors naryste. Ieškovui atsisakius tą daryti, sodininkų bendrija turi teisę šias sumas iš ieškovo išieškoti teismo tvarka. Tačiau už prievolių, kylančių iš naudojimosi svetimu turtu, nevykdymą sodininkų bendrija, kaip elektros energijos tiekėjas, neturi teisės nutraukti elektros energijos tiekimo, nes, kaip minėta, toks elektros energijos tiekimo nutraukimo pagrindas Taisyklėse nenumatytas (sodininkų bendrija, kaip tiekėjas, neturi teisės nutraukti elektros energijos tiekimo Taisyklėse nenumatytais pagrindais)].

Sutarties (prievolinio teisinio santykio) uždarmo taisyklė

LAT CBS 2014-05-20 nutartis c. b. Nr. 3K-3-257/2014:

Vienas sutarčių teisės principų – sutarties uždarmo principas, kuris reiškia, kad sutartis sukuria teises ir pareigas ją sudariusiems asmenims ir, išskyrus įstatyme įtvirtintas išimtis, nesukuria teisių ir pareigų tretiesiems asmenims. Sutarties uždarmo principo išimtys – įstatyme nustatyti atvejai, kai sutartis turi įtakos trečiųjų asmenų, ne tik jos šalių, teisėms ir pareigoms. Vienas jų įtvirtintas CK 6.191 straipsnyje. Tai – sutartis trečiojo asmens naudai, kurios esmė – sutarties šalis gali nustatyti, kad iš sutarties atsiradusi prievolė turi būti įvykdyta trečiajam asmeniui ir taip jam sukurti reikalavimo teisę dėl šios prievolės vykdymo. Kaip sutarties uždarmo principo išimtis vertinamas teisių perėmimas (CK 6.190 straipsnyje 1 dalis, kt.) ir kiti įstatyme nustatyti atvejai. Teismų praktikoje suformuluota taisyklė, kad teismas sutarties galią tretiesiems asmenims (tiesioginį poveikį sutartyje nedalyvavusių asmenų teisėms ir pareigoms) gali pripažinti tokiu atveju, kai tai nustatyta įstatyme ir byloje konstatuojamos faktinės aplinkybės, sudarančios pagrindą taikyti atitinkamą sutarties uždarmo principo išimtį. Sutarties uždarmo principas lemia, kad tik sutarties šalys gali reikšti reikalavimus dėl jos netinkamo vykdymo; sutartinės civilinės atsakomybės tikslas ir teikiamos apsaugos ribos – sutartį sudariusių asmenų interesus, susijusių su tinkamu sutarties įvykdymu, apsauga.

Sutarties uždarmo principą atspindi ir nagrinėjama ginčui aktualios CK 6.650 straipsnio nuostatos dėl rangos sutarties šalių santykio tais atvejais, kai generalinis rangovas darbams atlikti pasitelkia subrangovus ir su jais sudaro atskiras rangos sutartis. Sudarydamas tokias sutartis, rangovas tampa užsakovu. CK 6.650 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta taisyklė, kad generalinis rangovas atsako užsakovui už subrangovo prievolių neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą, o subrangovams – už užsakovo prievolių neįvykdymą netinkamą įvykdymą; pagal to paties straipsnio 4 dalį, jeigu ko kita nenustato įstatymai ar sutartis, užsakovas ir subrangovas neturi teisės reikšti vienas kitam piniginių reikalavimų, susijusių su sutarčių, kiekvieno iš jų sudarytų su generaliniu rangovu, pažeidimu; to paties straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad užsakovui, generalinio rangovo sutikimu, sudarius sutartis dėl darbų atlikimo su kitais asmenimis, šie asmenys už sutarties neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą atsako tiesiai užsakovui.

Teismų praktikoje sprendžiant iš rangos santykių kylančius ginčus, suformuluota taisyklė, kad reikšti reikalavimus dėl rangos sutarties pažeidimo gali tik jos šalys, kiti asmenys – tik tuo atveju, jeigu reikalavimo teisę turintis asmuo jiems ją perleido.

Byloje teismų nustatyta, kad kasatorius yra trečiasis asmuo subrangos sutarties atžvilgiu, nenustatyta, jog kasatorius būtų įgijęs reikalavimo teisę užsakovui, pvz., ją perleidus generaliniam rangovui, subrangos sutartyje nėra išlygos dėl užsakovo teisės reikšti reikalavimus tiesiogiai subrangovui, generalinis rangovas nėra pasibaigęs juridinis asmuo. Šių aplinkybių pagrindu teisėjų kolegija pripažįsta, kad apeliacinės instancijos teismas pagrįstai sprendė, jog kasatorius neturi reikalavimo teisės atsakovui dėl sutartinės civilinės atsakomybės, kylančios iš subrangos sutarties. Konstatavus šią aplinkybę, neaktualūs ir nenagrinėjami kasacinio skundo ir atsiliepimo į jį argumentai dėl sutartinės civilinės atsakomybės sąlygų buvimo.

Sutarčių rūšys

Viešosios sutarties samprata (CK 6.161 str. aiškinimas)

LAT CBS 2012-03-07 nutartis c. b. Nr. 3K-3-90/2012:

Dėl energijos, dujų, vandens perpardavimo (subtiekimu) sutarties kvalifikavimo viešąja

Sandoriai pagrįstai laikomi svarbiausia asmenų privačios autonomijos įgyvendinimo priemone, nes, sudarydami juos, asmenys išreiškia savo valią dėl tarpusavio susitarimų sukurti teisių ir pareigų, prisiimamos atsakomybės (CK 1.2, 6.2, 6.156 straipsniai). Sutarčių laisvė yra viena iš Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintų asmens laisvių (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsnis), todėl gali būti vertinama kaip subjektų ūkinei veiklai būtina konstitucinė garantija. Taigi tais atvejais, kai atitinkami teisiniai santykiai reguliuojami dispozityviųjų teisės normų, subjektai, remdamiesi sutarčių laisvės principu, dėl savo teisių ir pareigų gali susitarti kitaip, o teismai, nagrinėdami ginčus dėl sutartinių įsipareigojimų nevykdymo, privalo aiškinti ir taikyti šalių sudarytos sutarties nuostatas, o ne konkrečių sutarčių rūšį reglamentuojančio įstatymo, nustatančio dispozityvaus pobūdžio reikalavimus, normas (CK 6.189 straipsnis, 6.200 straipsnio 1 dalis).

Pažymėtina, kad sutarčių laisvės principas taip pat yra susijęs su principu, kad sutarčių reikia laikytis (lot. *pacta sunt servanda*), kuris reiškia, jog asmeniui privalomi ne tik sutartimi prisiimti konkretūs įsipareigojimai, tačiau ir tai, kas sutartyje tiesiogiai nenustatyta, tačiau išplaukia iš jos esmės ar įstatymų. Asmenys, siekdami tam tikrų tikslų ir sudarydami sandorius, laisvai sprendžia dėl savo teisių ir pareigų, tačiau sutarties laisvės principas, kaip ir kiti bendrieji teisės principai, nėra absoliutus. Teisės normos draudžia sudaryti sandorius, prieštaraujančius imperatyviosiems įstatymų nuostatoms, valstybėje susiformavusiai viešajai tvarkai ar gerai moralei (viešasis interesas), taip pat sandorius, neatitinkančius tikrosios juos sudariusių asmenų valios (privatus interesas) (CK 1.78–1.93 straipsniai).

Sutarčių teisėje išskiriama viešoji sutartis, kaip viena iš sutarčių rūšių, kai įstatymais ribojamas sutarčių laisvės principas. Viešąja laikoma sutartis, kurią sudaro juridinis asmuo (verslininkas), teikiantis paslaugas ar parduodantis prekes visiems, kas tik kreipiasi (transporto, ryšių, elektros, šilumos, dujų, vandentiekio ir kt. organizacijos) (CK 6.161 straipsnis). Šios sutarčių rūšies atsiradimą lėmė aplinkybė, kad Lietuvos ūkyje veikia ne viena natūrali monopolija ir valstybei tenka specialiai reglamentuoti tam tikras ūkio šakas, kuriose nėra pakankamos konkurencijos. Tai valstybė daro išleisdama teisės aktus, kuriuose įtvirtinamos specialios elgesio taisyklės, esminės privalomos tokių sutarčių sąlygos. Taigi viešosios sutarties institutas atspindi viešąjį interesą, kad, įsikišant į sutarčių sudarymo procesą, būtų užtikrintas elektros energijos, šilumos, vandens ar kt. šalies ūkio funkcionavimui bei asmeniniams (buitiniams) gyventojų poreikiams strategiškai svarbių prekių prieinamumas, apginta silpnesnė sutartinio santykio pusė – transporto, ryšių, elektros, šilumos, dujų, vandentiekio ar kt. paslaugų vartotojas. Dėl to kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad viešoji sutartis laikytina sutarčių laisvės principo išimtimi, nes sutarties šalys pačios tiesiogiai visų sutarties sąlygų nenustato, jos reglamentuojamos atitinkamų teisės aktų (pvz., reglamentuojant paslaugų kainas ir kitas sutarties sąlygas) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 9 d. nutartis, priimta civilinėje byloje UAB „Vilniaus energija“ v. Vilniaus miesto savivaldybė, bylos Nr. 3K-3-280).

Pažymėtina, kad viešąja sutartimi laikytina tik tokia, kuri yra konkrečiai įstatyme įvardyta viešąja arba, nors taip įvardyta ir nėra, tačiau atitinka įstatyme įtvirtintus pagrindinius požymius: viešosios sutarties šalis – tiekėjas, pardavėjas, kuris verčiasi tam tikra veikla, šios veiklos produktą privalo parduoti, paslaugą teikti visiems, kurie į ją dėl šito kreipiasi (CK 6.161 straipsnio 2 dalis); paslauga ar prekės turi būti teikiamos vienodomis sąlygomis ir kainomis visiems tos pačios kategorijos vartotojams (CK 6.161 straipsnio 3, 4 dalys); įstatymų nustatytais atvejais viešosios sutartys gali būti sudaromos pagal abiem šalims privalomas standartines sąlygas, patvirtintas atitinkamos valstybės institucijos (CK 6.161 straipsnio 5 dalis); paslaugas teikiančio ar prekes parduodančio asmens veikla gali būti labiau kontroliuojama valstybės, pavyzdžiui, nustatant kainas, reikalaujant tam tikrų licencijų ir pan.; viešąsias paslaugas teikiančio subjekto pareiga sudaryti sutartį su visais, kurie į ją dėl to kreipiasi, lemia tai, jog verslo subjektai turi ribotas galimybes nutraukti tokias sutartis. Atsižvelgiant į tai, kad viešoji sutartis yra vieno iš pagrindinių civilinės teisės principų – sutarčių laisvės principo – išimtis, kvalifikuoti sutartį viešąja ir laikyti įstatymų nustatytais ribojimus teismai gali tais atvejais, kai nustatomi būtinų viešosios sutarties požymių kompleksas, o ne tik kai kurie jos elementai ar bruožai.

Pabrėžtina, kad įstatyme nustatyti viešosioms sutartims keliama reikalavimai ir su jais susiję sutarčių laisvės principo ribojimai nereiškia, kad tokiose sutartyse nėra sąlygų, dėl kurių šalys galėtų susitarti savo nuožiūra. Įstatymų leidėjas viešųjų sutarčių atveju neribuoja šalių galimybės dėl kokių nors sąlygų susitarti kitaip, svarbiausia, kad nebūtų pažeisti viešieji tikslai, dėl kurių tokių sutarčių sudarymo laisvė ribojama (pvz., žr. CK 6.391 straipsnį).

[Nagrinėjamoje byloje kilo ginčas, ar subtiekiama sutartis, kuria vartotojas (abonentas) perteikia šilumos, elektros energiją, vandenį, kanalizavimo ir pan. paslaugas kitam vartotojui (subabonentui), pripažintina viešąja sutartimi, dėl ko paslaugą subabonentui perteikiančiam abonentui (subtiekėjui) turėtų būti taikomi tie patys ribojimai, kaip ir energijos ar kt. viešųjų paslaugų tiekėjui.

Sprendžiant šį ginčą, pirmiausia atkreiptinas dėmesys į tai, ar tiekimo teisiniai santykiai, atsirandantys viešosios tam tikras prekes ar paslaugas, pvz., energiją, teikiančio subjekto ir abonto sudarytos sutarties pagrindu, yra tapatūs teisiniams santykiams, susiklostantiems abonentui dalį tų pačių prekių ar paslaugų perteikiant kitam vartotojui (subabonentui). Teisės normos nedraudžia energijos pirkėjui (abonentui) dalį gaunamos energijos tiekti kitam asmeniui (subabonentui) (CK 6.389 straipsnis). Lingvistiškai aiškinant šią teisės normą konstatuotina, kad abonentas gali energiją, šilumą, dujas ar vandenį perduoti kitam asmeniui, t. y. turi teisę tai daryti, tačiau neprivalo. Perpardavimo (subtiekiama) santykiai nėra imperatyvaus pobūdžio, nes perpardavėjo (abonto) veikla, skirtingai nei pardavėjo (tiekėjo), nesiejama su CK 6.161 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta pareiga sudaryti sutartį su kiekvienu, kuris kreipiasi dėl energijos tiekimo, t. y. įstatyme perpardavėjui nenustatytas tokio pobūdžio sutarčių laisvės principo ribojimas kaip pardavėjui. Taigi, nepaisant to, kad energijos pirkimo–pardavimo sutartį įstatymų leidėjas tiesiogiai įvardija kaip viešąją sutartį (CK 6.383 straipsnio 3 dalis), energijos perpardavimo (abonto ir subabonto) sutartys įstatymų besąlygiškai nėra priskiriamos viešųjų sutarčių rūšiai, todėl tokius perpardavimo santykius nustatančias sutartis kvalifikuoti viešomis galima tik tada, kai jos atitinka CK 6.161 straipsnyje įtvirtintus bendruosius viešųjų sutarčių požymius. Dėl to apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai konstatavo, kad ginčo sutartis pagal prigimtį yra tapati tiekimo įmonės ir abonto sudarytai viešajai energijos pirkimo–pardavimo sutarčiai. Tokiai išvadai pagrįsti būtina vertinti visų subtiekiama sutarties sąlygų atitiktį viešosios sutarties požymiams.]

Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į CK 6.161 straipsnio reikalavimus, pagal kuriuos sutartis gali būti kvalifikuojama viešąja, atitinkamai: kad sutarties šalis turi užsiimti tam tikra veikla, šias paslaugas tiekti vienodomis sąlygomis kiekvienam besikreipusiam ir kt., *konstatuoja, jog nagrinėjamo atveju apeliacinės instancijos teismas neapgrįstai ginčo sutartį pripažino viešąja. Nagrinėjamo atveju abonentas (subtiekėjas) nėra elektros, šilumos, dujų, vandens paslaugas visiems besikreipusiems teikiantis subjektas, t. y. nesiverčia tam tikra veikla, kuri būtų viešųjų sutarčių reguliavimo dalykas.* Bylos šalys yra skirtingų administracinių pastatų savininkai. Atsakovas yra abonentas, sudaręs energijos ir kt. paslaugų pirkimo–pardavimo sutartis su šias paslaugas teikiančiomis įmonėmis, o ieškovas tokiu tapti ir įsiregistruoti abonentu negali, kol nėra įsirengęs atitinkamų inžinerinių tinklų. Esant tokiai situacijai, pagal šalių sudarytą ginčo sutartį, iki tol, kol ieškovas pats netaps abonentu, jam energiją, vandenį, dujas turi tiekti atsakovas. Šiam atsakius tai daryti, ieškovo ūkinė veikla sutriktų. Taigi ginčo sutarties pagrindu susiklostę šalių teisiniai santykiai turi viešosioms sutartims būdingų privalomumo požymių, tačiau jų nepakanka, kad sutartį būtų galima kvalifikuoti viešąja. Vienas esminių viešųjų sutarčių požymių yra paslaugas teikiančio subjekto pareiga sudaryti tiekimo sutartis su visais besikreipiančiais asmenimis ir tiekti paslaugas vienodomis

sąlygomis tam tikrai vartotojų kategorijai. Tuo tarpu ginčo sutartimi atsakovas įsipareigojo paslaugas tiekti tol, kol ieškovas pats taps abonentu, t. y. bylos šalys sudarė sutartį dėl komunalinių paslaugų perteikimo iki tol, kol tokių tiekiamų paslaugų gavėjas neįsiregistruos kaip atskiras abonentas paslaugas teikiančiose įmonėse. Taigi ginčo sutartis neatitinka esminių viešąją sutartį apibūdinančių požymių, todėl abonto energijos ir kitų komunalinių paslaugų perpardavimo sutartis be teisinio pagrindo kvalifikuota viešąja.

[Esant tokiai situacijai, kai sutarčiai negali būti taikomi įstatymuose įtvirtinti viešosioms sutartims taikytini sutarčių laisvės principo ribojimai, abonto ir subabonto teisinius santykius reglamentuoja jų sudaryta sutartis (CK 6.156 straipsnis) ir konkrečiai tokiems santykiams reguliuoti įtvirtintos tam tikros teisės normos. Atsižvelgiant į tai, kad subabontų teisinė padėtis, jų teisės ir pareigos specialiuoju teisės aktu – Elektros energetikos įstatymo, Šilumos ūkio įstatymo, Energetikos įstatymo, nėra apibrėžtos, abonto ir subabonto teisinius santykius perduodant subabonentui energiją reglamentuoja jų sudaryta sutartis. Šios sutarties pagrindu sutartį sudarančios šalys savo nuožiūra gali nustatyti tarpusavio teises ir pareigas (pvz., užmokestį, taikomą už perduotą energiją; vietinio tinklo eksploatacijos sąnaudų padengimą; taip pat nuostatas dėl sutarties nutraukimo ir kt.). Analogiška pozicija jau išsakyta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamoje praktikoje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 5 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *UAB „ŽVC“ v. mokslinė–gamybinė AB „Precizika“*, bylos Nr. 3K-3-123/2011; 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *A. S. v. UAB „Rodena“*, bylos Nr. 3K-3-444/2010). Tokios subtiekimo sutartys aiškinamos remiantis bendrosiomis CK 6.193 straipsnyje įtvirtintomis sutarčių aiškinimo taisyklėmis ir šių taisyklių taikymo praktika, t. y. sutartis aiškinama nustatant tikruosius sutarties dalyvių ketinimus, o ne vien remiantis pažodiniu sutarties teksto aiškinimu. Aiškinant sutartį taip pat turi būti atsižvelgiama į sutarties sąlygų tarpusavio ryšį, sutarties esmę ir tikslą, sutarties sudarymo aplinkybes, šalių derybas dėl sutarties sudarymo, šalių elgesį po sutarties sudarymo ir kitas reikšmingas].

Vartojimo sutarties samprata

LAT CBS 2015-04-14 nutartis c. b. Nr. 3K-7-149-706/2015 (teisinės paslaugos, kurios teikiamos klientui – fiziniam asmeniui, yra vartojimo sutartis, pagal ESTT prejudicinį sprendimą – advokatas yra verslininkas plačiąja prasme):

Ieškovas (advokatas) prašė priteisti nesumokėtą honorarą, o atsakovė priešieškiniu prašė pripažinti negaliojančiomis teisinių paslaugų sutartis dėl apgaulės. Pirmosios ir apeliacinės instancijų teismai ieškinį tenkino, o priešieškinių atmetė. Atsakovė pateikė kasacinį skundą. LAT nurodė, kad vadovaujantis ES teise ir ESTT prejudiciniu sprendimu, advokatas, vykdamas savo profesinę veiklą, už atlyginimą teikdamas teises paslaugas asmeniniais tikslais veikiančiam fiziniam asmeniui (vartotojui), yra verslininkas (plačiąja prasme), todėl advokato ir fizinio asmens sudaryta tipinė sutartis turėtų būti teismo teisiškai kvalifikuojama kaip vartojimo sutartis, ir teismas turi ex officio atlikti tokios sutarties nesąžiningų sąlygų kontrolę. Nagrinėjamu atveju teismai nevertino ginčo šalių sudarytų teisinių paslaugų sutarčių pobūdžio ir nekvalifikavo jų kaip vartojimo sutarčių, todėl ir jų sąlygų netikrino nesąžiningumo aspektu, nors sutartyse išvardytos apibendrinamojo pobūdžio teisinės paslaugos, kaip antai atstovavimas turto padalijimo, santuokos nutraukimo ir vaiko gyvenamosios vietos nustatymo byloje, byloje dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu ir kitose bylose, nurodytos konkrečios galutinės mokėtinos sumos už paslaugas, nesant paaiškinimų, kurios paslaugos įkainotos koku atlyginimo dydžiu, kas kelia abejonių dėl suljgtų paslaugų apimties ir kainų aiškumo.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad pavedimo sutartis pagal savo pobūdį yra sutartis dėl atstovavimo, kurios pagrindu įgaliotinis įgaliotojo (atstovaujamojo) vardu su trečiaisiais asmenimis atlieka teisinius veiksmus, todėl jai taikomos ir CK normos, reglamentuojančios atstovavimą (CK 2.132–2.151 straipsniai). Kliento su advokatu sudarytoms pavedimo (teisinių paslaugų) sutartims taikomos ir bendrosios atlygintinų paslaugų sutarties (galiojusi CK 6.716 straipsnio 4 dalis) nuostatos: kai klientas yra fizinis asmuo vartotojas, paslaugų sutarčiai *mutatis mutandis* taikomos šio kodekso 6.188, 6.350–6.370 straipsnių taisyklės. Šiuo metu galiojančiose CK 6.716 straipsnio 4 ir 5 dalyse nustatyta, kad vartojimo paslaugų sutarčiai taikomos šio kodekso normos, reglamentuojančios vartojimo sutartis, o atskirų rūšių atlygintinoms paslaugoms kiti įstatymai gali nustatyti papildomus reikalavimus.

Vartojimo sutarčių instituto tikslas yra remiantis specialiais teisiniais instrumentais atkurti sutarties šalių pusiausvyrą ir taip užtikrinti vartotojo, kaip silpnesniosios šalies, teisių ir teisėtų interesų apsaugą. Vartotojo teisių apsauga užtikrinama taikant bendrąsias vartotojų teisių apsaugos normas, leidžiančias sutartį priskirti prie vartojimo sutarčių grupės apskritai ir sudarančias pagrindą taikyti bendrąsias vartotojų teisių apsaugos (gynimo) priemones ir specifines, tik atskiroms vartojimo sutarčių rūšims būdingas nuostatas bei specialius konkrečiai vartojimo sutarčių rūšiai būdingus silpnesniosios sutarties šalies teisių gynimo būdus. Teismų praktikoje pripažįstama, kad bendraja prasme vartojimo sutarčiai kvalifikuoti nustatyti trys būdingi požymiai, apibūdinantys sutarties šalių teisinį statusą, t. y. vartotoją ir verslininką (plačiąja prasme): prekes ar paslaugas turi įsigyti fizinis asmuo; fizinis asmuo prekes ar paslaugas turi įsigyti savo asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams tenkinti; šias prekes ar paslaugas turi teikti verslininkas.

Prejudiciniu sprendimu ESTT pažymėjo ir tai, kad advokatų teikiamų paslaugų srityje iš principo egzistuoja klientų – vartotojų ir advokatų nelygybė būtent dėl to, kad šių šalių turima informacija nėra tokia pati. Kai advokatas savo nuožiūra sudaro su klientu tipinę sutartį, t. y. sutartį su sąlygomis, dėl kurių nebuvo atskirai derėtasi, šių sutarties sąlygų (ne)sąžiningumą teismas turi vertinti ex officio, net ir tais atvejais, kai klientas (vartotojas) nereiškia tokio reikalavimo. Pagal kasacinio teismo teisės aiškinimo ir taikymo praktiką teismas ex officio turi kvalifikuoti vartojimo

sutartis ir atlikti tokių sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolę pagal CK 6.188 straipsnio 2 dalyje (šiuo metu galiojančio CK 6.228⁴ straipsnio 2 dalyje) išdėstytus kriterijus.

Informavimo pareiga tampa ypač svarbi naudojant standartines sutarčių sąlygas. Šiuo atveju svarbu užtikrinti šalių interesų pusiausvyrą ir sąžiningumo principo laikymąsi. Viena iš priemonių, leidžiančių pasiekti šių tikslų, yra standartines sutarčių sąlygas naudojančios šalies pareiga atskleisti informaciją, kad sutartis sudaroma pagal jos parengtas standartines sutarties sąlygas, ir sudaryti galimybę kitai šaliai tinkamai su jomis susipažinti. Vartotojas būti informuotas ir padaryti tos informacijos pagrindu adekvatų *sprendimą* gali tik žinodamas visas sutarties sąlygas, o jis jas gali žinoti, jei jos aiškios ir suprantamos.

Prejudiciniame *sprendime* ESTT konstatavo, kad advokatas savo nuožiūra sprendžia, ar sutartiniuose santykiuose su savo klientu naudotis iš anksto jo paties ar jo profesinės asociacijos organų parengtomis tipinėmis sąlygomis. Kadangi šios sąlygos įtrauktos į atitinkamas sutartis tiesiogiai advokato valia, negalima tvirtinti, kad taikant sutarties sąlygų (ne)sąžiningumo kontrolę galėtų kilti grėsmė, jog bus pakenkta advokato ir jo kliento santykių specifikai ar bus pažeisti advokato veiklos principai (prejudicinio *sprendimo* 26–27 punktai). Sutarties sąlygose, dėl kurių atskirai nesiderama, kurios parengtos bendrai naudoti, nėra su advokatų klientais susijusios asmeninės informacijos, dėl kurios atskleidimo galėtų būti pažeista advokato profesinė konfidencialumo pareiga (prejudicinio *sprendimo* 31 punktas).

[LAT į ESTT kreipėsi dėl prejudicinio sprendimo nutartimi Nr. 3K-7-395/2013: kreipimasis į ESTT dėl prejudicinio sprendimo. Ar šalis – vartotojas, ar advokatas – verslininkas, ar sutartis į direktyvos dėl nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyse reglamentavimo sritį ir jei į trečiąjį klausimą būtų atsakyta teigiamai, svarbu išsiaiškinti, ar tokių sutarčių kvalifikavimui vartojimo sutartimis taikomi bendrieji kriterijai, ar jos turėtų būti pripažintos vartojimo sutartimis pagal specialiuosius kriterijus? Jei tokių sutarčių kvalifikavimui vartojimo sutartimis reikia naudoti specialiais kriterijais, kokie jie turėtų būti? Atsakymai: vartotojas, verslininkas, ESTT prejudiciniame *sprendime* nurodė, kad sutartys, kurioms taikytinos Direktyvos 93/13/EEB nuostatos, turi būti vertinamos pagal bendruosius vartotojų sutartims kvalifikuoti taikomus kriterijus. Vadovaujantis tais pačiais bendraisiais kriterijais, siekiant įvertinti, ar konkreti sutartis priskirtina prie vartojimo sutarčių, turėtų būti vertinamas ir advokato specifinis teisinis statusas (laisvosios profesijos atstovas), ir jo sudaroma teisiųjų paslaugų sutartis su klientu, nepaisant to, su kuria teisės sritimi yra susijęs teisiųjų paslaugų teikimo sutarties dalykas (prejudicinio *sprendimo* 24, 25 punktai)].

LAT CBS 2014-09-29 nutartis c. b. Nr. 3K-3-446/2014 (sutartis dėl finansavimo produktų (skolinimosi obligacijų) – ne vartojimo (nors priklauso nuo faktinių aplinkybių vertinimo):

ieškovas prašė gražinti sumokėtą žyminį mokestį byloje dėl nuostolių pagal skolinimosi obligacijų apmokėjimo sutartį su banku atlyginimo, kadangi yra vartotojas. Pirmosios ir apeliacinės instancijų teismai prašymą atmetė. Ieškovas pateikė kasacinį skundą. LAT konstatavo, kad sandoriai, kai fiziniai asmenys įsigyja finansines priemones sudarydami rizikos sutartis, nelaikytini vartojimo sandoriais CPK 83 str. prasme, todėl teismas neturėjo pagrindo atleisti ieškovo nuo žyminio mokesčio sumokėjimo. *Atsižvelgiant į šalių teisiųjų santykių pobūdį, pasirašytų sutarčių kiekį (trys skolinimo obligacijų apmokėjimui bei trys obligacijų pasirašymo sutartys), sandorių vertę (daugiau kaip 1 mln. Lt), jų (naudos gavimo) rizikingumą, ieškovo ankstesnę patirtį sudarant investicinio pobūdžio sutartis ir tai, kad kredito gavimo tikslas buvo ne tiesioginis kredito vartojimas asmeninėms, šeimos, namų ūkio reikmėms, o papildomų pajamų gavimas, darytina išvada, jog vykdytoje investicinėje veikloje yra abiejų šalių versliškumo požymių.*

Pagal Vartotojų teisių apsaugos *įstatymo* 2 straipsnio 15 dalį vartotojas – fizinis asmuo, kuris pareiškia savo valią pirkti, perka ir naudoja prekę ar paslaugą asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti. Vartotojų teisių apsaugos *įstatyme* taip pat nurodoma, kas yra laikoma finansinėmis paslaugomis (2 straipsnio 2 dalis), apibrėžiama finansinių paslaugų teikimo sutartis, sudaroma nuotolinio ryšio priemonėmis (2 straipsnio 3 dalis). Vis dėlto detalios vartotojų teisių apsaugą ir gynimą užtikrinančios nuostatos finansinių paslaugų įsigijimo atveju pateikiamos tik aštuntajame šio *įstatymo* skyriuje „Finansinių paslaugų teikimas pagal sutartis, sudaromas naudojant ryšio priemones“ ir taikomos tik ryšio priemonėmis sudarytomis finansinių paslaugų teikimo sutartims. Nustatyta, kokia informacija vartotojui tokiais atvejais turi būti pateikiama, nurodoma vartotojo teisė per tam tikrą laiką atsisakyti ryšio priemonėmis sudarytos sutarties dėl finansinių paslaugų teikimo, įtvirtintas draudimas tokias paslaugas teikti be vartotojo sutikimo (Vartotojų teisių apsaugos *įstatymo* 36–39 straipsniai).

Vartojimo kredito *įstatymo* 2 straipsnio 14 punkte reglamentuojama, kad vartotojas – fizinis asmuo (vartojimo kredito gavėjas), kuris siekia sudaryti ar sudaro vartojimo kredito sutartį asmeninėms, šeimos, namų ūkio, bet ne verslo ar profesinėms reikmėms. Vartojimo kredito *įstatymo* taikymo sritis nustatyta šio *įstatymo* 3 straipsnyje, kur, be kita ko, nurodyta, kad šio *įstatymo* nuostatos nėra taikomos kredito sutartims, sudaromoms su finansų maklerio įmonėmis arba kredito įstaigomis siekiant leisti investuotojui įvykdyti sandorį, susijusį su viena ar daugiau Lietuvos Respublikos *finansinių priemonių rinkų įstatyme* nurodytų finansinių priemonių, jei kreditą suteikianti finansų maklerio įmonė arba kredito įstaiga dalyvauja tokia sandorįje.

Lietuvos banko įstatymo 47 straipsnio 2 dalyje vartotojas apibrėžiamas, be kita ko, kaip fizinis asmuo, sudarantis su finansų rinkos dalyviu finansinių paslaugų sutartį, išskyrus profesionaliuosius klientus, asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams tenkinti. Pažymėtina, kad šiame *įstatyme* pateikiama vartotojo apibrėžtis yra tikslinė, taikoma tik ta apimtimi, kiek juo atitinkamiems subjektams, įvardytiems vartotojais, suteikiamos specialios teisės.

Šiuo įstatymu vartotojui suteikiama teisė tik į ginčo nagrinėjimo procedūrą neteisimine tvarka, tačiau nenumatomos jokios kitos vartotojo teisių apsaugos ar gynimo priemonės.

Visoms vartotojo apibrėžtims iš esmės būdingas bendras bruožas yra tas, kad atitinkamą sutartį sudaro fizinis asmuo su savo verslu, prekyba, amatu ar profesija nesusijusiais tikslais (vartojimo tikslais).

Teisėjų kolegija teisiškai nepagrįstais pripažįsta kasaciniame skunde išdėstytus argumentus, kad kasatorius turėtų būti laikomas vartotoju, nes iš investavimo sutarčių gautos lėšos galėjo būti panaudotos asmeniniams poreikiams tenkinti. Vertinant sutarties priskyrimą vartojimo ar ne vartojimo sutartims, teisinę reikšmę turi pradinis tikslas, kuriam ši sutartis sudaryta. Priešingas aiškinimas leistų išplėsti vartojimo sutartims skirtą teisinį reguliavimą ir aiškaus verslo pobūdžio sutartims, kai verslininkas iš verslo sutarties gautas pajamas panaudotų ar ketintų panaudoti vartojimo tikslais. Gautų pajamų panaudojimo tikslo vertinimas būtų pernelyg neapibrėžtas ir spekuliatyvus, nes nėra jokio teisinio instrumento, kuris su tam tikru patikimumu leistų nuspėti, juolab kontroliuoti, kur asmuo panaudos gautas lėšas. Be to, skirtingai nei teigiama kasaciniame skunde, apeliacinės instancijos teismas kasatoriaus nelaikė vartotoju ne vien dėl to, jog sutartimis buvo siekiama papildomų pajamų gavimo, tačiau ir analizavo kasatoriaus individualias savybes, jo investavimo patirtį, sudarytų sandorių prigimtį.

LAT CBS 2014-04-25 nutartis c. b. Nr. 3K-3-243/2014:

Ieškovai prašė pripažinti atsakovo vienašališką kreditavimo sutarties nutraukimą neteisėtu, atidėti palūkanų ir kitų sumų mokėjimą 2 metams ir priteisti nuostolių atlyginimą. Pirmosios ir apeliacinės instancijų teismai ieškinį atmetė. Ieškovai pateikė kasacinį skundą. LAT nurodė, kad ieškovams pareiškus ieškinį atlyginti nuostolius dėl netinkamo banko sąskaitos sutarties vykdymo, nepakanka įrodyti, kad bankas pažeidė banko sąskaitos sutartį, tačiau būtina įrodyti ir kitas civilinės atsakomybės sąlygas, o būtent kad dėl atsakovo pažeidimų ieškovai patyrė jų nurodomo dydžio nuostolius. Įvertinęs kreditavimo sutarties turinį, jos sudarymo ir vykdymo aplinkybes, ieškovų ir trečiųjų asmenų sudarytų pirkimo–pardavimo sutarčių turinį ir sudarymo aplinkybes, šalių elgesį sutarties vykdymo etape, teismas pagrįstai sprendė, jog buvo ieškovo valia ir sutikimas atlikti ginčo mokėjimo pavedimus, kuriuos ieškovai įvardijo kaip nuostolius, todėl šį reikalavimą pagrįstai atmetė. Nustatęs, jog kreditas ieškovams buvo suteiktas ne jų vartojimo poreikiams tenkinti, o žemės sklypams ir kavinei pirkti, siekiant vykdyti komercinę veiklą, teismas pagrįstai šios sutarties nepripažino vartojimo. Kadangi šalys buvo sutarusios, jog sutarties nutraukimo pagrindas yra atvejis, kai kredito gavėjas nesumoka laiku pagal mokėjimo grafiką mokėtino kredito (jo dalies) ir (arba) priskaičiuotų palūkanų ilgiau kaip 10 dienų ir kredito gavėjas nesumoka įsiskolinimo (palūkanų) per papildomai nustatytą 10 dienų terminą, o šiuo atveju visos sąlygos buvo nustatytos, atsakovas turėjo pagrindą nutraukti sutartį.

Sprendžiant, ar sudaryta sutartis kvalifikuotina kaip vartojimo, neturi reikšmės, kaip sutarties šalys įvardijo sutartį, ar sutarties tekste vartojamas terminas „vartojimo“. Konkretios sutarties pripažinimą vartojimo sutartimi lemia jos atitiktis pirmiau nurodytiems požymiams, o ne sutarties šalių valia, laikyti ją tokia ar ne. Nagrinėjamu atveju tokia aplinkybė, kad banko kreditavimo sutartyje nurodyta, jog kreditas suteiktas vartojimo poreikiams tenkinti, nesudaro pagrindo išvada, kad kreditavimo sutartis yra vartojimo. Bankų praktikoje žinomos vartojimo kredito, būsto kredito ir kitų kredito rūšių sutartys. Kredito paskirčiai ar rūšiai apibūdinti skirtas „vartojimo“ terminas nenulemia sudarytos sutarties kvalifikavimo vartojimo sutartimi. Šio termino pavartojimas kreditui apibūdinti turi būti įvertintas kartu su kitais duomenimis, sprendžiant, ar sutartis atitinka pirmiau nurodytus vartojimo sutarties požymius ir tik šiuos požymius atitinkanti sutartis gali būti kvalifikuota kaip vartojimo. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad teismai, nustatę, jog kreditas ieškovams buvo suteiktas ne jų vartojimo poreikiams tenkinti, o konkreitiems žemės sklypams ir kavinei pirkti, kad ieškovai ieškinyje nurodė, jog žemės sklypai buvo įsigyti siekiant vykdyti komercinę veiklą, ir šios sutarties nepripažindami vartojimo, nenukrypo nuo nurodytos kasacinio teismo praktikos.

Dėl sutarties standartinių sąlygų, nesąžiningų vartojimo sutarties sąlygų aiškinimas (CK 6.185, 6.188 str.)

LAT CBS 2003-01-09 nutartis c. b. Nr. 3K-7-1/2003:

Civilinio kodekso 4.82 straipsnio 1 dalis nustato, kad butų ir kitų patalpų savininkams bendrosios dalinės nuosavybės teise priklauso namo bendro naudojimo patalpos, pagrindinės namo konstrukcijos, bendro naudojimo mechaninė, elektros, sanitarinė-techninė ir kitokia įranga. Buto savininkas neturi teisės perduoti bendrosios dalinės nuosavybės, numatytos Civilinio kodekso 4.82 straipsnio 1 dalyje, savo dalies, taip pat atlikti kitų veiksmų, dėl kurių ta dalis perduodama atskirai nuo nuosavybės teisės į butą (CK 4.82 straipsnio 2 dalis). Pagal Civilinio kodekso 4.76 straipsnį kiekvienas iš bendraturčių proporcingai savo daliai turi teisę į bendro daikto (turto) duodamas pajamas, atsako tretiesiems asmenims pagal prievoles, susijusias su bendru daiktu (turtu), taip pat privalo mokėti išlaidas jam išlaikyti. Jeigu vienas iš bendraturčių nevykdo savo pareigos tvarkyti ir išlaikyti bendrą daiktą (turtą), tai kiti bendraturčiai turi teisę į nuostolių, kuriuos jie turėjo, atlyginimą. Iš nurodytų teisės normų reikalavimų darytina išvada, kad daugiabučio namo bendraturtis nėra atleidžiamas nuo pareigos dalyvauti išlaikant bendrą turtą (šiuo atveju – liftą), nes jis nėra vien tik teikiamos paslaugos vartotojas. Subjektinė teisė atsisakyti naudotis liftu paslaugų ir šiai daliai tenkančių įmokų yra ginama, tačiau tai neturi įtakos jo, kaip bendraturčio, pareigoms, kurios kyla iš įstatymu jai suteiktų pareigų dalyvauti išlaikant bendrą turtą.

Byloje nustatyta, kad su ieškove 1992 m. kovo 23 d. buvo sudaryta tipinė (standartinė) pastato eksploataavimo išlaidų ir paslaugų apmokėjimo sutartis, tuo pačiu ir už naudojimąsi lifto paslaugomis, kurios sąlygos neatitinka šiuo metu galiojančių reikalavimų. Pagal CK 6.185 straipsnį standartinėmis laikomos sąlygos, kurias bendram nevienkartiniam naudojimui iš anksto parengia viena šalis nederindama jų su kita šalimi ir kurios be derybų su kita šalimi taikomos sudaromose sutartyse. *Tačiau pagal šio straipsnio 2 dalį sutarties standartinės sąlygos privalomos kitai šaliai tik tuo atveju, jeigu jai buvo sudaryta tinkama galimybė su tomis sąlygomis susipažinti.* Priėmus minėtą įstatymą ir jį detalizuojančius poįstatyminius aktus, įsigaliojus 2000 m. liepos 18 d. priimtam Civiliniam kodeksui, vartotojas įgijo teisę teismo tvarka reikalauti pripažinti negaliojančiomis sąžiningumo kriterijams prieštaraujančias vartojimo sutarties sąlygas (CK 6.188 straipsnis). Šio straipsnio 2 dalis nurodo, kokios vartojimo sutarčių sąlygos laikomos nesąžiningomis. Prie tokių sutarties sąlygų įstatymas priskiria: įpareigojimą vartotoją vykdyti sutarties sąlygas, su kuriomis jis neturėjo realios galimybės susipažinti iki sutarties sudarymo, be teisės jų atsisakyti; teisę paslaugų teikėjui paslaugų teikimo metu vienašališkai nustatyti jų kainas arba teisę vienašališkai padidinti kainą be vartotojo teisės atsisakyti sutarties, jeigu galutinė kaina yra didesnė už sutartyje nustatytą ir panašiai.

Įvertinus ginčijamos sutarties sudarymo laikmetį ir to meto socialines-ekonomines sąlygas bei pačios sutarties turinį ir bylos aplinkybes teisėjų kolegija konstatuoja, jog ieškovė neturėjo tinkamos galimybės susipažinti su sutarties sąlygomis. Iš ginčijamos sutarties 7 punkto reikalavimų akivaizdu, kad paslaugų teikėjui suteikta galimybė vienašališkai nustatinėti paslaugos kainą, nenumatyta galimybė vartotojui nutraukti paslaugų teikimo sutartį. Esant tokioms byloje nustatytoms aplinkybėms, teismai pagrįstai konstatavo, kad vartojimo sutarties sąlygos ieškovės (vartotojos) atžvilgiu laikytinos nesąžiningomis ir buvo pagrindas ginčijamą sutartį (lifto paslaugų teikimo) nutraukti.

LAT CBS 2011-06-15 nutartis c. b. Nr. 3K-7-272/2011 : (taip pat ir dėl esminio sutarties pažeidimo vertinimo bei vienašalio sutarties nutraukimo galimybių ir tvarkos)

Kasacinio teismo praktikoje nurodyta, kad vartotojų teisių gynimas vertintinas kaip viešasis interesas, svarbus ne tik pačiam vartotojui, bet ir didelei visuomenės daliai. Tais atvejais, kai ginčo šalių sudaryta sutartis kvalifikuojama kaip kylanti iš vartojimo teisinių santykių, bylą nagrinėjantis teismas visais atvejais sutarties sąlygas ex officio turi įvertinti pagal CK 6.188 straipsnyje įtvirtintus sąžiningumo kriterijus). Teismo pareiga ex officio įvertinti vartojimo sutarties sąlygas sąžiningumo aspektu turi būti vykdoma visuotinai nepriklausomai nuo to, kokioje teisminėje procedūroje teisėjas priima su tokių sąlygų vertinimu susijusius procesinius sprendimus. Išplėstinė teisėjų kolegija konstatuoja, kad ši taisyklė taikytina ir ypatingajai teisenai, todėl hipotekos teisėjas, vykdydamas išieškojimo iš įkeisto turto procedūras, pagal pateiktus dokumentus nustatęs, jog pagrindinė ir (ar) hipotekos sutartis kvalifikuotina kaip vartojimo, ex officio privalo vertinti, ar sutarčių sąlygos, kuriomis grindžiamas kreditoriaus reikalavimas dėl atitinkamo hipotekos teisėjo atliekamo veiksmo (nagrinėjamoje byloje – sutarties nutraukimo pagrindus ir tvarką nustatančios sąlygos), yra sąžiningos.

Išplėstinė teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad Kreditavimo sutarties Specialiosios dalies 12 punkto nuostata, jog pagal sutartį suteikiamas kreditas nėra vartojimo kreditas, reiškia tik tai, kad šiai sutarčiai netaikomas Vartojimo kredito įstatymas, tai atitinka nurodyto įstatymo 3 straipsnio 2 dalies 1, 2 punktus.

Kadangi bylą nagrinėję teismai nevykdė pareigos ex officio kvalifikuoti kreditavimo ir hipotekos sutarčių kaip vartojimo, išplėstinė teisėjų kolegija konstatuoja, kad kasatorių ir pareiškėjo sudarytos kreditavimo ir hipotekos sutartys yra vartojimo, ir atlieka jų sąlygų sąžiningumo kontrolę (CPK 353 straipsnio 2 dalis).

Kreditavimo sutarties Bendrosios dalies 46.1 punkte nustatytas sutarties nutraukimo pagrindas – jei kredito gavėjas sutartyje nustatytais terminais negrąžina bankui bent vienos kredito dalies ir (arba) nemoka palūkanų, delspinigių, baudų bei kitų sutartyje numatytų mokėjimų; 44 punkte nustatyta kredito gavėjo pareiga iki sutarties nutraukimo termino suėjimo sugrąžinti visą paimtą kreditą, sumokėti iki kredito sugrąžinimo dienos apskaičiuotas ir nesumokėtas palūkanas, papildomas palūkanas, delspinigius bei kitus sutartyje numatytus mokėjimus. *Atsižvelgdama į tai, jog kreditavimo sutartis yra ilgalaikė, galutinis kredito grąžinimo terminas yra beveik penkiolika metų, kreditas turi būti grąžinamas nedidelėmis dalimis kas mėnesį, išplėstinė teisėjų kolegija konstatuoja, kad Kreditavimo sutarties Bendrosios dalies 44 ir 46.1 punktuose įtvirtintos sutarties nutraukimą reglamentuojančios sąlygos ta apimtimi, kuria jos suteikia kreditoriui teisę, jei kredito gavėjas sutartyje nustatytais terminais negrąžina bankui bent vienos kredito dalies, nutraukti kreditavimo sutartį ir reikalauti iki sutarties nutraukimo termino suėjimo sugrąžinti visą paimtą kreditą, palūkanas, delspinigius bei kitus sutartyje numatytus mokėjimus, prieštarauja bendriesiems sąžiningumo reikalavimams ir iš esmės pažeidžia šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą vartotojo (kredito gavėjo) nenaudai (CK 6.188 straipsnio 1 ir 2 dalys), todėl pripažįsta nurodytas sutarties sąlygas negaliojančiomis ab initio (CK 6.188 straipsnio 7 dalis).*

Nagrinėjamoje byloje konstatavus, kad kreditavimo sutarties sąlygos yra nesąžiningos vartotojo atžvilgiu, todėl negalioja (CK 6.188 straipsnis), taikytinos įstatymo normos, reglamentuojančios sutarties nutraukimą, todėl išplėstinė teisėjų kolegija pasisako tik šiuo aspektu ir nenagrinėja teisės klausimų, susijusių su sutarties nutraukimu joje nustatyta tvarka.

Pažymėtina, kad kreditavimo sutarties (paprastai kreditas gražinamas per ilgą laiko tarpą periodinėmis įmokomis) bei hipotekos procedūros (išieškojimas vykdomas ne ginčo tvarka, teisėjas neatlieka aplinkybių tyrimo reikalavimo faktinio pagrįstumo aspektu) esmė nulemia tai, kad išieškojimas prieš terminą negali būti pradedamas kreditoriaus pareiškimą dėl nutraukimo vertinant kaip sutarties nutraukimą dėl esminio sutarties pažeidimo (CK 6.217 straipsnio 1 ir 2 dalys). *Įstatyme nustatyta, kad tuo atveju, kai sutartis pažeidžiama praleidžiant įvykdymo terminą, ir tai nėra esminis sutarties pažeidimas, kreditorius gali sutartį nutraukti, jeigu kita šalis jos neįvykdo per papildomai nustatytą protingą terminą (CK 6.209 straipsnis, 6.217 straipsnio 3 dalis).*

Išplėstinė teisėjų kolegija pažymi, kad tais atvejais, kai kreditavimo sutartis nutraukiama prieš terminą ne sutartyje, o įstatyme nustatyta tvarka, šalys privalo laikytis CK 6.217 straipsnyje ir 6.209 straipsnyje įtvirtintų taisyklių, o hipotekos teisėjas, gavęs kreditoriaus pareiškimą dėl priverstinio išieškojimo iš įkeisto turto, privalo patikrinti, ar pagal kreditoriaus nurodytus faktinius duomenis ir pateiktus dokumentus yra pagrindas pradėti išieškojimą (CK 4.192 straipsnio 1 dalis, CPK 558 straipsnis). *Kartu išplėstinė teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad įstatyme nustatyta, jog tuo atveju, jeigu termino praleidimas nėra esminis sutarties pažeidimas ir nukentėjusi šalis nustatė protingą papildomą terminą, tai neįvykdžius sutarties per šį terminą, ji gali sutartį nutraukti. Nukentėjusi šalis savo pranešime dėl papildomo termino gali nurodyti, kad sutartis bus vienašališkai nutraukta, jeigu kita šalis jos neįvykdys per nustatytą papildomą terminą (CK 6.209 straipsnio 3 dalis). Tačiau šios įstatyminės nuostatos netaikomos, jeigu neįvykdyta prievolė sudaro nedidelę sutarties neįvykdžiusios šalies sutartinių prievolių dalį (CK 6.209 straipsnio 4 dalis).* Išplėstinė teisėjų kolegija pabrėžia, kad šios įstatymo nuostatos taikomos ir kreditavimo sutartims, todėl tais atvejais, kai sutarties sąlygos, nustatančios kreditoriaus teisės nutraukti sutartį dėl termino praleidimo įgyvendinimo pagrindus ir tvarką, pripažįstamos nesąžiningomis, hipotekos teisėjas privalo atsižvelgti į nurodytą teisinį reguliavimą, spręsdamas klausimą dėl priverstinio išieškojimo pagrindų.

LAT CBS 2013-10-11 nutartis c. b. Nr. 3K-3-477/2013:

Elektroninių ryšių paslaugų teikimo sutartis laikoma viešąja sutartimi (Elektroninių ryšių įstatymo 34 straipsnio 1 dalis), sudarant tokią sutartį ribojamas sutarties laisvės principas – paslaugas teikiančiam asmeniui nustatyta pareiga sudaryti sutartį su kiekvienu asmeniu, kuris tik kreipiasi dėl sutarties sudarymo, išskyrus įstatymuose nustatyta tvarka patvirtintas išimtis (CK 6.161 straipsnio 2 dalis), valstybė gali reguliuoti viešosios sutarties sąlygas (CK 6.161 straipsnio 5 dalis). Vadovaujantis Elektroninių ryšių įstatymo nuostatomis, elektroninių ryšių paslaugos turi būti teikiamos ir elektroninių ryšių paslaugų teikimo sutartis sudaroma pagal Ryšių reguliavimo tarnybos patvirtintas elektroninių ryšių paslaugų teikimo taisykles (Elektroninių ryšių įstatymo 34 straipsnio 1 dalis). Jose, be kita ko, nustatyta ir viešųjų judriojo telefono ryšio paslaugų, duomenų perdavimo bei interneto prieigos paslaugų teikimo galutiniams paslaugų gavėjams tvarka ir sąlygos. Taisyklių 27 punkte įtvirtinta paslaugų teikėjo pareiga nemokamai sudaryti galimybę abonentui sužinoti paslaugų kredito limitą likutį ir, baigiantis šiam limitui, abonentą iš anksto įspėti, 28 punkte – apriboti paslaugų teikimą, kai pasibaigia sutartyje nustatytas vartotojui teikiamų paslaugų kredito limitas. Šios imperatyviosios normose įtvirtintos abonto (vartotojo) teisių garantijos yra bendrojo sutarčių laisvės principo išimtis, todėl negali būti pakeistos šalių susitarimu (CK 6.156 straipsnio 4 dalis, 6.157 straipsnis).

Nagrinėjamoje byloje kilo ginčas dėl Taisyklių 27, 28 punktuose viešųjų judriojo telefono ryšio paslaugų teikėjui (kasatoriui) nustatytų pareigų vykdymo tinkamumo bei kasatoriaus ir atsakovo sudarytos Sutarties 7.8 punkto sąžiningumo. Ginčą sprendę teismai konstatavo, kad Sutarties 7.8 punkto nuostata, jog „abonentui viršijus jam suteiktą paslaugų teikimo kredito limitą, ieškovas įsipareigoja apriboti paslaugų teikimą ne vėliau kaip per vieną darbo dieną nuo duomenų apie paslaugų trukmę gavimo dienos“ buvo nesąžininga, prieštaravo Taisyklių 27, 28 punktų reikalavimams, todėl net ir tinkamas nesąžiningomis pripažintų Sutarties nuostatų vykdymas neatitiko teisės aktų reikalavimų, o atsakovo informavimas apie Sutarties 7.8 punkto sąlygas nepašalina kasatoriaus atsakomybės.

Tarp šalių nėra ginčo dėl Sutarties priskyrimo vartojimo sutartims, todėl, kvalifikuojant kasatoriaus veiksmus (neveikimą) teikiant judriojo ryšio paslaugas, atsižvelgtina į tokių sutarčių ypatumus, Sutarties sąlygos vertintinos sąžiningumo aspektu. Nesąžiningų vartojimo sutarties sąlygų instituto esmė – tokių sąlygų neprivalomumas vartotojui; nesąžiningomis pripažintos vartojimo sutarties sąlygos negalioja nuo sutarties sudarymo (CK 6.188 straipsnio 6 dalis), yra niekinės ir negali sukelti vartotojui nepalankių padarinių.

Teisėjų kolegija neturi teisinio pagrindo nesutikti su teismų padarytomis išvadomis, kad Sutarties 7.8 punkto ir Sutarties priedo sąlygos, nustatančios paslaugų teikimo ribojimo tvarką, abonentui viršijus jam suteiktą paslaugų kredito limitą, atitinka nesąžiningomis pripažintų sutarčių nuostatų sampratą (kasatorius turi teisę pasirinkti, apriboti paslaugų teikimą pasiekus limitą, ar ne; apribojimo laikas siejamas su duomenų iš trečiųjų asmenų gavimu), todėl konstatuoja, jog jos buvo pagrįstai tokiomis pripažintos.

Taip pat galima žr. vienas iš pirmųjų LAT CBS nutarčių, kuriose buvo pradėti aiškinti klausimai, susiję su standartinėmis sutarčių sąlygomis: LAT CBS 2000-05-03 nutartis Nr. 3K-3-486 (standartinės sutarties sąlygos ir

Sutarties sudarymo tvarka, sutarties sudarymo klausimų aiškinimas

LAT CBS 2005-05-05 nutartis c. b. Nr. 3K-3-168/2009:

ieškovas (bendrovės akcininkas) prašė pripažinti, kad šalys sudarė 5 000 vnt. UAB paprastųjų vardinių akcijų pirkimo-pardavimo sutartį bei priteisti iš atsakovo 9 mln. Lt už akcijas. Jis nurodė, kad raštu informavo bendrovės administraciją, jog ketina parduoti jam priklausančias bendrovės akcijas bei gavo atsakymą, kad visas jo parduodamas akcijas nurodytomis sąlygomis pageidauja pirkti atsakovas (bendrovės vadovas). Tačiau vėliau atsakovas pateikė ieškoviui komercinius pasiūlymus, neatitinkančius ieškovo pasiūlymo. Ieškovas teigė, kad tokiu būdu atsakovas elgiasi nesąžiningai. LAT pažymėjo, kad negalima tapatinti sutarties sudarymo ir pirmenybės teisės pirkti akcijas institutų ir juose esančių taisyklių. ABĮ 47 str. nustatyta akcininkų pirmenybės teisė pirkti ir pasitraukiančio iš bendrovės kapitalo akcininko pareiga pasiūlyti ir parduoti bendrovės akcijas pageidaujančiam jas pirkti bendrovės akcininkui yra įstatyminė prievolė, kurios viena šalis yra pasitraukiantis iš bendrovės kapitalo akcininkas, o kita šalis – visi likę akcininkai, bet tai savaime nėra oferta CK 6.167 str. prasme, o tik siūlymas pasinaudoti pirmenybės teise pirkti ir derėtis. Toks pranešimas galėtų būti vertinamas kaip oferta, jei jis būtų aiškiai apibrėžtas – pranešime adresatas (akcininkas) būtų nurodytas kaip pirkėjas, o ne išreikštas ketinimas parduoti akcijas kitam asmeniui. Šiuo atveju šalys nesusitarė dėl visų esminių sutarties sąlygų (CK 6.162 str. 2 d., 6.181 str. 3 d.), nes nors šalys susitarė dėl sutarties dalyko, tačiau nesusitarė dėl apmokėjimo už akcijas tvarkos, o šalių susirašinėjimas rodo, jog tarp šalių buvo tik derybos, kurios priklauso ikisutartinių santykių stadijai.

ABĮ 47 straipsnio 5 dalyje nurodoma, kad kai vienas ar keli uždarnosios akcinės bendrovės akcininkai per nustatytą terminą pareiškė pageidavimą pirkti visas akcininko parduodamas uždarnosios akcinės bendrovės akcijas, akcininkas jas privalo parduoti pageidavimą pareiškusiems akcininkams (vienam ar keliems), o pageidavimą pareiškę akcininkai visas šias akcijas už kainą, ne mažesnę, nei buvo nurodyta pranešime, privalo nupirkti apmokėdami ne vėliau kaip per tris mėnesius nuo tos dienos, kurią bendrovė gavo pranešimą apie ketinimą parduoti akcijas, jei su akcijas parduodančiu akcininku nesusitariama kitaip. Ši nuostata vertinama kaip siūlymas pasinaudoti pirmumo teise pirkti akcijas ir pradėti derybas dėl jų pirkimo-pardavimo, o apsikeitimas šiais pasiūlymais nereiškia pirkimo-pardavimo sutarties sudarymo. ABĮ 47 straipsnyje nustatyto reikalavimo raštu pranešti apie ketinimą parduoti negalima tapatinti su oferta, kuri yra konkretus pasiūlymas sudaryti sutartį konkrečiomis sąlygomis. Toks pranešimas galėtų būti vertinamas kaip oferta, jei jis būtų aiškiai apibrėžtas - pranešime adresatas (akcininkas) būtų nurodytas kaip pirkėjas, o ne išreikštas ketinimas parduoti akcijas kitam asmeniui; iš pranešimo turinio būtų galima daryti išvadą, kad tai - oferta akcininkui.

CK 6.181 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad jei derybų metu viena iš šalių pareiškia, jog sutarties ji nelaikys sudaryta tol, kol nebus susitarta dėl tam tikrų sąlygų, arba tol, kol susitarimas nebus atitinkamai įformintas, sutartis laikoma nesudaryta tol, kol šalys dėl tų sąlygų nesusitaria arba savo susitarimo atitinkamai neįformina. Atsižvelgiant į šios teisės normos tikslus, sisteminių sutarčių teisės pobūdį ir konsensualizmo principą, konstatuotina, kad ši teisės norma taikytina ne tik tais atvejais, kai šalis aiškiai pareiškia, jog ji nesudarys sutarties, jei nebus susitarta dėl tam tikrų sąlygų, bet ir tais atvejais, kai konkrečios sąlygos svarba, jos esminis pobūdis šaliai matyti iš jos elgesio faktinių aplinkybių kontekste, pavyzdžiui, šalis vengia įsipareigoti mokėti visą didelę sandorio kainą iš karto. Jei sutarties sąlyga neesminė - sutartis laikoma sudaryta ir jai taikytinas sutarties spragų užpildymo institutas, kuris įtvirtintas CK 6.182 straipsnio 2 dalyje. Dėl to CK 6.181 straipsnio 3 dalis taikytina tiek tais atvejais, kai šalis aiškiai pareiškia, jog nesudarys sutarties, jei nebus susitarta dėl konkrečios sąlygos (kuri iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti neesminė), tiek ir tais atvejais, kai sutarties sąlygos esminis pobūdis yra numanomas (tačiau sąlyga privalo būti esminė šaliai).

Pranešimą dėl ketinimo parduoti akcijas gali paduoti akcijų savininkas ar jo įgaliotas asmuo. Sutuoktinio sutikimo parduoti akcijas gali reikėti tik tada, kai: pirma, akcijos yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė (CK 4.92 straipsnis); antra, kai šiomis akcijomis yra disponuojama. Pranešimu apie akcijų pardavimą akcijos nėra parduodamos, o tik kviečiama derėtis. Čia neatliekamas joks disponavimo turtu veiksmas, dėl ko gali reikėti kito sutuoktinio valios (CK 3.92 straipsnio 1 dalis).

Oferta yra vienašalis sandoris, kuriuo siūloma sudaryti sutartį. Kad asmens veiksmai konkrečiu atveju būtų pripažįstami oferta, būtina tenkinti du ofertos turiniui keliamus reikalavimus: ofertos apibrėžtumą ir oferento ketinimų rimtumą (CK 6.167 straipsnio 1 dalis). Ofertos apibrėžtumą reiškia, kad ofertoje išdėstytos esminės siūlomos sutarties sąlygos. Kitaip tariant, akceptantui gavus ofertą turi būti aišku, kas konkrečiai siūloma ir nereikėtų jokios papildomos informacijos. Antrasis ofertos požymis – oferento ketinimų rimtumas, reiškia, jog oferentas siūlo stoti ne į bet kokius, bet į sutartinius teisinius santykius ir suvokia arba turi suvokti, jog, priėmus pasiūlymą, tokie santykiai atsiras. Jei siūloma tik derėtis, toks siūlymas nesukelia tokių pačių teisinių pasekmių kaip oferta. Pranešimas apie akcijų pardavimą gali būti pripažintas oferta tik tada, kai toks pasiūlymas yra apibrėžtas, išreiškia ketinimų rimtumą ir šį pranešimą kita šalis gali pagrįstai suprasti kaip ofertą. Jei iš pranešimo turinio matyti, kad toks pasiūlymas yra tik įstatymo nurodymo vykdymas, jis netraukotinas kaip oferta.

LAT CBS 2005-01-19 nutartis c. b. Nr. 3K-3-38/2005:

Ieškovas nurodė, kad 2002-03-12 atsakovas ir kitos statybos bendrovės buvo pakviestos dalyvauti „Vingio“ kino teatro priestato statybos pagrindinio rangovo konkurse. Ieškovo teigimu, 2002-04-19 pateiktas galutinis atsakovo pasiūlymas atitiko visus ofertos požymius, todėl ieškovui tą pačią dieną faksu išsiųstu ketinimų laišku jį akceptavus buvo sudaryta sutartis. 2002-04-23 atsakovas faksu atsiuntė raštą, kad atsisako pasirašyti sutartį su ieškovu, nes dalyvauja kitame sandoryje, kurio sąlygos palankesnės. Ieškovas prašė priteisti atsakovui neteisėtai nutraukus sutartį patirtus nuostolius. LAT pažymėjo, kad bylą nagrinėję teismai pagrįstai konstatavo, jog, atsižvelgiant į šalių elgesį derybų metu bei į byloje esančią medžiagą, statybos darbų kainą šalys laikė esmine būsimos sutarties sąlyga. Būtent dėl sutarties kainos ir vyko šalių derybos. Vertinant, ar sutartis buvo sudaryta, ar ne, esminę reikšmę turi šalių susitarimo pasiekimas, o ne formalūs dalykai. 2002-04-19 derybų protokolais leidžia daryti išvadą, kad šalys susitarė, jog galutinė statybos darbų kaina bus 8 475 000 Lt. Taigi derybų protokolais turi prioritetą ir prieš ofertą, ir prieš akceptą, juolab – prieš liudytojų parodymus. Kadangi atsakovas tiek savo ofertose, tiek ir derybų protokole patvirtino, kad yra susipažinęs su visais konkurso dokumentais ir jie visi jam yra aiškūs, darytina išvada, jog atsakovas suprato, kokią reikšmę turi derybų protokolais. Esant tokiai situacijai, bylą nagrinėję teismai pirmiausia turėjo analizuoti derybų protokolais ir juose ieškoti atsakymo, ar šalys susitarė dėl visų esminių sutarties sąlygų. Be to, vertinant, ar buvo sudaryta sutartis, svarbu išanalizuoti šalių elgesį derybų metu, t. y. ikisutartinių santykių požiūriu. Tuo tarpu nagrinėjamoje byloje šios aplinkybės nebuvo pakankamai ištytos.

Vykstant deryboms, riba tarp ofertos ir akcepto dažnai išnyksta, nes šalys ne kartą apsieičia savo pasiūlymais, juos operatyviai modifikuoja ir t. t. Šalių susitarimas tokiais atvejais pasiekiamas palaipsniui, žingsnis po žingsnio derantis ir ieškant konsensuso dėl atskirų sutarties sąlygų (*Contract Law: Cases, Materials and Text / general editor Hugh Beale and others. Oxford: Hart Publishing, 2002, p. 237-239*). Todėl tokiais atvejais sprendžiant klausimą, ar sutartis buvo sudaryta, klasikinė ofertos–akcepto taisyklė nėra pakankama, nes sunku atriboti, kur buvo oferta, o kur – akceptas.

Bylą nagrinėję teismai pagrįstai konstatavo, kad, atsižvelgiant į šalių elgesį derybų metu bei į byloje esančią medžiagą, statybos darbų kainą šalys laikė esmine būsimos sutarties sąlyga. Kaip minėta, 2002 m. balandžio 19 d. protokolais leidžia daryti išvadą, kad šalys susitarė, jog galutinė statybos darbų kaina bus 8 475 000 Lt.

Apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad rangovas nepateikė pasiūlymo, kuriame būtų nurodyta 8 475 000 Lt vertės statybos darbų kaina. Tačiau užsakovo elgesys rodo, kad ši derybų protokole užfiksuota sąlyga nebuvo sureikšminama, nes jis nusiuntė rangovui ketinimų laišką, nelaukdamas formalaus atsakymo. Be to, rangovo elgesys taip pat patvirtina, kad dėl kainos buvo susitarta derybų metu, nes jis 2002 m. balandžio 22 d. rašte argumentų apie tai, kad kaina jam nepriimtina ir kad nėra pateiktas formalus pasiūlymas, apskritai nenurodė. Esant tokioms aplinkybėms, bylą nagrinėję teismai privalėjo vertinti, ar rangovo elgesys nebuvo pakankamas pagrindas užsakovui manyti, kad sutartis yra sudaryta.

Sutarties vykdymo klausimai

Dėl CK 6.204 straipsnio aiškinimo (rebus sic stantibus (sutarties vykdymas iš esmės pasikeitus aplinkybėms))

LAT CBS 2015-02-06 nutartis c. b. Nr. 3K-3-30-219/2015 :

LAT nurodė, kad ekonominės krizės situacija, kuria rėmėsi ieškovas, per se nereiškia sutartinių prievolių pusiausvyros pažeidimo, kaip pagrindo pakeisti sutartį, tačiau ji nepripažintina ir absoliučiu pagrindu, dėl kurio reikalavimai pripažinti jos įtaką sutartinių prievolių pusiausvyros pasikeitimui visais atvejais turėtų būti atmetami. Ieškovo finansiniai veiklos rezultatai šiuo metu yra geri, jis nepatiria jokių esminių sutarties vykdymo suvaržymų, šalių sutarta nuomos kaina atitinka rinkos kainas, o atsakovo taikytos nuolaidos buvo laikinos, todėl pasibaigus nuolaidos laikotarpiui, ieškovas yra įpareigotas mokėti pirminę sutartimi suldytą kainą, kurios keisti nėra pagrindo. LAT pažymėjo, kad laisva valia sutartį sudariusi šalis neturi teisės pasinaudoti sutarties vykdymo suvaržymo (pakeitimo) institutu tik dėl to, kad po sutarties sudarymo susiklosčius tam tikroms nepalankioms aplinkybėms sudaryta sutartis pasirodė esanti nepelninga arba generuoja mažesnę pelną, nei buvo manyta sudarant sutartį.

Kadangi ekonominė krizė nevienodai paveikia įvairius verslo sektorius, tai pasauliniu ir nacionaliniu mastu kilusios ekonominės krizės įtaka sutartiniams santykiams ir jos sukelti konkrečios sutarties vykdymo suvaržymai kiekvienoje byloje nustatytini ir vertintini individualiai. Ekonominė krizė ar kitas sutarties vykdymo sąlygų pasikeitimas ne visada sudaro pagrindą keisti sutartį – ji gali būti keičiama, jeigu toks pasikeitimas yra itin reikšmingas – iš esmės pakeičia sutartinių prievolių pusiausvyrą. Sutartinių prievolių pusiausvyros pokytis paprastai nustatomas pagal objektyvią planuotą (buvusio sutarties sudarymo metu) ir realaus prievolės įvykdymo pokyčių skaitinę išraišką (pavyzdžiui, įvykdymo kainos padidėjimo skaitinę išraišką). Tam tikrais atvejais šis pokytis taip pat gali būti nustatomas pagal netiesioginį įvykdymo išlaidų padidėjimą arba įvykdymo vertės sumažėjimą ir kt. Ginčą dėl sutarties pakeitimo nagrinėjantis teismas turi nustatyti faktines aplinkybes dėl sutartinių prievolių pusiausvyros pokyčio egzistavimo, jo masto ir įvertinti, ar toks pasikeitimas vertintinas kaip iš esmės pakeitęs sutartinių prievolių pusiausvyrą bei sudarantis pagrindą pakeisti sutartį. Konkrečios sutarties

vykdymo suvaržymai kiekvienoje byloje vertintini individualiai, atsižvelgiant į nustatytą pokyčio mastą, sutartimi prisiimtos rizikos laipsnį, sutarties šalių statusą ir kitas reikšmingas aplinkybes.

Sutarties sąlygų pakeitimas teismo *sprendimu* yra išimtinė priemonė, kuri gali būti taikoma tik sutartyje numatytais ar *įstatymo* nustatytais pagrindais, kiekvienu konkrečiu atveju pagal byloje nustatytas aplinkybes konstatavus, kad šalių sutartinių prievolių pusiausvyrą yra iš esmės pažeista ir vienai šaliai sutarties vykdymas yra suvaržytas. *CK 6.204 straipsnyje įtvirtinta pasikeitusių aplinkybių (rebus sic stantibus) taisyklė, kuri taikytina, kai vienai sutarties šaliai tampa sudėtingiau vykdyti sutartį nei kitai. Šio straipsnio 2 dalyje yra nustatyta, kad sutarties vykdymo suvaržymu laikomos aplinkybės, kurios iš esmės pakeičia sutartinių prievolių pusiausvyrą, t. y. arba iš esmės padidėja įvykdymo kaina, arba iš esmės sumažėja gaunamas įvykdymas, jeigu: 1) tos aplinkybės atsiranda arba nukentėjusiai šaliai tampa žinomos po sutarties sudarymo; 2) tų aplinkybių nukentėjusi šalis, sudarydama sutartį, negalėjo protingai numatyti; 3) tų aplinkybių nukentėjusi šalis negali kontroliuoti; 4) nukentėjusi šalis nebuvo prisiėmusi tų aplinkybių atsiradimo rizikos.*

Pažymėtina, kad kasacinio teismo praktikoje yra akcentuojamas pranešimo apie vienašalį sutarties nutraukimą teisėtumas, t. y. kad turi būti pranešta laikantis nustatytos tvarkos, tačiau tai nereiškia, kad pats pranešimas apie būsimą vienašalį sutarties nutraukimą sukuria kokius nors konkrečius teisinius padarinius. Įstatyme nenustatyta tokio pranešimo forma, todėl šalys gali pačios aptarti dėl jos, o jeigu sutartyje neaptarta, – pranešimu laikytina bet kokia forma, kuri, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, yra protinga ir priimtina.

Kaip pažymėta pirmiau, pats pranešimas apie būsimą vienašalį sutarties nutraukimą nesukuria kokių nors teisinių padarinių, todėl, kaip teisingai nurodė bylą nagrinėję teismai, jis negali būti ginčo objektu, t. y. šalis, nesutinkanti su vienašaliu sutarties nutraukimu, gali ginčyti, kad nėra teisinio pagrindo tokiam sutarties nutraukimui, kad ji buvo įspėta netinkamai, nesuprato pranešimo turinio ir pan., tačiau pats pranešimas savaime yra tik vienašališko sutarties nutraukimo būtinoji procedūrinė dalis. Kasatoriaus argumentai, kad pareiškiant ieškinio reikalavimą sutartis buvo nenutraukta, todėl negalėjo ginčyti jos nutraukimo, yra nepagrįsti, nes, kaip pažymėta pirmiau, kasatorius galėjo ginčyti numatomo nutraukimo sąlygų neteisėtumą, be to, sutartis buvo nutraukta bylą nagrinėjant teismuose ir kasatorius turėjo galimybę papildyti savo reikalavimus, tačiau to nepadarė.

Tuo atveju, jeigu būtų nustatyta, kad yra pagrindas pakeisti sutarties sąlygas, o sutartis dėl ginčijamos sąlygos netinkamo vykdymo jau yra vienašališkai nutraukta, bylą nagrinėjantis teismas turėtų grąžinti šalis į prieš tai buvusią padėtį, t. y. atkurti sutarties galiojimą, o jei tai neįmanoma, įpareigoti sutartį nutraukusią ir jos galiojimo negalinčią atkurti šalį atlyginti kitai šaliai nuostolius dėl negalėjimo įvykdyti sutartį.

LAT CBS 2012-06-26 nutartis c. b. Nr. 3K-7-306/2012: (sutarties keitimas esant CK 6.204 sąlygoms, favor contractus principas lemia 6.204 str. taikymo pirmenybę prieš sutarties nutraukimą; jei šalis kreiptųsi dėl to į teismą, turėtų pirma būti svarstoma galimybė keisti sutartį, o ne nutraukti):

Sutarties nutraukimas – kreditoriaus teisių gynimo būdas, tačiau pirmiau nurodyti nutraukimo ribojimai reiškia, kad turi būti paisoma ir skolininko interesų. Skolininko teisės ginamos nustatant nutraukimo sąlygas, tvarką bei nutraukimo padarinius. Jeigu sutarties nutraukimo sąlygos nustatytos sutartyje (kaip yra nagrinėjamos bylos atveju), jų teisėtumas skolininko iniciatyva gali būti patikrinamas taikant įvairias teisines priemones, tokias kaip sandorio negaliojimas, sutarties atsisakymas esant esminei šalių nelygybei, sutarties pakeitimas ar nutraukimas kitais pagrindais bei kitomis teisinėmis priemonėmis. Teismas, spręsdamas sutartinių ginčų klausimus, nuo sutarties sąlygų turinio gali (ir privalo) nukrypti ir vadovautis teisės normomis tik tada, kai šalių sutartis prieštarauja bendriesiems teisės principams (*CK 1.5* straipsnis), viešajai tvarkai (*CK 1.81* straipsnis) ar imperatyviosioms *įstatymo* nuostatoms.

Kai termino praleidimas prievolėje turi esminio pažeidimo reikšmę, taikomos *CK 6.217* straipsnio 1, 2 dalyse bei *6.218* straipsnyje nustatytos taisyklės. Jeigu termino praleidimas neturi esminės reikšmės, tai nutraukiant sutartį vadovaujamosi *CK 6.209* straipsniu, *6.217* straipsnio 3 dalimi, *6.218* straipsniu. Šių taisyklių, nustatančių pranešimo apie nutraukimą terminus, taip pat papildomo termino prievolei įvykdyti nustatymą, paskirtis yra išlaikyti tarp šalių susiklosčiusius santykius, kartu nepažeidžiant nukentėjusios šalies interesų, paliekant galimybę jai savo praradimus kompensuoti kitomis kreditorių teisių gynimo priemonėmis, įskaitant ir nuostolių atlyginimą.

Kasacinis teismas, formuodamas sutarčių teisės nuostatų aiškinimo ir taikymo praktiką, ne kartą pažymėjo, kad sutarties keitimo ar sutarties nutraukimo konkurencija turi būti sprendžiama sutarties keitimo naudai, siekiant sutartį išsaugoti (favor contractus) ir leidžiant sutartį peržiūrėti, kaip sutarties privalomumo ir vykdytinumo principų išimtis, nebent ir pakeitus sutartį jos vykdymas sutarties šaliai būtų per sunkus, o kreditorius nebeturėtų intereso įvykdyti sutartį ir siekti jos rezultato. Taigi išplėstinė teisėjų kolegija pažymi, kad sutarties šalis, ginčydama sutarties vienašališko nutraukimo teisėtumą, gali kartu reikšti reikalavimą patikrinti, ar nebuvo teisės normose nustatytų sąlygų sutartį keisti tuo pagrindu, kad pasikeitė sutarties vykdymo aplinkybės, jeigu tos aplinkybės suvaržė sutarties vykdymą taip, kad iš esmės pakeitė sutartinių prievolių pusiausvyrą, kad vienai iš šalių pasidarė sudėtinga įvykdyti prievolę ir, jeigu būtų buvęs sutarties pakeitimas, gal būtų buvę galima išsaugoti sutartį ir atkurti sutarties šalių prievolių pusiausvyrą, o ne taikyti ultima ratio – sutarties nutraukimą.

Kai yra pareikštas reikalavimas pakeisti sutarties sąlygas CK 6.204 straipsnio pagrindu, visų pirma turi būti sprendžiama, ar nėra jo taikymo sąlygų, ir tik tada, kai nustatoma, kad nėra šioje normoje nustatyto sutarties keitimo pagrindo, sprendžiama dėl vienašališko sutarties nutraukimo pagal CK 6.217 straipsnio nuostatas, t. y. išsprendžiamas sutarties pakeitimo ir jos nutraukimo konkurencijos klausimas.

Pažymėtina, kad, konstatavus, jog sutartis nutrauktina, teismo sprendime nustatomas jos nutraukimo pagrindas: be kaltės (CK 6.204 straipsnio 1 dalies 3 punktas) ar su kalte (CK 6.217 straipsnis). Sutarties nutraukimas, nenustačius, ar pasikeitusiomis aplinkybėmis nebuvo galima jos išsaugoti, pažeistų *favor contractus* principą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2012 m. gegužės 9 d. *nutartis*, priimta civilinėje byloje UAB „Evekas“ v. AB „SEB lizingas“, bylos Nr. 3K-3-206/2012). Nesant pareikšto reikalavimo pakeisti sutartį ginčijant sutarties nutraukimo teisėtumą, teismas negali *ex officio* spręsti šių dviejų teisių gynimo būdų konkurencijos klausimo, todėl nepagrįstas kasatoriaus kasacinio skundo motyvas, kad apeliacinis instancijos teismas, pažeisdamas CPK 320 straipsnio 1 dalies ir 331 straipsnio 4 dalies reikalavimus, nemotyvavo, kodėl jis nagrinėjamoje byloje sutarties vykdymo sąlygas laikė įprastinėmis (normaliomis).

Be kita ko, išplėstinė teisėjų kolegija pažymi, kad kreditoriaus veiksmai vienašališkai nutraukiant sutartį atitiko proporcingumo principą, nes atsižvelgta į santykių pobūdį – tai, kad šie santykiai kilę iš verslo trumpalaikio kredito sutarties, kurios galutinio įvykdymo terminas – 2012 m. gruodžio 12 d., o sutarties pažeidimai, prasidėję 2008 m. vasario 27 d., įvertinus visą sutarties terminą, truko gana ilgą laikotarpį.

Esminis šio instituto reguliavimo principas įtvirtintas CK 6.204 straipsnio 1 ir 3 dalyse, būtent sutarties vykdymo pasunkėjimas neatleidžia sutarties šalies nuo pareigos vykdyti sutartį ir nesuteikia savaime teisės sustabdyti įsipareigojimų vykdymo, t. y. esant *rebus sic stantibus* situacijai, principo *pacta sunt servanda* privalomumas išlieka. Sutarties privalomumo principas reiškia, kad šalis, negalinti tinkamai vykdyti sutarties dėl vykdymo suvaržymo esant pasikeitusiomis aplinkybėmis, turi nedelsti ir spręsti sutarties pakeitimo klausimą kuo greičiau, kad būtų atkurta sutartinių prievolių pusiausvyra. Prašymas kitai šaliai keisti sutartį turi būti pareikštas tuoj pat po sutarties įvykdymo suvaržymo. CK 6.204 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad jei šalys per protingą terminą nesusitaria dėl sutarties pakeitimo, tai bet kuri iš jų, t. y. ir ta šalis, kuri kreipėsi su *prašymu*, ir šalis, į kurią buvo kreiptasi, turi teisę prašyti teismo spręsti dėl sutarties tolimesnio likimo, t. y. ją pakeisti ar nutraukti nustatant sutarties nutraukimo sąlygas.

Išplėstinė teisėjų kolegija pažymi, kad šalis, kuri remiasi sutarties vykdymo suvaržymu, turi būti aktyvi ir privalo teikti kitai šaliai *prašymą* keisti sutartį per kiek įmanoma trumpesnį laiką, tuoj pat po to, kai šios aplinkybės atsirado. Tuo atveju, kai kita šalis nepareiškia noro derėtis, nukentėjusi sutarties šalis teise kreiptis į teismą dėl sutarties pakeitimo turi naudotis operatyviai, priešingu atveju pasikeitusių aplinkybių rizika teks pačiai šaliai. Nors CK 6.204 straipsnio 3 dalyje nenustatyta, koks turi būti protingas terminas šalims susitarti, kolegija pažymi, kad šis terminas priklauso nuo sutarties pobūdžio, sutarties šalies galimybių vykdyti sutartį nepakeistomis sąlygomis ir kita. Tokiais atvejais gali būti taikomos ir bendrosios sutarčių pakeitimo nuostatos, nustatytos CK 6.223 straipsnio 2 dalies 3 punkte, t. y. ieškinį dėl sutarties pakeitimo galima pareikšti tik po to, kai kita šalis atsisako pakeisti arba jei per 30 dienų negautas atsakymas į pasiūlymą pakeisti sutartį, jeigu sutartyje nenustatyta kitaip.

LAT CBS 2013-11-13 nutartis c. b. Nr. 3K-3-523/2013 (CK 6.204 str., iš esmės pasikeitusios aplinkybės):

Ieškovai dėl pasunkėjusios turtinės padėties, sąlygotos ekonominės krizės, prašė pripažinti negaliojančiais atsakovo inicijuotus kredito linijų sutarčių nutraukimus ir pakeisti kredito linijos limito grąžinimo terminą. Pirmosios instancijos teismas ieškinį tenkino iš dalies, o apeliacinės instancijos teismas - atmetė. Ieškovai pateikė kasacinį skundą. LAT nurodė, kad ekonominės krizės situacija per se nereiškia sutartinių prievolių pusiausvyros pažeidimo, kaip pagrindo taikyti CK 6.204 str. ir keisti sutartį, tačiau ji nepripažintina ir absoliučiu pagrindu, dėl kurio reikalavimai pripažinti jos įtaką sutartinių prievolių pusiausvyros pasikeitimui visais atvejais turėtų būti atmetami. Nagrinėjamo atveju aplinkybės apie neigiamus nekilnojamojo turto vertės rinkoje ir pardavimų pokyčius, ieškovų įsigytų žemės sklypų rinkos vertės sumažėjimą, neteikia pagrindo išvadai dėl ginčo sutarčių vykdymo kainos tiesioginio padidėjimo, nes jos nedaro įtakos ieškovų prievolės pagal sutartį dydžiui – ieškovų gautos ir grąžintinos kredito sumos dydžio (aritmetinės išraiškos) nekeičia, todėl negali sudaryti pagrindo keisti sutartį. Nurodyti veiksniai galėtų būti vertinami kaip iš sutarčių kylančios prievolės įvykdymo kainos netiesioginis padidėjimas tiek, kiek dėl šių pokyčių netiesiogiai padidėjo ieškovų prievolės pagal sutartį įvykdymo kaštai. Be to, ieškovai neįrodė, jog pratęsus kreditų grąžinimo terminą, jie turės galimybę grąžinti kreditus.

Ginčas kilo dėl tokio termino įtakos CK 6.204 straipsnio taikymui – pirmosios instancijos teismas sprendė, kad, 2009 m. birželio 30 d. suėjus kredito linijos limito grąžinimo terminui, pasibaigė tik atsakovo prievolės pagal Sutartį, o ieškovų prievolė liko galioti, todėl svarstė galimybę pagal Sutartį nepasibaigusiomis prievolėms taikyti CK 6.204 straipsnį; apeliacinės instancijos teismas laikė, jog tai naikinamasis terminas, kuriam suėjus, kreditavimo santykiai pasibaigė, taigi galimybę keisti sutarties sąlygas nustatantis CK 6.204 straipsnis netaikytinas. Teisėjų kolegija sutinka su apeliacinės instancijos teismo išvada, kad po 2009 m. birželio 30 d. kreditavimo santykiai pasibaigė, tačiau atkreipia dėmesį į tai, jog šis terminas turi dvejopą reikšmę – pirma, tai naikinamasis terminas, kuriam suėjus baigėsi banko prievolė suteikti kreditą, antra, kaip teisingai sprendė

pirmosios instancijos teismas, suėjus kredito linijos limito grąžinimo terminui, kredito gavėjų prievolė grąžinti gautus kreditus liko galioti.

Teisėjų kolegijos vertinimu, teismų nustatytos aplinkybės, kad šalių derybos dėl kredito linijos limito grąžinimo termino pakeitimo prasidėjo jam dar nepasibaigus, buvo tęsiamos ir po termino pabaigos, derybomis siekta pakeisti Sutarčių sąlygas, įvirtinančias kredito linijos limito grąžinimo terminus, sudaro pagrindą spręsti, jog, nagrinėdami ginčą, teismai turėjo teisę svarstyti Sutarčių pakeitimo galimybę pagal CK 6.204 straipsnio nuostatas. Šios bylos faktinių aplinkybių kontekste konstatuotina, kad vienos sandorio šalies prievolės pagal sutartį pasibaigimas *per se* neužkerta galimybės taikyti CK 6.204 straipsnį pagal sutartį dar neįvykdytoms prievolėms.

Sutartinių prievolių pusiausvyros pasikeitimu laikytinos aplinkybės, kai arba iš esmės padidėja įvykdymo kaina, arba iš esmės sumažėja gaunamas įvykdymas. Sutarties vykdymo varžymas turi būti esminis, pažeidžiantis šalių interesų pusiausvyrą, reikalavimas įvykdyti sutartį tokiomis aplinkybėmis prieštarautų sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principams.

Kadangi ekonominė krizė nevienodai paveikia įvairius verslo sektorius, tai pasauliniu ir nacionaliniu mastu kilusios ekonominės krizės įtaka sutartiniams santykiams ir jos sukelti konkrečios sutarties vykdymo suvaržymai kiekvienoje byloje nustatytini ir vertintini individualiai.

Sutartinių prievolių pusiausvyros pokytis paprastai nustatomas pagal objektyvią planuoto (buvusio sutarties sudarymo metu) ir realaus prievolės įvykdymo pokyčių skaitinę išraišką (pavyzdžiui, įvykdymo kainos padidėjimo skaitinę išraišką). Tam tikrais atvejais šis pokytis taip pat gali būti nustatomas pagal netiesioginį įvykdymo kaštų padidėjimą arba įvykdymo vertės sumažėjimą ir kt.

Bylos duomenys suponuoja *išvadą*, kad kasatorių investicinis projektas, kurio daliniam finansavimui su atsakovu sudarytos trumpalaikės Sutartys, buvo grindžiamas optimistinėmis prognozėmis dėl nekilnojamojo turto vertės rinkoje tolesnio kilimo ir tuo nulemtu investicinio projekto pelningumu, taip pat galimybę teigti, jog viena priežasčių, dėl kurių investicinis projektas nebuvo nustatytais terminais baigtas įgyvendinti, buvo ta, jog kasatoriai negavo (ir nėra gavę) statybos leidimo. Kaip jau buvo nurodyta šioje *nutartyje*, teismas, spręsdamas, ar šalių sutartinių prievolių pasikeitimas yra esminis, turi vertinti byloje pateiktų įrodymų visumą ir atsižvelgti į konkrečios situacijos ypatybes. Tam, kad padarytų pagrįstą *išvadą* dėl esminio sutarties įvykdymo suvaržymo, teismas, be kita ko, turi nustatyti ir įvertinti, kaip konkrečiai sutarties įvykdymas buvo suvaržytas ir kiek tai pakeitė sutartinių prievolių pusiausvyrą. Šioje byloje, konstatuodamas faktą, kad kasatoriai turėjo mokėti ne tik įprastines sulgytas palūkanas, bet ir papildomas padidintas palūkanas už vėlavimą grąžinti kreditą, pirmosios instancijos teismas nenustatė padidintų palūkanų skaitinės išraiškos, neįvertino, kokia apimtimi palūkanos padidėjo ir ar šis padidėjimas gali būti laikomas fundamentaliu, iš esmės pakeičiančiu šalių prievolių pusiausvyrą. Byloje nustatyta, kad kasatoriai nuo 2009 metų pradžios nemokėjo palūkanų ir iki 2009 m. birželio 30 d. negrąžino suteiktų kreditų, taigi nevykdė sutartinių įsipareigojimų, nors kreipimasis dėl sutarties pakeitimo nesuteikia teisės sustabdyti įsipareigojimų vykdymo.

Pažymėtina, kad pagal kasacinio teismo praktiką palūkanų, kaip įvykdymo kainos, padidėjimas gali būti pripažįstamas sutarties vykdymo suvaržymu, iš dalies pateisinančiu prievolės nevykdymą, tačiau skolininko visišką nevykdymą prievolių yra kliūtis sutarčių nevykdymą tokiu mastu vertinti kaip CK 6.204 straipsnyje reglamentuojamą aplinkybių poveikio padarinį.

LAT CBS 2014-06-27 nutartis c. b. Nr. 3K-3-364/2014 (CK 6.204 str.; iš esmės pasikeitusios aplinkybės; ekonominė krizė):

ieškovas (nuomininkas) prašė nutraukti su atsakovu sudarytą negyvenamųjų patalpų nuomos sutartį, o atsakovas priešieškiniu prašė priteisti iš ieškovo nuostolių atlyginimą. Pirmosios instancijos teismas ieškinį atmetė, o priešieškinių tenkino iš dalies. Apeliacinės instancijos teismas sprendimą pakeitė. Ieškovas pateikė kasacinį skundą. *LAT nurodė, kad ekonominės krizės situacija per se nereiškia sutartinių prievolių pusiausvyros pažeidimo, kaip pagrindo pakeisti ar nutraukti sutartį, tačiau ji nepripažintina ir absoliučiu pagrindu, dėl kurio reikalavimai pripažinti jos įtaką sutartinių prievolių pusiausvyros pasikeitimui visais atvejais turėtų būti atmetami. Kadangi ekonominė krizė neturėjo didesnės neigiamos įtakos ieškovo veiklai Lietuvoje, o būdamas verslininkas ir veikdamas protingai, jis galėjo numatyti, kad jo veikla išsinuomotose patalpose nebus tokia pelninga kaip tikėjosi, nebuvo pagrindo konstatuoti sutartinių prievolių pusiausvyros pokyčio, kuris sudarytų pagrindą ieškovui nutraukti patalpų nuomos sutartį.* Nors atsakovo patirti nuostoliai dėl to, jog ieškovui neteisėtai išsikėlus iš nuomojamų patalpų savo nuomos sutartis nutraukė smulkieji nuomininkai arba atsakovas buvo priverstas daryti jiems nuolaidas, atitinka faktiniam priežastiniam ryšiui nustatyti naudojama *conditio sine qua non* testą, tačiau tokie atsakovo nuostoliai yra pernelyg nutolę nuo ieškovo neteisėto veiksmo ir neatitinka nuostolių numatymo kriterijaus, nes aplinkybė, kad iš prekybos centro išsikėlus pagrindinei maisto prekių parduotuvei (ieškovui) sumažės centro lankytojų skaičius, yra nesunkiai numatoma vidutiniškai protingam verslininkui. Būtent todėl apeliacinės instancijos teismo sprendimas iš ieškovo priteisti atsakovui iš smulkiųjų nuomininkų negautą nuomos mokesčių, naikintina.

Kasatorius protingai galėjo numatyti, kad jo veikla išsinuomotose patalpose nebus tokia pelninga, kaip jis tikėjosi (kasatorius neįrodė priešingai) ir kad jam iš esmės tapo sudėtinga vykdyti su atsakovu sudarytą sutartį daugiau ne dėl ekonominės krizės, o dėl konkurencingos ir nepaklausios vietos pasirinkimo. Byloje nustatyta, kad šalia atsakovo Prekybos centro veikė dar du UAB „Palink“ prekybos centrai, t. y. „IKI Autobusų stotis“ ir „IKI Telšiai“, dvi „MAXIMA“ parduotuvės bei „NORFA XL“. Kasatorius yra verslininkas, turintis didžiulę patirtį mažmeninės prekybos srityje, todėl turėjo elgtis protingai ir apdairiai, prisiimdamas ilgalaikes prievoles, įvertinti ir prisiimti neigiamų savo veiklos padarinių riziką. Be to, kasatorius, būdamas viena didžiausių Lietuvos bendrovių, valdančių prekybos tinklus Lietuvoje ir užsienyje, steigiantis naujas parduotuves skirtinguose Lietuvos miestuose ir kitose šalyse, steigdamas parduotuvę (duomenys neskelbtini) turėjo įvertinti ir žinoti vietovės būklę vartotojų paklausos aspektu.

Vertindama kasatoriaus argumentą dėl sumažėjusio nuomojamų patalpų nuomos mokesčio rinkoje, kaip pagrindo keisti sutartį, teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į teismų nustatytą aplinkybę, kad 2009–2010 m. nekilnojamojo turto nuomos mokesčiai už 1 kv. m sumažėjo. Pagal kasacinio teismo formuojamą praktiką ši aplinkybė (kaip ekonominės krizės neigiami padariniai plėtojamam verslui) galėtų būti priežastis konstatuoti sutarties prievolių pusiausvyros pasikeitimą, iš esmės sumažėjus gaunamam įvykdymui, nes atitinka *nutartyje* nurodytas CK 6.204 straipsnio taikymo sąlygas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 31 d. *nutartis*, priimta civilinėje byloje UAB „Europa Group“ v. UAB „Klėta“, bylos Nr. 3K-3-265/2011; 2012 m. balandžio 10 d. *nutartis*, priimta civilinėje byloje UAB „Tamro vaistinė“ v. UAB „Gamafondas“, bylos Nr. 3K-3-150/2012; kt.). Bendriausia prasme sutarties šalis, mokėdama sutarto dydžio nuomos mokesčių ir už jį gaudama patalpas, kurių rinkos nuomos kaina yra nukritusi, gauna mažesnės apimties priešpriešinį įvykdymą. Ar toks nuomojamų patalpų nuomos kainos kritimas rinkoje sudaro pagrindą keisti sutartį, nustatoma vertinant CK 6.204 straipsnio taikymo sąlygų visumą, pirmiausia – ar dėl to iš esmės pasikeičia šalių sutartinių prievolių pusiausvyra.

Apeliacinės instancijos teismas nustatė, kad atsakovas savo sąskaita rekonstravo ginčo patalpas pagal ieškovo poreikius, standartus, įrengimus. Pagal Sutarties 4.1 punktą patalpos ieškovui buvo išnuomos dešimties metų terminui, kuris pradėtas skaičiuoti nuo patalpų perdavimo–priėmimo akto pasirašymo momento. Ieškovo kaip nuomininko teisė vienašališkai, ne teismo tvarka nutraukti sutartį prieš terminą buvo įtvirtinta Sutarties 9.6 punkte, pagal kurį jis turėjo įspėti atsakovą apie sutarties nutraukimą prieš terminą ne vėliau kaip prieš šešis kalendorinius mėnesius iki sutarties nutraukimo, o teise nutraukti sutartį prieš terminą galėjo pasinaudoti tik nuo nuomos termino pradžios praėjus ketveriems nuomos termino metams. Be to, šalys susitarė, kad minimalūs nuomotojo nuostoliai, nuomininkui atsisakius priimti patalpas, yra 1 000 000 Lt. Nurodytos Sutarties nuostatos patvirtina šalių susitarimą ir atsakovo teisėtus lūkesčius gauti *būtent sutartyje nustatyto dydžio nuomos mokesčių* už terminą, įtvirtintą Sutarties 9.6 punkte, be kita ko, tam, kad atsakovas nepatirtų nuostolių, pagal kasatoriaus poreikius įrengęs patalpas ir, šiam anksčiau nustatyto termino nutraukus nuomos sutartį, negaudamas atitinkamo sutartyje nustatyto dydžio nuomos mokesčio.

Apie tai, ar patirti nuostoliai gali būti vertinami kaip negautos pajamos arba patirtos išlaidos (turto sumažėjimas), sprendina pagal tokius kriterijus: 1) ar pajamos buvo numatytos gauti iš anksto; 2) ar pagrįstai tikėtasi jas gauti esant normaliai veiklai; 3) ar šių pajamų negauta dėl neteisėtų skolininko veiksmų.

Kasacinio teismo praktikoje priežastinio ryšio nustatymo civilinėje byloje procesą sąlygiškai galima padalyti į du etapus. Pirmame etape *conditio sine qua non* testu (ekvivalentinio priežastinio ryšio teorija) nustatomas faktinis priežastinis ryšys ir sprendžiama, ar žalingi padariniai kyla iš neteisėtų veiksmų, t. y. nustatoma, ar žalingi padariniai būtų atsiradę, jeigu nebūtų buvę neteisėto veiksmo. Antrame etape nustatomas teisinis priežastinis ryšys, kai sprendžiama, ar padariniai teisiškai nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo. Nustatant teisinį priežastinį ryšį reikia įvertinti atsakovo, jeigu jis elgtųsi kaip protingas ir apdairus asmuo, galimybę neteisėtų veiksmų atlikimo metu numatyti žalos atsiradimą, neteisėtais veiksmais pažeistos teisės ar teisėto intereso prigimtį ir vertę bei pažeisto teisinio reglamentavimo apsauginį tikslą.

Tačiau teisėjų kolegija pažymi, kad netiesioginis priežastinis ryšys kaip civilinės atsakomybės sąlyga neturi būti pernelyg nutolęs nuo neteisėto veiksmo, o sutartinės verslininko civilinės atsakomybės atveju turi atitikti nuostolių numatymo kriterijų (CK 6.258 straipsnio 4 dalis). Šis kriterijus reiškia, kad nukentėjusi šalis negali tikėtis, jog jai bus kompensuoti net ir tie praradimai, kurių sutartį pažeidusi šalis, būdama protinga ir atidi verslininkė, negalėjo numatyti sutarties sudarymo metu kaip įprastų tokios sutarties pažeidimo padarinių.

LAT CBS 2011-05-31 nutartis c. b. Nr. 3K-3-265/2011 (CK 6.204 str.; iš esmės pasikeitusios aplinkybės; teismas pripažino, jog šiuo atveju yra pagrindas taikyti CK 6.204 str. (V.M. – kritinis vertinimas):

Teismai, remdamiesi ieškovo byloje pateiktais įrodymais, nustatė, kad dėl pasaulinio masto ekonomikos krizės, kurią išgyveno ir Lietuva, sumažėjo ieškovo teikiamų paslaugų pelningumas (dėl sumažėjusio svečių skaičiaus ir apgyvendinimo kainų), padidėjo veiklos sąnaudos (pridėtinės vertės mokesčiai išaugo nuo 5 proc. iki 21 proc., padidėjo mokesčiai už elektrą, šildymą ir pan.). Teismai nustatė, kad ieškovo nuomojamų patalpų nuomos kaina rinkoje yra 33 Lt už kvadratinį metrą. Tai reiškia, kad ieškovas, nuomodamas patalpas ir mokėdamas 50 Lt už kvadratinį metrą, gauna šios kainos neatitinkančias patalpas, t. y. tik tokias, kurių kvadratinis metras kainuoja 33

Lt. Be to, dėl pirmiau išvardytų aplinkybių (ekonominės krizės, padidėjusių veiklos sąnaudų ir pan.) sumažėjo iš vieno kvadratinio metro nuomojamų patalpų gaunamos ieškovo pajamos. Jeigu šalys dėl nuomos sutarties kainos būtų tarusios esant pasikeitusioms sąlygoms, tokia kaina būtų mažesnė, nei sulygta nuomos sutartyje. Remdamasi šiomis aplinkybėmis, teisėjų kolegija sutinka su bylą nagrinėjusių teismų *išvadomis*, kad ieškoviui sumažėjo iš nuomos sutarties gaunamas įvykdymas, atitinkamai jam iš esmės tapo sudėtingiau vykdyti pagal sutartį prisiimtus įsipareigojimus – mokėti nustatytą (50 Lt už kvadratinį metrą) kainą. Sprendžiant dėl to, ar, pakeitus sutarties kainą (ją sumažinus), sumažės kasatoriaus gaunamas įvykdymas, akivaizdu, kad kasatorius gaus mažiau pajamų iš patalpų nuomos nei iki šiol. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad pagal teismų nustatytas negyvenamųjų patalpų nuomos kainas rinkoje kasatorius galėtų kitą sutartį sudaryti nustatant 33 Lt už kvadratinį metrą kainą, laikytina, jog šiuo metu kasatorius gauna šalių interesų pusiausvyrą pažeidžiantį nuomos mokesčių ir, pakeitus nuomos kainą, iš esmės kasatoriaus gaunamas sutarties įvykdymas nesumažės.

Teisėjų kolegija pažymi, kad ta aplinkybė, jog susitarta dėl fiksuotos nuomos kainos, nereiškia rizikos paskirstymo šalims, t. y. kad viena šalis prisiima kainų kilimo, kita - kainų kritimo riziką. Toks rizikos paskirstymas turi būti tiesiogiai nurodomas sutartyje arba numanomas iš jos turinio.

LAT CBS 2012-04-10 nutartis c. b. Nr. 3K-3-150/2012 (CK 6.204 str.; teismas pripažino iš esmės pasikeitusias aplinkybes ir sutartį nutraukė):

Ieškovas (nuomininkas) prašė nutraukti patalpų nuomos sutartį CK 6.204 str. pagrindu, kadangi dėl pablogėjusios turtinės padėties negali mokėti tokio dydžio nuomos mokesčio, o atsakovas (nuomotojas) priešieškiniu prašė priteisti dėl ieškovo išsikėlimo iš patalpų ir sutarties nutraukimo patirtus nuostolius. LAT pažymėjo, kad sutarties šalies finansinės būklės pablogėjimas dėl ekonominės krizės savaime nėra pagrindas taikyti CK 6.204 str. nuostatas, kaip ir konstatavimas, kad kita sutarties šalis patyrė neigiamų ekonominės krizės padarinių, nėra pagrindas šio straipsnio netaikyti. Kiekvienu atveju būtina nagrinėti, ar dėl šios priežasties iš esmės pasikeitė konkrečių sutartinių prievolių pusiausvyrą. Kadangi ieškoviui iš esmės sumažėjo iš nuomos sutarties gaunamas įvykdymas, jam iš esmės tapo sudėtingiau vykdyti pagal sutartį prisiimtus įsipareigojimus – mokėti nustatytą kainą, tuo tarpu atsakovas neįrodė, kad jo sutartinių prievolių vykdymas taip pat tapo suvaržytas, pirmosios instancijos teismas pagrįstai konstatavo esant CK 6.204 str. 2 d. nustatytas sąlygas, dėl kurių galimas sutarties keitimas ar nutraukimas. LAT pabrėžė, kad esant ilgalaikėms sutartims sudėtingiau numatyti aplinkybes, galinčias turėti įtakos sutarties vykdymui ateityje, ir išvengti nepalankių padarinių, o nagrinėjamu atveju ir susiformavo situacija, kai ieškovas privalo mokėti tokį patį nuomos mokesčių, dėl kurio šalys susitarė esant skirtingai nei ginčo metu ekonominei situacijai, ir kuris daug kartų skiriasi nuo ginčo atsiradimo metu buvusios negyvenamųjų patalpų nuomos rinkos kainos.

Pirmosios instancijos teismas nustatė, kad ieškovo pajamos iš nuomojamose patalpose veikusios vaistinės labai sumažėjo (per pirmuosius 2009 m. mėnesius siekė tik 14 procentų praėjusių metų apyvartos); nekilnojamųjų patalpų nuomos rinkos kainų pokyčiai mažėjimo linkme taip pat labai dideli; pastate, kuriame yra ir ginčo patalpos, nuomos kainos sumažėjo apie 80 procentų. Tai reiškia, kad sumažėjo iš vieno kvadratinio metro nuomojamų patalpų gaunamos ieškovo pajamos ir kad ieškovas gauna patalpas, neatitinkančias už nuomą mokamos kainos.

Ieškovas vienašališkai sutarties nenutraukė, o kreipėsi į teismą dėl jos nutraukimo, prieš tai kreipęsis į atsakovą dėl sutarties sąlygų keitimo ir įspėjęs jį apie galimus padarinius. Apeliacinio teismo *nutartyje* kaip esminiai sutarties pažeidimai, dėl kurių prašoma nutraukti sutartį, nurodomi ieškovo veiksmai pradėjus CK 6.204 straipsnyje nurodytas procedūras. Tam tikri faktinio pobūdžio ieškovo veiksmai (veiklos, kuriai buvo išnuomos patalpos, nebevykdymas jose) po kreipimosi į teismą dėl sutarties nutraukimo negali būti prilyginami sutarties nutraukimui *de jure*.

Pažymėtina ir tai, kad tokiu kaip nagrinėjamoje byloje atveju priteisus kitai sutarties šaliai negautas pajamas sutarties nutraukimas pagal CK 6.204 straipsnį netektų prasmės, būtų paneigta sutartinių prievolių vykdymo pasunkėjimo naštos padalijimo abiem sutartims šalims idėja.

2008-03-31 LApeIT nutartis c. b. Nr. 2A-249/2008 (pozicijos):

- Esminį sutarties vykdymą suvaržančios aplinkybės gali būti konstatuojamos tik tokiu atveju, jeigu jos atitinka CK 6.204 straipsnio 2 dalies 1-4 punktuose nurodytus kriterijus
- Keisti sutartį ar atskiras jos sąlygas CK 6.204 straipsnyje numatytu pagrindu negalima, kai pakeisti sutartį prašanti šalis prisiėmė tam tikrų aplinkybių atsiradimo riziką (CK 6.204 str. 2 d. 4 p.). Toks rizikos prisiėmimas nebūtinai turi būti aiškiai išreikštas, jis gali būti ir numanomas
- Sudarydamas aukščiau nurodytos būklės patalpų nuomos sutartį ne ilgesniam kaip penkerių metų terminui, esant papildomai sutarties galiojimo pasibaigimo sąlygai dėl patalpų įtraukimo į privatizavimo programą, bei numatydamas rekonstruoti patalpas pritaikant planuojamai komercinei veiklai, atsakovas galėjo ir turėjo numatyti sutarties

vykdymą iš esmės suvaržančių aplinkybių galimą atsiradimą ir prisiėmė tokių aplinkybių atsiradimo riziką

- Reikšminga yra ir ta aplinkybė, jog atsakovas nepateikė prašymo keisti sutarties sąlygas tuoj po to, kai paaiškėjo jo nurodytos aplinkybės, varžančios nuomos sutarties vykdymą

2011-01-31 LAT CBS nutartis c. b. Nr. 3K-3-18/2011 (pozicijos:

- CK 6.204 straipsnio 2 dalyje nurodomi keturi kriterijai, pagal kuriuos nustatoma, ar sunksnis sutarties vykdymas yra toks reikšmingas, kad ją vykdyti tampa sudėtinga ir reikia peržiūrėti sutarties sąlygas
- Sutarties vykdymo varžymas turi būti esminis, pažeidžiantis šalių interesų pusiausvyrą, reikalavimas įvykdyti sutartį tokiomis aplinkybėmis prieštarautų sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principams
- Tokios aplinkybės turi atsirasti ar tapti žinomos jau sudarius sutartį ir šalis ją sudarydama negalėjo protingai numatyti, kad tokių aplinkybių gali atsirasti
- Aplinkybės turi būti objektyvios, t. y. nepriklausyti nuo šalies valios. Šalis negali remtis aplinkybėmis, kurios atsirado dėl jos kaltės arba kurioms ji galėjo užkirsti kelią
- CK 6.204 straipsnio 3 dalyje reikalaujama išankstinio vienos šalies kreipimosi į kitą su prašymu susitarti dėl sutarties sąlygų pakeitimo
- Sutarties pakeitimas teismo tvarka CK 6.204 straipsnyje nurodytu pagrindu yra galimas tik nustačius aplinkybes, atitinkančias visas šiame straipsnyje nustatytas sąlygas, tarp jų ir aplinkybes, kurios atitinka visus šio straipsnio 2 dalyje įtvirtintus kriterijus, t. y. kad egzistuoja aplinkybės, dėl kurių arba iš esmės padidėja įvykdymo kaina, arba iš esmės sumažėja gaunamas įvykdymas, ir kad tos aplinkybės atsiranda arba nukentėjusiajai šaliai tampa žinomos po sutarties sudarymo, tų aplinkybių nukentėjusi šalis sutarties sudarymo metu negalėjo protingai numatyti, tų aplinkybių nukentėjusi šalis negali kontroliuoti, nukentėjusi šalis nebuvo prisiėmusi tų aplinkybių atsiradimo rizikos. Pažymėtina, kad kreipimasis dėl sutarties pakeitimo savaime nesuteikia nukentėjusiai šaliai teisės sustabdyti sutarties vykdymą (CK 6.204 straipsnio 3 dalis).

Sutarties nevykdymo ar netinkamo vykdymo teisiniai padariniai

Dėl kompensacinių palūkanų mokėjimo (CK 6.37, 6.210 str. ir specialusis įstatymas)

LAT CBS 2016-10-07 nutartis c. b. Nr. 3K--3-413-378/2016:

<...> 18.CK 6.37 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad palūkanas pagal prievolės gali nustatyti įstatymai arba šalių susitarimai.

19. Nagrinėjamoje byloje keliamas klausimas dėl Mokėjimų vėlavimo prevencijos įstatymo, taip pat Europos Sąjungos direktyvos, su kurios nuostatomis suderintas minėtas įstatymas, materialiosios (lotynų kalba – *ratione materiae*) taikymo srities.

20. Konkrečiai nagrinėtina, ar šalių susitarimas dėl tam tikros pinigų sumos sumokėjimo už pirmalaikį komercinių patalpų subnuomos sutarties, sudarytos tarp dviejų ūkio subjektų, nutraukimą patenka į minėto įstatymo (ir (arba) direktyvos) taikymo sritį.

21. Subnuomos sutarties sudarymo ir nutraukimo metu galiojo Mokėjimų vėlavimo prevencijos įstatymo redakcija nuo 2004 m. liepos 27 d. iki 2013 m. kovo 1 d. Šis teisės aktas buvo suderintas su senosios redakcijos atitinkama Europos Sąjungos direktyva – 2000 m. birželio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2000/35/EB dėl kovos su pavėluotu mokėjimu komerciniuose sandoriuose.

22. Įstatymų leidėjas 2012 m. spalio 17 d. priėmė naują Mokėjimų vėlavimo prevencijos įstatymo redakciją, ji įsigaliojo nuo 2013 m. kovo 1 d. Šis teisės aktas suderintas jau su naująja ES direktyva atitinkamoje srityje – 2011 m. vasario 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/7/ES dėl kovos su pavėluotu mokėjimu, atliekamu pagal komercinius sandorius (toliau – Naujoji Direktyva), kuri į valstybių narių teisės aktus turėjo būti perkelta iki 2013 m. kovo 16 d.

23. Nuo 2013 m. kovo 1 d. įsigaliojusios įstatymo redakcijos *ratione temporis* (atsižvelgiant į laiką) taikymo sritis susieta su atitinkamo sandorio sudarymo momentu – įstatymas yra taikomas komercinėms sutartims, sudarytoms po jo įsigaliojimo, t. y. nuo 2013 m. kovo 1 d. Kadangi ginčo susitarimas buvo sudarytas iki minėtos datos, nagrinėjamai bylai aktuali senoji įstatymo redakcija, kaip minėta, galiojusi nuo 2004 m. liepos 27 d. iki 2013 m. kovo 1 d.

24. Materialioji Mokėjimų vėlavimo prevencijos įstatymo (aktualios redakcijos) taikymo sritis apibrėžta šio teisės akto 1 straipsnio 2 dalyje – šis įstatymas taikomas visiems tarp ūkio subjektų arba ūkio subjektų ir valstybės institucijų sudarytiems komerciniams sandoriams, pagal kuriuos už atlyginimą perduodamos prekės, teikiamos paslaugos ar atliekami darbai ir atliekami mokėjimai.
25. Vadovaujantis Mokėjimų vėlavimo prevencijos įstatymo 1 straipsnio 3 dalies 3 punktu, jis, *inter alia* (be kita ko), nereglamentuoja palūkanų, susijusių su mokėjimais nuostoliams atlyginti.
26. Pažymėtina, kad Mokėjimų vėlavimo prevencijos įstatymo taikymo sritis apibrėžta plačiai – jis taikomas „visiems <...> komerciniams sandoriams“, kurie atitinka jo 2 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą apibrėžtį ir nepatenka į taikymo srities išimtis, nustatytas įstatymo 1 straipsnio 3 dalyje.
27. Sandorio patekimas į minėto teisės akto materialiąją taikymo sritį gali būti nustatomas taikant šiuos kriterijus: 1) sutarties subjektinės sudėties – toks sandoris turi būti sudarytas tarp dviejų ir daugiau ūkio subjektų *inter se* (tarpusavyje) arba tarp vieno ar daugiau ūkio subjektų vienoje pusėje bei vienos ar daugiau valstybės institucijų kitoje pusėje; 2) komercinio sandorio kriterijaus; 3) sandorio dalyko – pagal sandorį turi būti arba perduodamos prekės, arba teikiamos paslaugos, arba atliekami darbai, arba atliekami keli iš šių veiksmų; 4) sandorio atlygintinumo.
28. Pagal Mokėjimų vėlavimo prevencijos įstatymo 2 straipsnio 1 dalį komerciniai sandoriai – tai sandoriai tarp ūkio subjektų arba tarp ūkio subjektų ir valstybės institucijų, pagal kuriuos už atlyginimą perduodamos prekės, teikiamos paslaugos ar atliekami darbai.
29. Pirmieji trys kriterijai – subjektinės sudėties, komercinio sandorio bei atlygintinumo – kumuliatyvūs (visais atvejais turi būti tenkinami visi trys). Dėl sandorio dalyko Mokėjimų vėlavimo prevencijos įstatymo 1 straipsnio 2 dalyje išdėstyti kriterijai yra alternatyvūs – pakanka, kad sandoris būtų arba dėl prekių pardavimo, arba dėl paslaugų teikimo, arba dėl darbų atlikimo.
30. Nustačius, kad sandoris atitinka šios nutarties 27 punkte išvardytus reikalavimus, toliau turi būti patikrinama, ar jis nepatenka į Mokėjimų vėlavimo prevencijos įstatymo taikymo srities išimtis, išdėstytas šio teisės akto 1 straipsnio 3 dalyje. Tais atvejais, kai sandoris patenka į bent vienos iš minėtų išimčių taikymo sritį, įstatymas jam netaikomas.
31. Kadangi valstybės narės nacionalinis teismas, taikdamas nacionalinės teisės aktus, specialiai priimtus direktyvos reikalavimams įgyvendinti, turi juos aiškinti kiek įmanoma atsižvelgdamas į susijusios direktyvos formuluotę ir į jos tikslą, kad būtų pasiektas direktyvoje numatytas rezultatas (žr. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ir ESTT, Teisingumo Teismas) 2004 m. spalio 5 d. sprendimo *Pfeiffer ir kt.* C-397/01 iki C-403/01, ECLI:EU:C:2004:584, 113 punktą), tikslinga paminėti ir Direktyvos nuostatas.
32. Direktyvos 1 straipsnyje apibrėžta šios direktyvos taikymo sritis, nurodant, kad Direktyva taikoma visiems mokėjimams, padarytiems kaip komercinių sandorių apmokėjimas.
33. Direktyvos 2 straipsnio 1 punkte įtvirtinta, kad „komerciniai sandoriai“ – tai sandoriai tarp įmonių arba įmonių ir valstybės valdymo institucijų, kurių pagrindu už atlygį turi būti perduotos prekės ar suteiktos paslaugos. To paties straipsnio 2 punkte nustatyta, kad „pavėluotas mokėjimas“ – tai sutartyje ar įstatymuose nustatyto mokėjimo termino praleidimas.
34. Direktyvos 13 konstatuojamoji dalis nurodo, kad ši direktyva turėtų apsiriboti tik mokėjimais, kurie yra kaip atlygis už komercinius sandorius ir nereglamentuoja sandorių su vartotojais, su kitais mokėjimais susijusių delspinigių, pvz., mokėjimų pagal čekių ir vekselių įstatymus, mokėjimų, kompensuojančių padarytą žalą, įskaitant išmokas, gaunamas iš draudimo bendrovių.
35. Teisingumo Teismo praktikoje išaiškinta, kad Direktyva nesiekia visiškai suderinti visų su pavėluotu mokėjimu komerciniuose sandoriuose susijusių taisyklių, tačiau ja reglamentuojamos tam tikros konkrečios taisyklės šioje srityje (ESTT 2008 m. balandžio 3 d. sprendimas byloje 01051 *Telecom GmbH prieš Deutsche Telekom AG*, C-306/06, ECLI:EU:C:2008:187, 21 punktą).
36. Iš Mokėjimų vėlavimo prevencijos įstatymo bei Direktyvos nuostatų teksto matyti, kad įstatyme nustatytas teisinis reglamentavimas aptariamam klausimui atitinka išdėstytąjį Direktyvoje. Nors įstatymas papildomai nurodo, kad komercinio sandorio dalykas gali būti darbų atlikimas, tačiau tai iš esmės atitinka „paslaugos“ sampratą, vartojamą Direktyvoje, todėl darytina išvada, kad šių dokumentų materialioji taikymo sritis nesiskiria.
37. Ieškovės reikalavimas priteisti palūkanas, taip pat ir procesines palūkanas kyla iš šalių susitarimo dėl subnuomos sutarties nutraukimo. Šiuo susitarimu (susitarimas dėl sutarties nutraukimo abipusiu susitarimu ir nuostolių dydžio konstatuotas įsiteisėjusia Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. kovo 18 d. nutartimi ir Vilniaus apygardos teismo 2012 m. gegužės 25 d. sprendimu) susitarta, kiek mėnesių po sutarties nutraukimo atsakovė kompensuos ieškovės patiriamus nuostolius, t. y. kokio dydžio nuostolius ieškovė įsipareigojo kompensuoti.
38. Įsiteisėjusiu teismo sprendimu nustatytas prejudicinis faktas, kad ieškovė, pasirinkdama atitinkamo dydžio kompensaciją, įvertino galimus nuostolius dėl sutarties nutraukimo, o kompensacija pagal sutarties sąlygas yra

skirta šiems nuostoliams padengti, todėl nagrinėjamoje byloje prašomos priteisti piniginės kompensacijos prigimtis ir dydis iš naujo neįrodinėtini (CPK 182 straipsnio 2 punktas).

39. Aplinkybė, kad ieškovės reikalaujamos priteisti piniginės kompensacijos dydis nustatytas šalių susitarimu, o ne ieškovei pareiškus ieškinį teisme dėl nuostolių atlyginimo, nekeičia pačios reikalavimo prigimties, kadangi šalių susitarta kompensacija buvo skirta ieškovės praradimams dėl atsakovės neteisėtų veiksmų – vienašališko sutarties nutraukimo prieš terminą nesilaikant sutartyje nustatytų sąlygų – kompensuoti.

40. Nagrinėjamu atveju šalių sudarytam susitarimui Mokėjimų vėlavimo prevencijos įstatymas netaikytinas, nes, pirma, netenkinami antrasis ir trečiasis – komercinio sandorio bei sandorio dalyko – kriterijai (sandoris nėra dėl prekių perdavimo, paslaugų teikimo ar darbų atlikimo), antra, ginčo susitarimas patenka į vieną iš įstatymo taikymo srities išimčių (konkrečiai – 1 straipsnio 3 dalies 3 punktas) – įstatymas nereglamentuoja palūkanų, susijusių su mokėjimais nuostoliams atlyginti.

41. Atsižvelgiant į minėtas aplinkybes, konstatuotina, kad UAB „Hakonlita“ kasaciniame skunde išdėstyti argumentai, kuriais įrodinėjama, kad Lietuvos apeliacinis teismas neturėjo teisinio pagrindo vadovautis Mokėjimų vėlavimo prevencijos įstatyme išdėstytais palūkanų skaičiavimo kriterijais, yra pagrįsti.

42. Kasacinis teismas, remdamasis byloje nustatytais aplinkybėmis (CPK 353 straipsnio 1 dalis), pripažįsta, kad apeliacinės instancijos teismo sprendimas dėl šioje nutartyje išdėstyto teisės aiškinimo keistinas, pripažįstant, kad ieškovė turi teisę ne į Mokėjimų vėlavimo prevencijos įstatyme, bet į CK 6.210 straipsnio 2 dalyje nustatytas palūkanas (CPK 346 straipsnio 2 dalies 1 punktas).

Esminis sutarties pažeidimas ir vienašalis sutarties nutraukimas (CK 6.217, 6.218, 6.209 str.)

LAT CBS 2015-07-15 nutartis c. b. Nr. e3K-3-420-969/2015:

Ieškovas prašė pripažinti vienašališką kredito sutarties nutraukimą neteisėtu, sutarties sąlygas dėl vienašališko sutarties nutraukimo negaliojančiomis bei įpareigoti atsakovą atnaujinti sutarties galiojimą. LAT nurodė, kad analizuojant CK 6.217 str. 2 d. įtvirtintų esminio sutarties pažeidimo kriterijų turinį, būtina įvertinti: 1) koks yra atotrūkis tarp pažadėto ir faktiškai atlikto prievolės įvykdymo; 2) ar konkrečios sutarties sąlygos neįvykdymas nulems kreditoriaus intereso prievolėje praradimą; 3) pažeidėjo kaltės formą; 4) ar sutartį pažeidusi šalis elgiasi pasyviai dėl prisiimtų įsipareigojimų vykdymo, ar iš viso pajėgi sutartį įvykdyti; 5) ar sutarties neįvykdžiusi šalis patirtų labai didelių nuostolių, jeigu sutartis būtų nutraukta. Nagrinėjamu atveju ieškovas nuo 2010 m. vidurio iš esmės nebevykdė sutartinių įsipareigojimų, nepaisant daugkartinių atsakovo raginimų bei papildomų terminų prievolei įvykdyti suteikimo, atsakovas ilgą laiką tarpą negavo to, ką turėjo ir pagrįstai tikėjosi gauti pagal sutartį, ieškovas nepateikė įrodymų, kad yra finansiškai pajėgus įvykdyti įsipareigojimus, nesiėmė aktyvių veiksmų pradelstiems įsipareigojimams, kurie sutarties nutraukimo metu sudarė 10,76 proc. visos kredito sumos, įvykdyti, todėl tai sudarė teisėtą pagrindą atsakovui sutarčiai nutraukti.

Kasacinio teismo praktikoje yra išaiškinta, kad, analizuojant CK 6.217 straipsnio 2 dalyje įtvirtintų esminio sutarties pažeidimo kriterijų turinį, pirma, vertintini du prievolės vykdymai: pažadėtasis ir faktiškai atliktas. Kuo didesnis atotrūkis tarp šių įvykdymų, tuo didesnė esminio sutarties pažeidimo tikimybė. Atotrūkis bus maksimalus visiško neįvykdymo atveju. Antra, sprendžiant, ar pagal sutarties esmę griežtas prievolės sąlygų laikymasis turi esminę reikšmę, vertintina, ar konkrečios sutarties sąlygos neįvykdymas nulems kreditoriaus intereso prievolėje praradimą. Trečia, sprendžiant ar prievolė neįvykdyta tyčia, ar dėl didelio neatsargumo, būtina analizuoti pažeidėjo kaltės formą pagal bendrąsias civilinės atsakomybės nuostatas ir nuspręsti, ar pažeidėjo kaltė didelė ir, jei didelė, ar tyčia. Kuo kaltė didesnė, tuo nukentėjusios šalies pagrįstas interesas likti sutartiniuose santykiuose yra mažesnis. Ketvirta, sprendžiant, ar neįvykdymas duoda pagrindą nukentėjusiai šaliai nesitikėti, kad sutartis bus įvykdyta ateityje, būtina nustatyti, ar sutartį pažeidusi šalis elgiasi pasyviai dėl prisiimtų įsipareigojimų vykdymo, taip pat ar net ir su geriausiais ketinimais ji iš viso pajėgi sutartį įvykdyti. Galiausiai, penkta, vertintina, ar sutarties neįvykdžiusi šalis, kuri rengėsi įvykdyti ar vykdė sutartį, patirtų labai didelių nuostolių, jeigu sutartis būtų nutraukta. Šiuo atveju turimi omenyje ne įprastiniai, bet labai dideli, neproporcingi nuostoliai.

LAT CBS 2004-06-29 nutartis c. b. Nr. 3K-P-346/2004:

Esminio sutarties pažeidimo kriterijus yra tarsi priemonė, kuria „išmatuojamos“ kiekvieno konkretaus sutarties pažeidimo aplinkybės suteikiant teisę patiems civilinės apyvartos dalyviams (ginčo atveju – teismui) spręsti, kaip turi būti vertinamas atitinkamas pažeidimas. Vertinant CK 6.217 straipsnio 2 dalyje nurodytus kriterijus, į kuriuos turi būti atsižvelgiama nustatant, ar sutarties pažeidimas yra esminis, darytina išvada, kad kuo didesnis yra atotrūkis tarp sutarties neįvykdymo ir pažadėto vykdymo, tuo didesnė yra tikimybė, kad sutarties neįvykdymas esant ginčui bus pripažintas esminiu. Pavyzdžiui, CK 6.217 straipsnio 2 dalies 2 punkte nurodyta, kad, nustatant, ar sutarties pažeidimas yra esminis, atsižvelgiama į tai, ar pagal sutarties esmę griežtas prievolės sąlygų laikymasis turi esminės reikšmės. Kiekvienu ginčo atveju sutarties pažeidimą pripažįstant esminiu, turi būti įvertinta, ar nukentėjusios šalies asmeniniai interesai dėl tokio pažeidimo buvo iš esmės suvaržyti, nes esminį sutarties pažeidimą nulemia tai, ar nukentėjusi šalis negavo to, ko pagal sutartį per visą jos terminą pagrįstai

tikėjosi gauti, taip pat ar nukentėjusios šalies teisėti, pagrįsti lūkesčiai dėl numatytų sutarties vykdymo rezultatų lieka neįgyvendinti vien dėl sutartį pažeidusio kontrahento veiksmų, ar ir dėl kitų priežasčių. Svarbu atsižvelgti ir į sutarties vykdymo tarp šalių susiklosčiusią praktiką, taip pat į sutartį pažeidusios šalies vaidmenį, t. y. nustatyti, ar sutartis netinkamai įvykdyta sąmoningai to siekiant (tyčia), ar dėl aplaidumo (didelio neatsargumo). Nukentėjusi šalis negali remtis CK 6.217 straipsnio 2 dalies ir sutartyje numatytais vienašaliu nutraukimo pagrindais kaip pretekstu vienašališkai nutraukti sutartį. Nutraukimo pagrindai turi būti realūs, jų tikrumas įrodytas, ir jie turėtų reikšti, kad sutarties tolesnis galiojimas sukeltų nukentėjusiai šaliai sutarties sudarymo metu nenumatytus turinio ar asmeninio pobūdžio didelius praradimus. Vien tik formalus sutarties esminių nuostatų pažeidimas, jeigu neatsiranda neigiamų pasekmių (žalos) nukentėjusiai šaliai, paprastai leidžia daryti išvadą, kad nebuvo esminio sutarties pažeidimo, o nukentėjusios šalies rėmimasis tokia aplinkybe vienašališkai nutraukiant sutartį reiškia bandymą įrodyti tariamą ar apsimestinį sutarties nutraukimo pagrindą. Vienašalis sutarties nutraukimas, kaip nukentėjusios šalies interesų savignyos priemonė, įstatymų leidėjo yra įtvirtinta ir laikoma adekvačia reakcija į sutartį pažeidusios šalies elgesį, pasireiškusį esminiu sutarties pažeidimu (CK 6.217 straipsnio 2 dalis).

Tokią sutarties šalies galimybę nutraukti sutartį vienašališkai lemia įstatymo leidėjo pripažinimas nukentėjusiai šaliai galimybės operatyviai ginti savo pažeistas teises. Operatyvus sutarties nutraukimo būdas nuomotojui nesikreipiant į teismą yra prevencinė priemonė tam, kad nuomininkas (subnuomininkas) tinkamai vykdytų sutartį, kitokiu atveju, kai sutartį netinkamai vykdo nuomininkas (subnuomininkas), – jis prisiima riziką dėl vienašaliu sutarties nutraukimo ir jam tenkančių nepalankių padarinių – teisės naudotis išsinuomotu daiktu praradimu bei prievole atlyginti nuomotojo tais atvejais patirtus nuostolius.

Taigi, jei žemės nuomotojas (subnuomotojas) vienašaliu sutarties nutraukimo pagrindu remiasi esminio sutarties pažeidimo kriterijais, nurodytais CK 6.217 straipsnio 2 dalyje, taip pat specialiais esminio sutarties pažeidimo pagrindais, nurodytais CK 6.564 straipsnio 1 dalyje, sutarties nutraukimo pagrindai turi būti nustatomi atsižvelgiant į individualias sutarties ypatybes, šalių elgesį, tarp šalių susiklosčiusią sutarties vykdymo praktiką.

Dėl sutarties, sudarytos neapibrėžtam terminui arba neterminuotai, nutraukimo (CK 6.199 str. aiškinimas)

LAT CBS 2012-03-07 nutartis c. b. Nr. 3K-3-90/2012 (ta pati nutartis, kurioje buvo aiškinama ir viešosios sutarties samprata):

Nagrinėjamu atveju atsakovas nutraukė ginčo sutartį CK 6.199 straipsnio pagrindu, nurodydamas, kad tai buvo neterminuota, t. y. neapibrėžtam laikotarpiui, sudaryta sutartis. Ieškovas, nesutikdamas su tokiu sutarties nutraukimu, tvirtina, kad sutartis negalėjo būti nutraukta šiuo pagrindu, nes buvo terminuota, t. y. jos pabaiga aiškiai apibrėžta konkrečiu įvykiu, kuriam įvykus sutartinės šalių prievolės pasibaigtų.

Kilus ginčui dėl sutartimi nustatyto termino teisinio vertinimo, teismas šalių prievolės ir sutarties sąlygų turinį nustato taikydamas bendrąsias sutarčių aiškinimo taisykles. Kaip jau buvo nurodyta pirmiau šioje nutartyje, aiškinant sutarties turinį ir tikruosius šalių ketinimus, aktualios lingvistinės rašytinės sutarties formuluotės. Nagrinėjamu atveju šalys sutarties galiojimo terminą apibrėžė susitardamos, kad kasatorius perteiks ieškovui komunalines paslaugas „iki to laiko, kol“ ieškovas „nėra įsiregistravęs šių paslaugų atskiru abonentu jų tiekimo įmonėse“. Atsižvelgiant į tai, kad terminas yra tam tikras civilinių teisių ir pareigų įgyvendinimo laikotarpis, galima teigti, jog formuluotė „iki to laiko“ reiškia siekį nustatyti komunalinių pasaugų tiekimą tam tikram laikotarpiui, kurio pabaiga apibrėžiama konkrečiu įvykiu – ieškovo įsiregistravimu atskiru abonentu tiekimo įmonėse, t. y. naujos sutarties su tiekimo įmonėmis sudarymu. Sutartis, kuria nustatyti šalių teisių ir pareigų pabaiga siejama su tam tikru ateityje įvyksiančiu įvykiu, laikoma sudaryta nustatant naikinamąjį terminą (CK 1.117 straipsnio 6 dalis). Tačiau, atsižvelgiant į naikinamojo termino pobūdį, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad toks terminas turi būti nustatomas aiškiai ir nedviprasmiškai apibrėžiant jo pabaigą. Dėl to ir nagrinėjamu atveju tam, kad ginčo sutartį būtų galima pripažinti terminuota, naikinamuoju terminu apibrėžta sutartimi, būtina aiškiai nurodyti, iki kada turi būti sudarytos naujos ieškovo sutartys su tiekėjais. Nagrinėjamu atveju ginčo sutartimi tokia aiški termino pabaiga nenurodyta, o įvykis, su kuriuo siejama kasatoriaus prievolių pagal sutartį pabaiga, iš esmės priklauso tik nuo ieškovo veiksmų. Toks šalių susitarimas, kai prievolių pagal sutartį pabaigą lemiantis įvykis susietas su vienos iš šalių veiksmis, o kita sutarties šalis neturi priemonių veikti šį procesą ir priklauso nuo pirmosios šalies valios, iš esmės pažeidžia šalių lygiateisiškumą, jų teisių ir pareigų pusiausvyrą, paneigia pareigą bendradarbiauti; dėl tokios termino priklausomybės išimtinai nuo vienos iš šalių valios sutartis iš esmės tampa neterminuota. Dėl to tokios sutarties pripažinimas terminuota, nustatančia naikinamąjį terminą, būtų nesąžiningas prievolę vykdančios sutarties šalies atžvilgiu (CK 1.5 straipsnis).

Esant tokiai situacijai, teisėjų kolegija konstatuoja, įvertinus ginčo sutarties pobūdį, tikruosius šalių ketinimus, t. y. tikslą, jog kasatorius tiekėtų komunalines paslaugas ieškovui tam tikrą laiką – iki šis sudarys naujas atskiras sutartis su tiekėjais, ir šio įvykio atsiradimo susiejimą tik su ieškovo valia, tokia sutartis kvalifikuotina kaip sudaryta neapibrėžtam terminui.

Pripažinus ginčo sutartį sudaryta neapibrėžtam terminui bei atsižvelgiant į tai, kad abonento ir subabonento teisinius santykius nustatančios teisės normos nereguliuoja tokių sutarčių nutraukimo, o bylos šalys dėl ginčo sutarties nutraukimo sąlygų nesusitarė, laikytina, kad tokią sutartį galima nutraukti remiantis CK 6.199 straipsniu. Ši teisės norma įtvirtinta užtikrinant teisę šalims nutraukti tokias sutartis, kurių trukmės neįmanoma ar sunku

nustatyti, nes sutartis negali įpareigoti šalių amžinai, nesuteikiant priemonių ją nutraukti. Atsižvelgiant į sutarčių laisvės principą, teisė nutraukti sutartį pripažįstama visoms sutarties šalims ir nesiejama su vienos iš jų kaltės įrodinėjimu. Dėl to CK 6.199 straipsnio taikymas nesiejamas su specialių sąlygų buvimu, išskyrus tai, kad sutarties trukmė turi būti neapibrėžta ir sutartimi ar įstatymu neturi būti draudžiama ar ribojama galimybė tokią sutartį vienašališkai nutraukti. Tokios Lietuvos sutarčių teisės nustatytos terminais neapibrėžtų sutarčių nutraukimo nuostatos analogiškos tarptautinių komercinių sutarčių principuose įtvirtintoms taisyklėms (UNIDROIT 5.1.8 straipsnis), Europos sutarčių teisės principams (PECL 6:109 straipsnis), kurių nuostatos patobulintos ir iš dalies pakeistos priėmus Bendrąją principų sistemą (DCFR III-1:109 straipsnis).

Nagrinėjamu atveju apeliacinės instancijos teismas pripažino ginčo sutartį viešąja ir nesprenė pagal ją priimtų prievolių vykdymo termino klausimo, nurodydamas, kad viešųjų sutarčių (konkrečiai – energijos pirkimo–pardavimo sutarties) vienašalio nutraukimo sąlygas nustato teisės normos (CK 6.390 straipsnis, atskiri įstatymai, pvz., Elektros energijos teikimo įstatymas ir kt.). Dėl to, teismo nuomone, subabonto ir abonto santykiams taikytini tapatūs teisės normose įtvirtinti ribojimai tokias sutartis nutraukti, t. y. jas vienašališkai galima nutraukti tik esant kontrahento kaltei (CK 6.217 straipsnis). Teisėjų kolegija konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismui be pakankamo teisinio pagrindo sutapatinus energijos tiekimo ir subtiekimą sutartis (apie tai minėta pirmiau šioje nutartyje), vienašalio sutarties nutraukimo ribojimo taikymas nepagrįstai išplėstas ir neanalizuota ginčo sutarties šalių sutartinių prievolių esmė. Dėl to laikytina, kad pirmosios instancijos teismas, teisėtai ginčo šalių sutartį pripažinęs neterminuota, pagrįstai sprendė, jog tokia sutartis gali būti nutraukiama remiantis CK 6.199 straipsnio nuostatomis.

CK 6.199 straipsnis (kaip ir pirmiau nurodyti neprivalomi tarptautiniai sutarčių teisės šaltiniai) įtvirtina bendrąją taisyklę, kad, šalims nesusitarus dėl sutarties galiojimo termino, bet kuri šalis gali sutartį nutraukti, per protingą terminą iš anksto apie tai pranešusi kitai šaliai. Taisyklė, įpareigojanti įspėti apie sutarties nutraukimą iš anksto prieš protingą terminą, gali būti suprantama kaip spragas užpildanti nuostata, sutarties šalims nepavykus tiksliai nustatyti jų sudarytos sutarties trukmės. Jeigu atitinkamiems sutartiniams santykiams tokio įspėjimo termino nenustato juos reglamentuojančios teisės normos, protingo termino klausimas sprendžiamas kiekvienu atveju, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, pavyzdžiui, į tai, kiek laiko trunka sutarties šalių bendravimas sutarties pagrindu, jų indėlių į sutartinius santykius, kiek laiko pareikalautų naujų sutartinių santykių suformavimas ir kita. Pažymėtina, kad protingas terminas reiškia laikotarpį į ateitį, per kurį, gavusi įspėjimą, šalis turi atlikti tam tikrus veiksmus ar nuo jų susilaikyti, atsižvelgiant į prievolės esmę. Terminu atitiktą protingumo kriterijui įrodinėja šalis, kuri siunčia įspėjimą kitai šaliai apie sutarties nutraukimą (CPK 178 straipsnis).

Teisėjų kolegija sprendžia, kad nagrinėjamu atveju pirmosios instancijos teismas, tinkamai aiškinęs ginčo sutartį ir galimybes ją nutraukti, nepagrįstai neanalizavo, ar trijų mėnesių įspėjimo apie vienašalį ginčo sutarties nutraukimą terminas gali būti laikomas protingumo kriterijų atitinkančiu terminu energijos, dujų, vandens perpardavimo sutarčiai nutraukti. Šiuo atveju protingas terminas turi būti nustatomas atsižvelgiant į tai, kad ginčas kilęs dėl ieškovo gyvybiškai svarbių išteklių (elektros energijos, šilumos, vandens tiekimo) tiekimo sutarčių nutraukimo, todėl per nustatytą įspėjimo apie sutarties nutraukimą laikotarpį ieškovas turėtų turėti realią galimybę sudaryti naujas paslaugų tiekimo sutartis su jų tiekėjais. Atsižvelgdama į tai, teisėjų kolegija sprendžia, kad kasatorius, teisėtai veikdamas CK 6.199 straipsnio pagrindu, neįrodė, jog jo nustatytas trijų mėnesių įspėjimo terminas ieškovo buvo protingas.

Atsižvelgdama į nurodytas aplinkybes, teisėjų kolegija konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismas, nors rėmėsi netinkamais argumentais, tačiau iš esmės pagrįstai sprendė, jog ginčo sutartis vienašališkai nutraukta neteisėtai. Dėl to kasacinis teismas, nurodydamas kitus tokio procesinio sprendimo argumentus ir kitaip aiškindamas bei taikydamas teisės normas ginčo santykiams, formuoja protingo įspėjimo apie sutarties nutraukimą termino nustatymo praktiką ir atmeta kasatoriaus argumentus, kad trijų mėnesių įspėjimo apie elektros, šilumos energijos, vandens ir kt. komunalinių paslaugų subtiekimą sutarties nutraukimą terminas, per kurį ieškovas turėjo tapti savarankišku abonentu ir sudaryti tiekimo sutartis, negali būti laikomas protingu CK 6.199 straipsnio prasme.

Šios išvados nepaneigia kasatoriaus argumentai, kad ieškovas apie savo prievolę įsirengti inžinerinius tinklus ir tapti savarankišku abonentu žinojo nuo pat sutarties sudarymo, t. y. daugiau kaip penkerius metus. Nors ieškovo elgesys, kai jis per tokį laikotarpį neįsirengė savo tinklą, gali kelti abejonių jo sąžiningu pasiryžimu tinkamai vykdyti sutartį ir neatmeta galimybės kelti klausimą dėl CK 6.217 straipsnio taikymo, tačiau pasirinkti sutarties nutraukimo teisinį pagrindą yra kasatoriaus teisė. Nagrinėjamu atveju jis pasirinko CK 6.199 straipsnį, pagal kurį sutarties nutraukimas, kaip buvo nurodyta pirmiau šioje nutartyje, nesiejamas su kitos šalies kalte ar kitais subjektyviais kriterijais. Dėl to ir protingo įspėjimo apie sutarties nutraukimą termino nustatymo kriterijai yra objektyvios (o ne subjektyvios) prigimties, t. y. vertinama tik reali galimybė kitai sutarties šaliai prisitaikyti ir pasiruošti sutarties pabaigai. Atsižvelgiant į tai, kad ieškovo ūkinė veikla priklauso nuo energijos ir kitų komunalinių paslaugų tiekimo, nutraukti paslaugas motyvuojant, jog ieškovas per penkerius metus galėjo įsirengti tinklus ir įsiregistruoti abonentu, būtų tam tikros neigiamos priemonės taikymas už sutarties nevykdymą, o tai neatitinka CK 6.199 straipsnio taikymo sąlygų. Be to, įspėjimo terminas, minėtas, yra nustatomas į ateitį, t. y. penki praėję metai, per kuriuos ieškovas galėjo atlikti tam tikrus sutartyje nustatytus veiksmus, negali būti vertinami nustatant įspėjimo apie sutarties nutraukimą terminą CK 6.199 straipsnio prasme.

Ikisutartiniai santykiai (CK 6.163-6.165 str.)

1. Sąžiningo elgesio pareigos aiškinimas.

Vykstant deryboms tarp šalių susiklosto ikisutartiniai santykiai. Šių santykių šalys turi abipusiais teises ir pareigas. Pagrindinė abipusė šalių pareiga yra sąžiningumas. Sąžiningumas ikisutartiniuose santykiuose reiškia, kad (i) draudžiama vesti derybas neketinant sudaryti sutarties; (ii) nors ir nėra šalių pareigos sudaryti sutartį, tačiau toli pažengusios derybos negali būti nutrauktos be pakankamos priežasties, kadangi tokiose derybose viena ar kita šalis jau turi visiškai pagrįstą pagrindą tikėtis, jog priešingos šalies ketinimai yra rimti ir sutartis tikrai bus sudaryta (2005-01-19 LAT CBS nutartis c. b. UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“, Nr. 3K-3-38/2005).

2. Pareigos elgtis sąžiningai pažeidimo teisiniai padariniai.

(2-a) Skolininko civilinė atsakomybės taikymo pagrindai ikisutartiniuose santykiuose yra bendrosios civilinės atsakomybės sąlygos: nuostolių dydis, neteisėti šalies veiksmai (nepagrįstas vengimas ar atsisakymas sudaryti pagrindinę sutartį; priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir nuostolių, šalies kaltė. Neteisėti skolininko veiksmai reiškiasi kaip teisinės pareigos elgtis sąžiningai ikisutartiniuose santykiuose pažeidimas (2005-02-28 LAT CBS nutartis c. b. UAB „Club Baltica“ v. UAB „Alkesta“, Nr. 3K-3-79/2005).

(2-b) Šalis, kuri derybų metu elgiasi nesąžiningai, privalo atlyginti kitai šaliai nuostolius. Taigi, CK numato civilinę atsakomybę nuostolių atlyginimo forma už pagrįsto pasitikėjimo sugriovimą. Nuostolius sudaro derybų metu turėtos išlaidos bei prarastos galimybės pinigine vertė (2005-01-19 LAT CBS nutartis c. b. UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“, Nr. 3K-3-38/2005).

(2-c) Ikisutartinių prievolių pažeidimo atveju galimos tokios faktinės ir teisinės situacijos, kai teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principai reikalautų, kad nukentėjusiai sąžiningai ikisutartinių santykių šaliai būtų kompensuotos ne tik tiesioginėse derybose dėl sutarties sudarymo turėtos išlaidos, tačiau taip pat prarastos konkrečios galimybės pinigine vertė, kurios realumą ši šalis sugebėtų pagrįsti (pabr. – V.M.). Sprendžiant dėl nukentėjusios ikisutartinių santykių šalies teisės reikalauti piniginio atlyginimo už prarastą galimybę, esminę reikšmę turėtų šalies, atsisakančios sudaryti pagrindinę sutartį, veiksmai sąžiningumo požiūriu: jei derybas be pakankamo pagrindo nutraukusi šalis savo elgesiu sukūrė kitai šaliai pagrįstą pasitikėjimą ir įsitikinimą, kad sutartis tikrai bus sudaryta, tai ji, kaip nesąžininga šalis, privalėtų atlyginti kitai šaliai nuostolius už pagrįsto pasitikėjimo sugriovimą – ne tik derybų metu turėtas išlaidas, bet ir prarastos galimybės pinigine vertę. Prarastos galimybės pinigine vertė galėtų būti nustatoma taikant CK 6.258 straipsnio 5 dalyje nurodytą kainų skirtumo principą. Pažymėtina, kad, taikant kainų skirtumo principą, kiekvienu individualiu atveju reikia įvertinti ir nukentėjusios šalies elgesį. Nustačius, kad ši šalis pati elgėsi nesąžiningai ir savo veiksmais prisidėjo prie nuostolių atsiradimo ar jų padidėjimo, kitos šalies atsakomybė dėl prarastos galimybės piniginės vertės atlyginimo, remiantis CK 6.259 straipsniu, gali būti sumažinta arba ji gali būti visiškai atleista nuo šios nuostolių dalies atlyginimo. Taigi tam tikrais ikisutartinių prievolių pažeidimo atvejais gali būti pagrindas spręsti ne tik dėl tiesioginių išlaidų, bet ir dėl prarastos galimybės piniginės vertės, pagrįstos realiomis, įrodytomis, neišvengiamomis, o ne tikėtynomis (hipotetinėmis) pajamomis ar išlaidomis, priteisimo nukentėjusiai sąžiningai preliminariosios sutarties šaliai. Be to, kai nesąžininga ikisutartinių santykių šalis iš savo neteisėto elgesio gauna naudos, sąžininga šių santykių šalis galėtų reikalauti pripažinti šią naudą jos nuostoliais, nes faktiškai nesąžiningos šalies gauta nauda ir yra sąžiningos šalies patirti nuostoliai [...]“ (ištrauka iš 2006-11-06 LAT CBS nutartis c. b. V. Š. v. A. N., A. N., Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4).

(2-d) Svarbu nustatyti netesybų, sutartų preliminariojoje sutartyje, bei nuostolių atlyginimo santykį. Pagal [CK 6.73](#) straipsnio 1 dalį, kai pareiškiamas reikalavimas atlyginti nuostolius, netesybos įskaitomos į nuostolių atlyginimą. CK 6.73 straipsnio 1 dalies nuostata reiškia, kad tais atvejais, kai kreditorius prašo už prievolės netinkamą įvykdymą ir nuostolių, ir netesybų, tai netesybos įskaitomos į nuostolių atlyginimą: priteisiamas nuostolių atlyginimas, o jų dydžiu sumažinama netesybų suma. Šis įskaitymo principas, taikytinas ir ikisutartiniams susitarimams, kai už įsipareigojimo sudaryti pagrindinę sutartį neįvykdymą konkrečios preliminariosios sutarties šalys susitarė mokėti netesybas.

Šalių susitarimu nustatytų netesybų tikslas – kompensuoti kreditoriaus galimus praradimus neįvykdžius ar netinkamai įvykdžius sutartinius arba ikisutartinius įsipareigojimus. Šalių teisė iš anksto susitarti dėl netesybų reiškia tai, kad kreditoriui nereikia įrodinėti savo patirtų nuostolių dydžio, nes sutartimi sulygotos netesybos laikomos iš anksto nustatytais būsimais kreditoriaus nuostoliais, kurie gali būti pripažinti minimaliais nuostoliais (pabr. – V. M.). Sutartyje nustatydamos netesybų dydį, šalys gali susitarti dėl nuostolių ir netesybų (išskyrus įstatymines netesybas) santykio bei tokiu būdu konkretizuoti sutartinės civilinės atsakomybės ir prievolės įvykdymo užtikrinimo ypatumus. Teismų praktikoje CK 6.73 straipsnio 1 dalies normoje įtvirtintas netesybų ir nuostolių santykis aiškinamas kaip neleidžiantis šalims nustatyti baudinių netesybų (žr., pvz., 2005-10-19 nutartį c. b. AB „Kauno energija“ v. AB „Lietuvos dujos“, Nr. 3K-7-378; 2005-09-19 d. nutartį VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija v. UAB „Ferteksos transportas“, Nr. 3K-3-400). Apeliacinės instancijos teismo argumentai nepagrįsti, nes CK 6.73 straipsnio 1 dalies nuostata dėl netesybų įskaitymo panaikina teisinį pagrindą kreditoriui iš skolininko reikalauti baudinių netesybų, t. y. ir nuostolių, ir netesybų visos sumos tuo pat metu, bet neatima teisės

į protingo dydžio sutartines netesybas, joms viršijant byloje įrodytus kreditoriaus nuostolius (pabr. – V. M.). Priešingu atveju būtų paneigta netesybų, kaip prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonės, reikšmė ir pažeistas sutarčių laisvės principas. Netesybų įskaitymo esmė ta, jog kreditoriui reikalaujant netesybų ir nuostolių bei pagrindus savo reikalavimą, jam priteisiama didesnė suma, kuri apima mažesniąją (pabr. – V. M.). Tais atvejais, kai nuostolių suma didesnė nei sutartimi nustatytos netesybos, priteisiamas nuostolių atlyginimas, apimantis įskaitomą netesybų sumą. Kai reikalaujama sutartinių netesybų suma viršija priteistinus nuostolius, teismas priteisiamas sumas nustato tokia tvarka: į priteistiną nuostolių sumą įskaito ją atitinkančią sutartinių netesybų sumą; sprendžia klausimą dėl likusių sutartinių netesybų dydžio mažinimo (CK 6.73 str. 2 d.) ir nustato galutinę priteisiamą netesybų sumą. Netesybų įskaitymo į nuostolius principas nesudaro teisinio pagrindo sumažinti sutartines netesybas iki įrodytų nuostolių dydžio. Sutartyje šalių nustatytos netesybos už prievolių neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą gali būti sumažintos CK 6.73 straipsnio 2 dalies tvarka ir pagrindais. Šios normos nuostatos dėl netesybų ir nuostolių santykio netesybų mažinimui reikšmingos tuo, kad teismas netesybas gali sumažinti tik tiek, kad jos netaptų mažesnės už nuostolius, patirtus dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo. Dėl to šalių susitarimuose, taip pat ir preliminarinioje sutartyje, numatytos netesybos gali būti didesnės už nuostolius, patirtus dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo vykdymo. Teismas turi teisę mažinti pagal sutartį atsiradusias netesybas tik nustatęs, kad netesybos aiškiai per didelės arba prievolė iš dalies įvykdyta. Pažymėtina, kad įstatyme sąvokos „aiškiai per didelės netesybos“ arba „neprotinai didelės netesybos“ nėra sukonkretintos. Dėl to kriterijus, kuriuos taikant sprendžiama, ar netesybos ne per didelės, nustato ir pagal juos vertina netesybas teismai, nagrinėdami konkrečias bylas, bei Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kurio pareiga – formuoti vieningą teismų praktiką. Pagal formuojamą praktiką nurodytos aplinkybės vertintinos atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes (šalių sutartinių santykių pobūdį, ar nebuvo susitarimo taikyti išimtinės arba alternatyvias netesybas, prievolės vertę, prievolės pažeidimo aplinkybes, kreditoriaus patirtų nuostolių dydį ir kt.), remiantis CK 1.5 straipsnyje įtvirtintais teisingumo, sąžiningumo, protinumo principais bei siekiant nepažeisti sutarties šalių interesų pusiausvyros (žr., pvz., 2007-03-05 LAT CBS nutartį c. b. *Škotijos firma „Forthmill Limited“ v. UAB „Pakrijas“*, Nr. 3K-3-85/2007) (ištrauka iš 2007-10-12 LAT CBS nutarties c. b. *J. M. v. T. M., V.M.*, Nr. 3K-7-304/2007, kat. 42.4).

3. Preliminarioji sutartis.

3.1. Bendrieji klausimai apie preliminarąją sutartį.

(3.1-a) Preliminariosios sutarties atveju nėra prievolės objekto kaip tos turtinės vertybės, dėl kurios šalys sudaro pagrindinę sutartį. Tai – organizacinė sutartis, priskirtina ikisutartinių santykių stadijai (pabr. – V. M.). Tokia sutartimi nėra viena iš šalių neįgyja turtinės naudos, kas yra būdinga pagrindinėms sutartims. Preliminariosios sutarties objektas yra būsima pagrindinė sutartis, tačiau toks objektas negali būti pripažintas civilinių teisių objektu turtinių teisių požiūriu. Tai pagrindinis preliminariosios sutarties skiriamasis požymis nuo pagrindinės sutarties, nes pagrindinėje sutartyje objektas – turtinė vertybė, dėl kurios šalys sudaro sutartį, visuomet egzistuoja. Pagrindinėje sutartyje jos šalys arba viena iš šalių visuomet turi ir subjektinę teisę į tokį objektą arba ši teisė sukuriama fikcijos (ateities vizijos) būdu (pvz., būsimo daikto pirkimo–pardavimo sutarties atveju). Taigi preliminarioji sutartis yra sutartis dėl kitos (pagrindinės) sutarties sudarymo, t. y. sutartis, iš kurios kyla šalių prievolė joje aptartomis sąlygomis sudaryti pagrindinę sutartį (pabr. – V. M.) (ištrauka iš 2006-11-06 LAT CBS nutarties c. b. *V. Š. v. A. N., A. N.*, Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4)

(3.1-b) Preliminarioji sutartis nesuteikia teisės reikalauti sudaryti pagrindinę sutartį. Reikalavimas įpareigoti sudaryti pagrindinę sutartį preliminariosios sutarties pagrindu yra ydingas ir negalimas, nes prieštarauja vienam pagrindinių civilinės teisės principų – sutarties laisvės principui. Sutartis galima tik tada, kai sudaroma laisva valia. Sutartis sudaryta prievarta negalioja (2001-09-12 LAT CBS nutartis c. b. *V. Pocius v. A. Radkevičienė ir kt.*, Nr. 3K-3-797/2001.).

(3.1-c) Atsižvelgiant į tai, kad įstatyme įtvirtintas tam tikras būsimo gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutarties reglamentavimo išskirtinumas iš kitų preliminarinių sutarčių, kuriuo iš esmės siekiama visapusiškiau užtikrinti pirkėjo – fizinio asmens ir kartu vartotojo – interesus, taip pat į aptariamą preliminariosios sutarties paskirtį bei sudarymo specifiką, pirkėjo dalyvavimą finansuojant gyvenamojo namo ar buto statybą, darytina išvada, kad pirkėjas savo pažeistas teises gali ginti ne tik CK 6.165 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta apimtimi, bet ir reikalauti prievolę įvykdyti natūra (t. y. įpareigoti pardavėją sudaryti su pirkėju gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutartį) bei naudotis visais kitais civilinių teisių gynimo būdais (CPK 1.138 straipsnis). Aptariama pirkėjo teisė nepaneigia sutarties laisvės principo, kuris nėra absoliutus. (*kritinis vertinimas – V.M. pastaba: CK 6.156 straipsnio 2 dalyje tiesiogiai įtvirtinta nuostata, kad asmuo gali būti įpareigotas sudaryti sutartį, jei pareiga sudaryti sutartį nustato įstatymai ar savanoriškas įsipareigojimas sudaryti sutartį*, CK 6.401 straipsnio 1 dalyje nustatyta sutartis kaip tik yra vienas iš atvejų, kai pirkėjas – fizinis asmuo – gali sudaryti preliminarąją sutartį, o pardavėjas – juridinis asmuo – įsipareigoja pastatyti ir po to sudaryti su pirkėju gyvenamojo namo ar buto pirkimo–pardavimo sutartį (ištrauka iš 2008-12-23 LAT CBS nutarties c. b. *A. K. v. UAB „Aisva“*, Nr. 3K-3-608/2008, kat. 42.4).

3.2. Preliminariosios sutarties vykdymo užtikrinimo būdai.

(3.2-a) Pagal CK 6.98 str. 1 ir 2 d. užtikrinamas gali būti tik galiojantis reikalavimas pagal *jau sudarytą sutartį, rankpinigiais negali būti užtikrinama preliminarioji sutartis*. Rankpinigiai visada atlieka tris funkcijas: *pirma, mokėjimo funkciją* – rankpinigiai perduodami mokėjimų pagal sutartį sąskaita ir įskaitomi į visiško atsiskaitymo pagal sutartį pinigų sumą, jei šalys įvykdė sutarties sąlygas, t.y. tokiu atveju rankpinigiai yra sumos, kurią skolininkas turi sumokėti kreditoriui, dalis; *antra, įrodomąją funkciją*, tai reiškia, jog sudarytas susitarimas dėl rankpinigių kartu patvirtina ir pagrindinės sutarties pagal įstatymo reikalavimus sudarymo faktą, bet ne susitarimą dėl pagrindinės prievolės atsiradimo ateityje; *trečia, užtikrinamąją funkciją*, kuri reiškia sutarties šalių susitarimą dėl rankpinigiais užtikrintos pagrindinės prievolės neįvykdymo pasekmių. Taigi susitarimas dėl rankpinigių yra tik tada, kai jo sudarymo metu yra visi trys privalomi rankpinigių sutarties elementai (2000-02-02 LAT CBS nutartis c. b. *Ž. Stankevičius v. H. Chadakevičius*, Nr. 3K-7-23/2000; 2000-03-22 LAT CBS nutartis c. b. *UAB „Delex“ v. S. Saratovas*, Nr.3k-3-355/2000, kat. 43).

(3.2-b) Nors preliminariosios sutarties užtikrinimas rankpinigiais nėra galimas, *įstatymai nedraudžia užtikrinti tokias sutartis kitomis prievolių užtikrinimo priemonėmis* (netesybomis, įkeitimu ir pan.). Preliminariojoje sutartyje galima susitarti dėl atsakomybės už šios sutarties nevykdymą, numatydamos netesybas (baudą). Bauda iš esmės reiškia, kad tokiu būdu atlyginami dėl kitos šalies neįvykdymo padaryti nuostoliai (2004-11-11 LAT CBS nutartis c. b. *M. Urbonas v. T. Urbonas*, Nr. 3K-3-626/2004).

(3.2-c) Preliminarioji sutartis gali būti užtikrinta netesybomis, tačiau netesybos negali būti per didelės (baudinės), o turi atlikti kompensacinę funkciją, siekiant atlyginti nukentėjusiai šaliai nuostolius, tačiau jokių būdu netesybos negali leisti nukentėjusiai šaliai piktnaudžiauti savo teise bei nepagrįstai praturtėti kitos šalies sąskaita (2003-02-05 LAT CBS c. b. *B. Roščin v. V. Percovskis*, 3K-3-218/2003).

3.3. Mokėjimai pagal preliminarįją sutartį.

(3.3-a) Tam tikrais atvejais teismų praktika pripažįsta, kad preliminariosios sutarties pagrindu gali būti sumokamas avansas, t.y. preliminarioji sutartis gali apimti ir susitarimą dėl avansinio mokėjimo prieš sudarant pagrindinę sutartį. Avansą sumokėjusi šalis turi teisę reikalauti grąžinti visais sutartinių įsipareigojimų neįvykdymo atvejais. Šalis, gavusi avansą, jokiomis aplinkybėmis neturi jo grąžinti dvigubai. Taigi, avansas neatlieka užtikrinamosios funkcijos (t.y. pagrindinės prievolės vykdymo užtikrinimas), kokią atlieka rankpinigiai. Avansas gali atlikti įrodomąją (tiek galiojančiam, tiek ir susitarimui sudaryti ateityje) bei mokėjimo funkcijas (įskaitomas į būsimus mokėjimus) (2000-02-02 LAT CBS nutartis c. b. *Ž. Stankevičius v. H. Chadakevičius*, Nr. 3K-7-23/2000; 2003-02-05 LAT CBS nutartis c. b. *B. Roščin v. V. Percovskis*, Nr. 3K-3-218/2003). *[Kaip vertinti šią poziciją?]*

(3.3-b) Preliminariojoje sutartyje gali būti numatytas avanso sumokėjimas ir avanso, kaip priešpriešinio vienaarūšio reikalavimo, įskaitymo į netesybas galimybė. Todėl net ir nustačius dvigubo dydžio netesybas jos savaime vien išoriškai nelaikytinos rankpinigiais ir nesudaro pakankamo pagrindo konstatuoti, kad toks susitarimas yra niekinis. Atsižvelgiama į šalių tikrąjį susitarimą ir teisinių santykių turinį, šalims susitarus dėl avanso, avansą sumokėjusi turi teisę reikalauti jį grąžinti visais atvejais, išskyrus PS įtvirtintą nuostatą dėl atsakomybės netesybų forma už sutartinių įsipareigojimų neįvykdymą. (2001-10-24 LAT CBS nutartis c. b. *R. Trimailienė v. E. Borovskis*, 3K-3-998/2001).

(3.3-c) Pagal preliminarįją sutartį avansu gautas lėšas gavusioji šalis privalo grąžinti, jeigu sutartiniai įsipareigojimai nėra įvykdyti, t.y. grąžinamas be pagrindo įgytas turtas (2003-09-10 LAT CBS nutartis c. b. *R. Kijevičius v. UAB „Helenos kolekcija“ ir kt.*, Nr. 3K-3-809/2003).

(3.3-d) Pagal preliminarįją sutartį nėra atliekami jokie piniginiai atsiskaitymai, mokėjimai, nes CK 6.165 str. nenumato jokių būsimų mokėjimų būsimosios – pagrindinės sutarties sąskaita. Preliminarioji sutartis yra organizacinė-parengiamoji ir pagal ją mokėjimo pareigą neatsiranda (2005-01-05 LAT CBS nutartis c. b. *P. Kučinskas v. V. Basienė ir V. Černiauskytė*, Nr. 3K-3-11/2005) *[Kaip vertinti šią poziciją ir kaip ji derinasi su (3.3-a) – (3.3-c) pozicijomis?]*

(3.3-e) Preliminariosios sutarties institutas, išskyrus būsimąjo gyvenamojo namo ar buto statybos sutartį (CK 6.401 str. 5 d.), nenumato būsimą pirkėjo pareigos sumokėti pilnai ar iš dalies už ateityje įsigyjamą daiktą (2003-10-08 LAT CBS nutartis c. b. *UAB „Ūkio bankas“ v. UAB „Baltijos Orfėjas“*, Nr. 3K-3-966/2003).

(3.3-f) Sutartis, šalių pavadinta preliminarįją, pagal kurią yra mokamas avansas (ar kitokie mokėjimai), negali būti laikoma preliminarįją sutartimi. Sutartis kvalifikuotina kaip atitinkanti būtinausias pirkimo-pardavimo sutarties sąlygas (įsipareigojimas parduoti daiktą CK 6.309 str. prasme), tokia išvada darytina ir atsižvelgus į šalių atliekamą vykdymo veiksmus (avansą pardavėjas priėmė, atlikti suderėti žemės formavimo darbai, priimdamas avansą pardavėjas patvirtino sutarties sudarymą, pardavėjas formino notariniam patvirtinimui dokumentus ir pan.) (2005-04-20 LAT CBS nutartis c. b. *J. Gudavičienė v. S. Krivoščenko*, Nr. 3K-3-225/2005) *[Kaip vertinti šią poziciją ir kaip ji derinasi su (3.3-a) – (3.3-c) pozicijomis?]*

(3.3-g) Iš CK 6.165 straipsnyje pateiktos preliminariosios sutarties sampratos galima daryti išvadą, kad preliminarį sutartimi nesukuriama pinigine prievolė, t. y. prievolė, kurioje pinigai atlieka mokėjimo–atsiskaitymo funkciją. Preliminarį sutartimi nėra viena iš šalių neįgyja turinės naudos, taigi ir dėl šios priežasties neatsiranda mokėjimo–atsiskaitymo santykio. Tačiau šios išvados negalima suabsoliutinti, apskritai neigiant pinigų perdavimo pagal preliminarį sutartį galimybes (pabr. – V. M.). Sutarties laisvės principas, galiojantis ir ikisutartiniuose santykiuose, leidžia šalims susitarti dėl bet kokių sąlygų, neprieštarujančių imperatyviosioms įstatymo normoms, viešajai tvarkai ar gerai moralei. Susitarimas dėl pinigų perdavimo kitai šaliai bus už preliminariosios sutarties ribų CK 6.165 straipsnio 1 dalyje pateikiama siaurąja jos sampratos reikšme. Tačiau toks perdavimas jokių būdu nereikš prieštaravimo imperatyvoms, įskaitant ir CK 6.165 straipsnio 1 dalį. Žinoma, pagal preliminarų susitarimą perduodami pinigai neatliks mokėjimo–atsiskaitymo funkcijos, minėta, preliminariniuose santykiuose neatsiranda pinigine prievolė. Nepaisant to, perduodami pinigai gali turėti kitas reikšmes ir atlikti kitas, ne mokėjimo ir atsiskaitymo, funkcijas (pabr. – V. M.). Analizuojant galimas teises situacijas, galima daryti išvadą, kad pagal preliminarį sutartį perduodami pinigai gali būti:

pirma, šalių sutartas prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas (pabr. – V. M.), kuriuo užtikrinamas baudos sumokėjimas, kai tokia bausdą nustatyta už įsipareigojimo pagal preliminarį sutartį neįvykdymą ir tokį įsipareigojimą pažeidžia pinigų perdavęs asmuo. Pavyzdžiui, sutartyje šalys nustato baudas už atsisakymą ar vengimą sudaryti pagrindinę sutartį ir nurodo, kad tokiu atveju perduoti pinigai liks pardavėjui kaip bausdą;

antra, atskaitos taškas nustatant baudos dydį, kai preliminarį sutartį pažeidžia pinigų gavęs asmuo. Pavyzdžiui, šalys sutartyje nustato, kad tuo atveju, jeigu pardavėjas atsisakys ar vengs sudaryti pagrindinę sutartį, jis privalės grąžinti gautą sumą ir sumokėti tokio paties dydžio netesybas (baudą) (*kaip vertinti? Kuo skiriasi nuo rankpinigių?* – V. M. pastaba);

trečia, šalių sutartas prievolės įvykdymo užtikrinimo būdas (pabr. – V. M.), kuriuo užtikrinamas iš anksto šalių aptartų nuostolių (angl. *liquidated damages*) atlyginimas. Pavyzdžiui, šalys preliminarinioje sutartyje susitaria, kad pirkėjo perduodama suma, jam atsisakius ar vengiant sudaryti sutartį, liks pardavėjui kaip nuostolių kompensacija (*kaip vertinti? Liquidated damages – anglų jurisdikcijos institutas* – V. M. pastaba);

ketvirta, atskaitos taškas apskaičiuojant nurodytus šalių sutartus nuostolius, kai preliminarį sutartį pažeidžia pinigų gavęs asmuo. Pavyzdžiui, šalys nustato, kad pardavėjui atsisakius ar vengiant sudaryti pagrindinę sutartį, jis privalės sumokėti pirkėjui sumą, lygią dvigubai gautai sumai, ir ši suma šalių susitarimu laikoma pirkėjo nuostoliais.

Taigi teismas kiekvienu konkrečiu atveju turi įvertinti, kaip kvalifikuoti tokius perduotus pinigus. Visais atvejais perduodamų pinigų reikšmė nustatoma pagal šalių valią, todėl galimi atvejai, kai šalių susitarimas, įvertinant pagal sutartį perduodamus pinigus, prieštarauja imperatyvoms. Pavyzdžiui, abiem sutarties šalims teigiant, kad perduoti pinigai buvo rankpinigiai ir reikalaujant įstatymo nustatytų pasekmių. Tokiu atveju teismui tektų kvalifikuoti įvardytą rankpinigiais mokėjimą kaip grąžintiną avansą arba kaip preliminariosios sutarties įvykdymui užtikrinti gautą sumą ir pan., jeigu iš šalių susitarimo matyti, kad preliminarinioje sutartyje šalys buvo sutarusios dėl preliminariosios sutarties užtikrinimo. Avansą arba preliminariosios sutarties įvykdymui užtikrinti pinigų sumą sumokėjusi šalis turi teisę reikalauti grąžinti juos visais atvejais, išskyrus tuos, kai iš preliminariosios sutarties turinio galima daryti išvadą apie šios sutarties šalių susitarimą dėl atsakomybės už šioje sutartyje nustatytų įsipareigojimų nevykdymą netesybų forma (2006-11-06 LAT CBS nutartis c. b. V. Š. v. A. N., A. N., Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4). [*Pozicijos vertinimas, pagal kiekvieną teiginį, ir lyginant su (3.3-a)-(3.3-f) pozicijomis*].

3.4. Preliminariosios ir pagrindinės sutarties kvalifikavimo klausimai.

(3.4-a) Bendrieji sutarčių aiškinimo principai (sąžiningumas, tikrieji šalių ketinimai, sutarties sąlygos aiškinamos atsižvelgiant į jų tarpusavio ryšį, sutarties esmę ir pan.) taikomi aiškinant ir šalių ikisutartinius santykius bei jų metu sudaromas preliminarį sutartį (2003-10-08 LAT CBS nutartis c. b. UAB „Ūkio bankas“ v. UAB „Baltijos Orfėjas“, Nr. 3K-3-966/2003).

(3.4-b) Sutarčių aiškinimo principai ypač aktualūs kvalifikuojant preliminarį sutartį kaip pagrindinę ir atvirkščiai. Vykstant deryboms, riba tarp ofertos ir akcepto dažnai išnyksta, nes šalys ne kartą keičiasi pasiūlymais, modifikuoja dokumentus, susitarimas pasiekiamas palaipsniui ieškant konsensuso dėl atskirų sutarties sąlygų (2005-01-19 LAT CBS nutartis c. b. UAB „Vingio kino teatras“ v. UAB „Eika“, Nr. 3K-3-38/2005).

(3.4-c) Preliminarioji sutartis nuo pagrindinės skiriasi savo turiniu. Nustatant tikrąją tam tikros sutarties šalių valią, taikytinos sutarčių aiškinimo taisyklės, nurodytos [CK 6.193](#) straipsnyje. Kilus šalių ginčui, teismas turi nustatyti tikruosius šalių ketinimus ir pagal juos kvalifikuoti susitarimą teisės taikymo požiūriu: yra tai preliminarioji ar pagrindinė sutartis (pabr. – V. M.). Nustačius, kad šalys susitarimu siekė tik susitarti dėl tokios sutarties sudarymo ateityje, nėra pagrindo tokio susitarimo kvalifikuoti kaip pagrindinės sutarties ir reikalauti įvykdyti jį natūra, nes toks tvirtinimas prieštarautų šalių valiai ir pažeistų sutarties laisvės principą. Kartu pabrėžtina, kad kiekvienu konkrečiu atveju, sprendžiant šalių ginčą dėl jų sudarytos sutarties kvalifikavimo preliminarį ar pagrindinę sutartimi, ypač svarbu įvertinti sutarties šalių elgesį sąžiningumo aspektu. Sutarties aiškinimo taisyklių, ypač objektyviųjų kriterijų – protingumo ir sąžiningumo ([CK 6.193](#) straipsnio 1 dalis) – taikymas leidžia išvengti nesąžiningos šalies piktnaudžiavimo, pasinaudojant gana neryškiais preliminariosios ir pagrindinės sutarties skirtumais. Taigi būtų galima daryti išvadą, kad pagrindinė preliminariosios sutarties sąlyga, skirianti ją nuo

pagrindinės sutarties, – aiškiai išreikštas ar akivaizdžiai (aiškiai) numanomas šalių įsipareigojimas ateityje sudaryti pagrindinę sutartį (pabr. – V. M.) (2006-11-06 LAT CBS nutartis c. b. V. Š. v. A. N., A. N., Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4).

(3.4-d) Tais atvejais, kai būtina atskirti preliminarią sutartį nuo pagrindinės, dėl kurios šalys galėjo tartis preliminariojoje sutartyje, lemiamą reikšmę turi susitarimą sudariusių šalių valia. Civilinių santykių dalyviai dėl kokių nors priežasčių gali nuspręsti pagrindinės sutarties nesudaryti iš karto, o numatyti, kad ją sudarys ateityje (tokiomis priežastimis gali būti, pavyzdžiui, tam tikro reikalingo leidimo neturėjimas, subjektinės teisės į daiktą neturėjimas, nepakankamas daikto parengimas parduoti ir pan.). Nustačius, kad išreikšta šalių valia aiškiai rodo jų susitarimą ateityje sudaryti kitą, t. y. pagrindinę, sutartį, konstatuotinas ikisutartinių santykių etapas ir preliminariosios sutarties sudarymo faktas (2006-11-06 LAT CBS nutartis c. b. V. Š. v. A. N., A. N., Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4).

(3.4-e) Nustatant, gali būti šalių susitarimas kvalifikuojamas kaip pagrindinė sutartis ar ne, esminę reikšmę turi šalių atlikti veiksmai, šių veiksmų tikslai, sutarties objekto formavimo specifika. Pavyzdžiui, kai viena šalis perduoda pagrindinės sutarties objektą valdyti kitai šaliai, o ši sumoka daikto kainą ar jos dalį, tai paprastai leistų teigti, kad sudaryta pagrindinė sutartis, nes šalys atliko būtent tuos veiksmus, kurie būdingi pagrindinei sutarčiai. Arba, pvz., [CK 6.309](#) straipsnyje nurodyta, kad įsipareigojimas parduoti daiktą kartu perduodant daiktą būsimam pirkėjui valdyti yra laikomas to daikto pirkimu–pardavimu. Kai tokiais atvejais asmuo, įsipareigojęs pirkti ar parduoti daiktą, atsisako sudaryti sutartį įstatymų nustatyta forma, teismo pripažinimas, kad tokia sutartis sudaryta, reiškia ne ką kita kaip jos įforminimą (2006-11-06 LAT CBS nutartis c. b. V. Š. v. A. N., A. N., Nr. 3K-P-382/2006, kat. 42.4).

(3.4-f) Šalims nesusitarus dėl pirkimo-pardavimo sutarties dalyko (daikto pavadinimo ir jo kiekio) sutartis nelaikytina pirkimo-pardavimo sutartimi, o kvalifikuotina kaip preliminarioji sutartis dėl būsimo pirkimo-pardavimo. Užsakymo pateikimas ir jo priėmimas vykdyti reikštų pirkimo-pardavimo sandorio sudarymą (2003-12-03 LAT CBS c. b. AB „Kauno baldai“ v. UAB „Skraja“, Nr. 3K-3-1005/2003).

(3.5-g) Susitarus dėl visų esminių sąlygų ir ją praktiškai įvykdžius (sumokama praktiškai visa sandorio kaina, įvykdyti kiti pirkėjo įsipareigojimai, daiktas perduotas ir juo naudojasi pirkėjas ir pan.), sutartis laikytina ne preliminarąja, bet pagrindine. Tokiu atveju notarinės formos nesilaikymas neatima iš sandorį visiškai ar iš dalies įvykdžiusios šalies galimybės kreiptis į teismą pripažinti šį sandorį galiojančiu (patvirtinti sutarties sudarymą). Tokiu atveju notarine tvarka sandorio įforminti nebereikia (LR CK 1.93 str. 4 d.; LR CK 6.306 str. 3 d.) (2004-09-06 LAT CBS nutartis c. b. L. Buzienė v. A. Šarauskas, Nr. 3k-3-402/2004; 2004-09-13 LAT CBS nutartis c. b. V. Maniūskienė v. UAB „Progresyvos investicijos“, Nr. 3 K-3-451/2004; 2005-01-05 LAT CBS nutartis c. b. P. Kučinskas v. V. Basienė ir V. Černiauskytė, Nr. 3K-3-11/2005).

3.6. Kiti klausimai, susiję su preliminariąja sutartimi.

Preliminariąjai sutarčiai taikomi bendrieji sutarčių nutraukimo principai. Preliminarią sutartį gali būti nutraukiama vienašališkai nesikreipiant į teismą CK 6.217 str. nustatytais atvejais ir tvarka, kai yra esminis sutarties pažeidimas. Šalys taip pat gali susitarti nutraukti sutartį ir nesant esminio sutarties pažeidimo, nebent imperatyvios teisės normos nustato atitinkamų sutarčių sąlygas. CK 6.401 str. ir 6.165 str. aiškinant sistemai preliminarią nepastatyto gyvenamojo namo ar buto pirkimo-pardavimo sutartį, tik pirkėjas – fizinis asmuo turi teisę per dešimt dienų nuo sutarties sudarymo dienos atsisakyti preliminarios sutarties. Pardavėjui tokia teisė nenumatyta. LR CK 6.401 str. norma yra specialioji LR CK 6.165 str. atžvilgiu (pabr. – V. M.; kaip vertinti šią poziciją?) (2004-09-13 LAT CBS nutartis c. b. V. Maniūskienė v. UAB „Progresyvos investicijos“, Nr. 3 K-3-451/2004).

Dėl iš ikisutartinių santykių kylančios civilinės atsakomybės: tam, kad sudaryti sutartį atsisakiusiai šaliai būtų taikoma civilinė atsakomybė, turi būti konstatuoti CK 6.163 straipsnio 3 dalyje išvardyti pagrindai - kad šalis pradėjo derybas dėl sutarties sudarymo arba derėjosi nesąžiningai; laikoma, kad derybos pradedamos ar deramasi nesąžiningai, kai derybų šalis neturi tikslo sudaryti sutartį, taip pat atlieka kitus sąžiningumo kriterijų neatitinkančius veiksmus. Už įstatyme nustatytos pareigos derėtis sąžiningai nevykdymą ar netinkamą vykdymą kylanti civilinė atsakomybė savo prigimtimi yra deliktinė (CK 6.245 straipsnio 4 dalis), jai atsirasti būtinas sąlygų visetas: žala, priežastinis ryšys, neteisėti veiksmai ir padariusio žalą asmens kaltė. Asmuo, reikalaujantis taikyti civilinę atsakomybę nesąžiningam derybų partneriui, turi įrodyti pirmųjų trijų sąlygų buvimą, tarp jų neteisėtus (nesąžiningus) veiksmus, skolininko kaltę preziumuojama (CK 6.248 straipsnio 1 dalis), tačiau taip pat turi būti nustatyta. Jeigu derybas šalis nutraukė dėl to, kad negali sudaryti sutarties dėl objektyvių, nuo jos valios nepriklausančių priežasčių, nėra pagrindo jai taikyti civilinę atsakomybę. Taikant ikisutartinę atsakomybę siekiama nukentėjusiąją šalį sugrąžinti į tokią padėtį, kurioje ji buvo iki teisių pažeidimo, t.y. kaip nuostoliai atlyginama tai, ką asmuo prarado dėl nesąžiningų derybų, o ne tai, ką jis būtų gavęs, jeigu pagrindinė sutartis būtų sudaryta (LAT CBS 2009 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje V. P. v. V. R. ir kt., bylos Nr. 3K-3-363/2009).

Sutarties aiškinimas

Sutartys aiškinamos remiantis bendrosiomis CK 6.193 straipsnyje įtvirtintomis sutarčių aiškinimo taisyklėmis ir šių taisyklių taikymo praktika, t. y. sutartis aiškinama nustatant tikruosius sutarties dalyvių ketinimus, o ne vien remiantis pažodiniu sutarties teksto aiškinimu. Aiškinant sutartį taip pat turi būti atsižvelgiama į sutarties sąlygų tarpusavio ryšį, sutarties esmę ir tikslą, sutarties sudarymo aplinkybes, šalių derybas dėl sutarties sudarymo, šalių elgesį po sutarties sudarymo ir kitas reikšmingas aplinkybes.

Žr. LAT CBS nutartis:

2009 m. kovo 17 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *UAB „Via Unica“ v. UAB „Interselas“ ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-107/2009;

2010 m. kovo 20 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *UAB „Ervin“ v. Ageratec AB*, bylos Nr. 3K-3-128/2010;

2010 m. birželio 1 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *AB „City Service“ v. Klaipėdos miesto savivaldybės administracija*, bylos Nr. 3K-3-252/2010;

2010 m. birželio 22 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *UAB „Autopunktas“ v. UAB „Daivera“*, bylos Nr. 3K-3-288/2010;

2010 m. liepos 30 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *UAB „Fegda“ v. UAB „Via Baltika Logistika“ ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-349/2010;

2012 m. vasario 22 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *IĮ „Tinkreta“ v. UAB „Vikva“*, bylos Nr. 3K-3-46/2012; kt.).

Ankstesnės LAT nutartys, kuriose LAT pradėjo vystyti subjektyvaus sutarties aiškinimo doktriną: (galima žr. 2000-02-02 LAT CBS nutartis c. b. *Ž. Stankevičius v. H. Chodkevičius*, Nr. 3K-7-23/2000; 2000-04-03 LAT CBS nutartis c. b. *AB „Turto bankas“ v. UAB „Vaidlūvė“*, Nr. 3K-3-406/2000; 2005-09-19 LAT CBS nutartis c. b. *UAB „BIVAINIS“ v. A. Bartkevičiaus firma „ARUM“*, Nr. 3K-3-406/2005; 2006-01-11 LAT CBS nutartis c. b. *VĮ Valstybės turto fondas v. UAB „Cetarium“, UAB „Ortofina“ ir R.G.K.*, Nr. 3K-3-17/2006; 2006-01-18 LAT CBS nutartis c. b. *I. B. v. UAB „PZU Baltija“*, Nr. 3K-3-48/2006).

Esminė šalių nelygybė (CK 6.228 str. aiškinimas)

LAT CBS 2008-09-30 nutartis c. b. Nr. 3K-3-432/2008:

<...> Kartu pažymėtina, kad faktas, jog tam tikros sutarties sąlygos yra palankesnės vienai šaliai, pavyzdžiui, daikto pirkimas mažesne negu rinkos kaina, dar nėra pakankamas pagrindas taikyti nurodytą normą. Minėta, kad šalis turi teisę susitarti dėl daikto kainos, kuri gali būti gerokai žemesnė už tokio daikto rinkos kainą; tai gali lemti tam tikri šalių tarpusavio santykiai, įvairios aplinkybės ir pan. Nagrinėjamoje byloje kasatorė ieškinio reikalavimo pagrindu nenurodė ir neįrodinėjo aplinkybių, reiškiančių esminę ginčijamų sutarčių šalių nelygybę, o laikėsi pozicijos, kad šiose sutartyse, pažeidžiant imperatyvų CK 6.397 straipsnio 1 dalies reikalavimą, kaina apskritai nenurodyta. Be to, kasatorė rėmėsi vienas kitam prieštaraujančiais argumentais: viena vertus, teigė, kad ginčo sutartyse kaina apskritai nenurodyta, kita vertus, tvirtino, kad ginčo sutartyse nurodyta 1 Lt kaina prieštarauja įstatymams. Pagal visuotinai pripažintą teisės principą to paties negalima kartu ir teigti, ir neigti (lot. *allegans contraria non est audiendus*). Pažymėtina, kad nekilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sutartys tvirtinamos notariškai, taigi sutarties šalis, turinti abejonių dėl tam tikrų sutarties sąlygų, gali pasitarti su notaru ir, manydama, jog tam tikros sutarties sąlygos neatitinka jos interesų, turi teisę atsisakyti sudaryti sutartį tokiomis sąlygomis).

LAT CBS 2010-11-02 nutartis c. b. Nr. 3K-7-409/2010:

<...> Išplėstinė teisėjų kolegija nurodo, kad sutarties sąlyga, nustatanti netesybas, nevertintina pagal CK 6.228 straipsnio, reglamentuojančio sutarties ar atskiros jos sąlygos atsisakymą dėl esminės šalių nelygybės, nuostatas. Šio straipsnio paskirtis yra kita – ginti silpnesniąją sutarties šalį (dažniausiai vartotoją, nors tam tikrais atvejais ir verslo subjektą), kuri privalėjo sutikti su jai pasiūlytomis sutarties sąlygomis). CK 6.228 straipsnio nuostatos netaikytinos sprendžiant ginčą dėl šalių laisva valia sudarytoje sutartyje nustatytų netesybų mažinimo, nes šis klausimas reglamentuojamas CK 6.73, 6.258 straipsnių.

Dėl CK 6.73 straipsnio 2 dalies, taip pat 6.258 straipsnio 3 dalies nuostatų kasaciniame skunde keliamu aspektu aiškinimo pažymėtina, kad tuo atveju, kai kreditorius nepareiškia reikalavimo atlyginti nuostolius dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo, o prašo tik netesybų (kurios laikomos iš anksto nustatytais galimais kreditoriaus nuostoliais, kurių dydžio jam nereikia įrodinėti), teismas, manydamas, jog šalių sutartyje nustatytos netesybos yra neprotingai didelės, dėl jų mažinimo sprendžia atsižvelgdamas į konkrečios nagrinėjamos bylos aplinkybes, vertindamas byloje pateiktus įrodymus, vadovaudamasis savo vidiniu suvokimu. Teismas gali pasiūlyti ieškovui pagrįsti prašomų priteisti netesybų dydžio atitiktį protingumo kriterijui ir pateikti įrodymų, kokio dydžio nuostolių jis realiai patyrė (CPK 179 straipsnio 1 dalis). Atitinkamai ieškovas, siekdamas pagrįsti, kad jo prašomos priteisti netesybos yra protingo dydžio, gali pateikti įrodymų, pagrindžiančių jo nuostolius dėl neįvykdytos ar

netinkamai įvykdytos prievolės. Kartu pažymėtina tai, kad aptariamam atveju teismas neturi teisinio pagrindo reikalauti, jog ieškovas tiksliai įrodytų jo realiai patirtų dėl atsakovo pažeistos sutartinės prievolės nuostolių dydį, nes reikalavimas pareikštas tik dėl netesybų, neprašant nuostolių atlyginimo.

Remdamasi nurodytais motyvais, išplėstinė teisėjų kolegija konstatuoja, kad nagrinėjamoje byloje apeliacinės instancijos teismas netinkamai aiškino ir taikė CK 6.73 straipsnio 2 dalies, 6.258 straipsnio 3 dalies nuostatas dėl netesybų mažinimo, pažeidė civilinio proceso teisės normų nustatytas įrodinėjimo taisykles (CPK 176 straipsnis, 179 straipsnio 1 dalis), nes nenustatė ir neištyrė šalių ginčui dėl netesybų mažinimo išspręsti reikšmingų aplinkybių, ir šie pažeidimai galėjo turėti įtakos neteisėtam sprendimui nurodytu klausimu priimti (CPK 346 straipsnio 2 dalies 1 punktas). Tai yra pagrindas panaikinti apeliacinės instancijos teismo nutarties dalį ir netesybų pagal Pirkimo–pardavimo sutartį klausimą perduoti nagrinėti iš naujo apeliacine tvarka, nes priteistinių protingų sutartinių netesybų dydžio konkrečiu atveju nustatymas yra fakto klausimas, kuris negali būti išspręstas kasaciniame teisme (CPK 353 straipsnio 1 dalis).

išplėstinė teisėjų kolegija konstatuoja, kad CK 6.228 straipsnis netaikytinas, siekiant panaikinti ar pakeisti sutarties sąlygą dėl netesybų ir jų dydžio (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 15 d. nutartį, priimtą civilinėje byloje *E. Ž. v. R. J.*, bylos Nr. 3K-3-106/2010).

Lietuvos apeliacinio teismo CBS 2011-02-02 nutartis c. b. Nr. 2A-154/2011:

<...> Teisės doktrinoje dėl CK 6.228 straipsnio aiškinimo bei taikymo nurodoma, kad esmine šalių nelygybe galima remtis tik tada, kai šalių tarpusavio prievolių neatitikimas yra esminis - jų padėtis yra tokia nelygi, kad šokiruotų, t.y. protingas žmogus tokiomis sąlygomis sutarties niekada nesudarytų. Tuo tarpu šiuo konkrečiu atveju laidavimas kreditavimo santykiuose yra įprastas sandoris, tokia praktika visuotinai pripažįstama ir laikoma sąžininga – laiduotojas papildomai parodo, kad tiki verslo perspektyvomis, yra suinteresuotas jo sėkme, todėl bus suinteresuotas, kad skolininkas atsakingai naudotų gautą kreditą ir jį kontroliuotų, o kai dar laiduotojas yra ir bendrovės vienintelis akcininkas bei vadovas - tai yra logiškas veiksmas.

Verslininkai veikia savo rizika ir privalo būti apdairūs. T. B. buvo UAB „Kinlitus“ vienintelis akcininkas ir vadovas, vykdė įmonės veiklą ir organizavo bei vadovavo įmonės verslui, naudojosi iš to gautu pelnu, todėl apeliacinio skundo teiginiai, kad jis nesuprato sudaromų laidavimo sutarčių sąlygų ar pasekmių, kažkaip priklausė nuo AB „Swedbank“, yra neinformuotas bei nepatyręs, yra neteisingi ir deklaratyvūs.

Pažymėtina, kad AB „Swedbank“ nėra vienintelė bendrovė suteikianti kreditus Lietuvos Respublikoje. Jei T. B. netenkino šios kredito įstaigos siūlomos sąlygos, jis turėjo teisę kreiptis finansavimo, paskolų į kitas finansų įstaigas, fizinius ar juridinius asmenis, naudotis kitomis finansavimosi priemonėmis – papildoma akcijų emisija, obligacijomis ir kitais instrumentais. T. B. nesinaudojo šiomis galimybėmis ir ši aplinkybė patvirtina, kad jį tenkino sąlygos, dėl kurių susitaravo su AB „Swedbank“, todėl neteisingi ir nepagrįsti apelianto teiginiai, kad jis, pasinaudojant esmine šalių nelygybe, buvo priverstas pasirašyti laidavimo sutartį ir laidavimo sutarčių pakeitimus.

Papildomai galima žr. 2003-10-15 LAT CBS nutartį c. b. Nr. 3K-3-975 bei 2005-05-04 LAT CBS nutartį c. b. Nr. 3K-3-257 (CK 6.228 str. taikymo aiškinimas)

Nenugalimos jėgos aplinkybės (CK 6.212 str. aiškinimas)

LAT CBS 2010-10-04 nutartis c. b. 3K-3-370/2010:

Ieškovė ir atsakovas sudarė statybos rangos sutartį dėl turistų apgyvendinimo komplekso statybos, tačiau dėl gaisro statinys sudegė, todėl ieškovė prašė priteisti iš atsakovo patirtus nuostolius ir negautas pajamas, kadangi atsakovas sutartimi prisiėmė riziką, susijusią su statomu objektu, iki jis bus užbaigtas ir perduotas ieškovei. Pirmosios instancijos teismas ieškinį atmetė, o apeliacinės instancijos teismas sprendimą panaikino ir ieškinį tenkino iš dalies. Atsakovas pateikė kasacinį skundą.

LAT konstatavo, kad gaisras negali būti laikomas nenugalima jėga, atleidžiančia atsakovą nuo civilinės atsakomybės, nes gaisro kilimo faktą galima protingai numanyti, o jo kilimo rizika statiniuose yra visuotinai žinomas dalykas. Gaisras nenugalima jėga gali būti pripažintas tik tada, kai jo atsiradimo priežastys tiek specifinės ar paplitimo mastas toks neįprastai didelis bei nebūdingas atitinkamai geografinėi vietai, kad vidutinis protingai apdairus ir rūpestingas asmuo tokio gaisro atitinkamomis sąlygomis negalėtų numatyti ir tikėtis. LAT pažymėjo, kad kai dėl force majeure aplinkybių rangovas negali vykdyti rangos objekto perdavimo prievolės užsakovui ir jam tenka atsitiktinė daikto žuvimo ar sugedimo rizika, jis privalo grąžinti užsakovui sumokėtas už darbą lėšas taikant restituciją pagal CK 6.222 str., o ne civilinę atsakomybę. Be to, išleistos lėšos dėl investavimo į statybos normatyvinių dokumentų kūrimą nekvalifikuojamos kaip nuostoliai, nes būtinumo atsisakyti statyti statinį po jo sudegimo nebuvo, o vien anksčiau kurto daikto žuvimas nėra pateisinama priežastis atsisakyti įgyvendinti projektą, bei jo sukūrimui išleistas lėšas laikyti susijusiomis su rangos dalyko žuvimu ir rangovui tenkančiais neigiamais padariniais, todėl apeliacinės instancijos teismo sprendimo dalis dėl tokių lėšų priteisimo naikintina.

Force majeure aplinkybės kaip lengvinančios skolininko padėtį gali būti reikšmingos dviem aspektais: pirma, jos pabaigia šalių prievolę (CK 6.127 straipsnis); antra, atleidžia skolininką nuo civilinės atsakomybės taikymo (CK 6.212 straipsnio 1 dalis; 6.253 straipsnio 2 dalis). Jei dėl force majeure prievolė pasibaigia, taikoma CK 6.127 straipsnio 2 dalis, pagal kurią skolininkas privalo grąžinti kitai šaliai visa tai, ką yra gavęs pagal sutartį. Statybos rangos sutarties atveju, jei dėl force majeure aplinkybių rangovas negali vykdyti rangos objekto perdavimo prievolės užsakovui ir jam tenka atsitiktinė daikto žuvimo ar sugedimo rizika, tai jis privalo grąžinti užsakovui sumokėtas už darbą lėšas. Dėl to šiuo atveju susiklostę teisiniai santykiai yra dėl restitucijos, o ne dėl civilinės atsakomybės taikymo. Teisėjų kolegija pažymi, kad jei konkrečioje byloje nustatoma force majeure, tai ši teisiškai reikšminga aplinkybė nepašalina restitucijos taikymo, kaip vieno iš sutarties nutraukimo ar prievolės pasibaigimo padarinių.

LAT CBS 2009-11-23 nutartis c. b. Nr. 3K-3-509/2009:

Teisėjų kolegija pažymi, kad CK 6.253 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog nenugalima jėga yra neišvengiamos ir nekontroliuojamos bei nepašalinamos aplinkybės, kurios nebuvo ir negalėjo būti numatytos (CK 6.212 straipsnis). Bylą nagrinėjęs apeliacinės instancijos teismas sprendė, kad kelio ruožas, kuriame įvyko eismo įvykis, neavaringas, šiam argumentui pagrįsti vadovavosi susisiekimu ministro 2004 m. liepos 22 d. įsakymu patvirtinta Avaringų ruožų nustatymo valstybinės reikšmės keliuose metodikos medžiaga. Atsakovas atsiliepiame į kasacinį skundą argumentuoja, kad valstybė neturi galimybių numatyti, jog laukinis gyvūnas kirs kelią, taip pat negali gyvūnų kontroliuoti. Bylos duomenimis, kelyje Biržai–Pandėlys–Rokiškis nuo 2004 iki 2007 m. pabaigos įvyko 33 eismo įvykiai, kurių priežastis – susidūrimas su laukiniais žvėrimis. Teisėjų kolegija vertina, kad apeliacinės instancijos teismas netinkamai sprendė dėl tam tikrų norminių aktų nustatytų reikalavimų reikšmės nagrinėjamoje byloje; rūpestingas ir apdairus savininkas turėjo reaguoti į kelyje vykusius eismo įvykius ir jų skaičių bei imtis priemonių, kad jiems būtų užkirstas kelias. Byloje teismų nustatytos faktinės aplinkybės suponuoja išvadą, kad valstybė, kaip rūpestinga ir apdairi savininkė, galėjo ir privalėjo numatyti laukinių gyvūnų išbėgimą į kelią ir turėjo pakankamų priemonių tai kontroliuoti, statyti specialius kelio ženklus ir užtvarus, taip užkirsti kelią neigiamoms pasekmėms atsirasti. Dėl to atsakovo nurodytos aplinkybės teisiškai nėra reikšmingos, nes jos neatitinka force majeure kriterijų visumos (CK 6.253 straipsnio 2 dalis). Aplinkybė, kuri nebuvo neišvengiama, ją buvo galima numatyti, kontroliuoti ir pašalinti, nelaikytina nenugalima jėga (CK 6.212 straipsnio 1 dalis) ir nepašalina atsakovo atsakomybės atlyginti laukinių žvėrių padarytą žalą.

LAT CBS 2008-02-11 nutartis c. b. 3K-3-62/2008 (taip pat ir nuostolių įrodinėjimo klausimas):

Objekto finansavimas buvo vykdomas valstybės lėšomis, bet atsakomybė pagal sutartį už atsiskaitymų nevykdymą gali būti taikoma atsakovui, vykdytėjui užsakovo funkcijas. Pagal CK 6.212 straipsnį nenugalima jėga pripažįstamos aplinkybės, kurios šalies negali būti kontroliuojamos bei negalėjo būti protingai numatytos sutarties sudarymo metu ir kurių atsiradimui šalis negalėjo užkirsti kelio. Nenugalimos jėgos aplinkybė nelaikoma aplinkybė, kad sutarties šalis neturi reikiamų finansinių išteklių.

Šalys sutartį vykdė kelerius metus, ją du kartus papildė. Jos vykdymo metu buvo skiriamas ne visas finansavimas. Užsakovas žinojo finansavimo pertrūkius, todėl su statybos finansavimu susiję sunkumai nevertinami kaip netikėtos ar protingai negalimos numatyti aplinkybės. Sutartyse dėl mokėjimų vykdymo ir netesybų už šios prievolės nevykdymą galimybės išieškojimo nebuvo nustatyta išlyga, susijusių su finansavimo iš biudžeto galimybėmis, bet sudarant sutartį buvo galima ir būtina aptarti tokią išlygą. Jeigu apmokėjimas už atliktus darbus, kurie finansuojami iš valstybės biudžeto, nebuvo siejamas su tokio finansavimo galimybėmis, o atsakovas kelerius metus vykdydamas sutartį žino finansavimo su trūkumais apimtį ir praktiką, tai jis negali remtis valstybės institucijų sprendimais ar faktiniais veiksmais neteikiant reikiamo finansavimo kaip nenugalima jėga, o turi atsakyti už sutarties pažeidimą, padarytą dėl tokio finansavimo. Teisėjų kolegija atmeta atsakovo kasacinio skundo argumentus dėl civilinę atsakomybę šalinančių aplinkybių netaikymo.

Teisėjų kolegija sutinka su atsakovo argumentais, kad teismai nepagrįstai priteisė ieškovui 311 353,80 Lt nuostolių (negautų pajamų).

Negautos pajamos yra asmens tikėtinos gauti lėšos, kurios negautos dėl to, kad buvo sutrikdyta veikla, iš kurios buvo numatyta jas realiai gauti. Negautos pajamos kaip nuostolius apibūdina tokie požymiai, kaip pagrįstas tikėtinas jas gauti, jeigu pažeidimo nebūtų, ir pajamas suprantant kaip sumą, kurią sudarytų lėšos, kuriomis iš tikro asmuo praturtėtų iš teisėtos veiklos. Tai turi būti jo grynas pelnas (CK 6.249 straipsnio 1 dalis).

Vertinant pagrįstą tikėtinumą gauti visas pajamas iš kontrakto, abiem šalims turi reikšmės ta aplinkybė, kad finansavimas vykdomas iš biudžeto ir vykdomas su pertrūkiais. Šios aplinkybės sutarties šalims buvo žinomos, todėl, minėta, nevertinamos kaip nenugalimos jėgos aplinkybė, taip pat nesudarė realaus pagrindo tikėtis viso užsakymo sklandaus įvykdymo ir pelno iš jo gavimo.

Negautos pajamos kaip nuostoliai, kurios suprantamos kaip grynas pelnas, turi būti įrodomos. Jos neturi būti suprantamos kaip sąmatoje nurodoma pelno norma ar pelnas. Negautos pajamos yra pagrįstai iš statybos rangos sutarties tikėtinos gauti lėšos, kurios šaliai liktų įvertinus visas sąnaudas ir įplaukas. Taip gaunamas ikimokestinis

pelnas. Jis nesudaro negautų pajamų kaip nuostolių, nes nuo šios sumos turi būti mokamas pelno mokestis pagal Pelno mokesčio įstatymą. Atskaičiavus pelno mokestį likęs grynas pelnas būtų asmens iš neteisėtai sutrikdytos veiklos gautina nauda, kuria jis pagrįstai tikėjosi praturtėti.

Negautos pajamos yra nuostoliai, kuriuos šalis turi įrodyti. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad sutartis pasibaigė jos nutraukimu. Nutraukdamas sutartį ieškovas pateikė nutraukimo sąlygas. Tai normali ir priimtina, teisėta ir sąžininga sutarčių nutraukimo praktika (CK 6.218, 6.220–6.221 straipsniai). Pranešime dėl sutarties nutraukimo jis nurodė, kokios bus taikomos priemonės dėl sutarties nutraukimo – bus reikalaujama įsiskolinimo už darbus, delspinigių už vėlavimą atsiskaityti ir baudos. Negautų pajamų, kaip sutarties nutraukimo pasekmės, ieškovas nutraukdamas sutartį nenurodė. Bauda yra netesybų rūšis ir jeigu jos dydis aptartas sutartyje, tai bauda kompensuoja minimalius nuostolius ir jų dydžio įrodinėti nereikia. Tuo tarpu kiti nuostoliai yra įrodomieji ir turi būti įrodyti pagal jų sampratą. Teisėjų kolegija sprendžia, kad byloje nurodyta negautų pajamų kaip nuostolių samprata ieškovas nesivadovavo ir jų dydžio neįrodinėjo. Teisėjų kolegija konstatuoja CK 6.249 straipsnio 1 dalies pažeidimą, tai sudaro pagrindą panaikinti teismų sprendimų ir nutarties dalis, kuriomis priteistos negautos pajamos (CPK 359 straipsnio 3 dalis).

Šalių sutartyje nustatytos netesybos – 5 proc. bauda nuo visos orientacinės sutarties sumos. Ieškovas apskaičiavo ir teismai vadovavosi nuostata, kad į negautas pajamas yra įskaičiuojama bauda – 266 750 Lt. Ši yra šalių numatyta sutartyje ir ieškovo nurodyta kaip sutartinių santykių nutraukimo pasekmė. Sutarties nutraukimo metu sutartinė nuostata turi būti vykdoma (CK 6.2 straipsnis). Netesybos yra viena iš civilinės atsakomybės formų, jos kompensuoja minimalius nuostolius, ir jeigu jų dydis nustatytas sutartyje, tai jo įrodinėti nereikia. Teisėjų kolegija daro išvadą, kad nurodyto dydžio bauda, kaip netesybos, turi būti priteisiama. Į ją įskaitomas avanso likutis 80 076,96 Lt ir nustatoma galutinė ieškovui priteistina suma – 186 673,04 Lt (266 750 Lt bauda – 80 076,96 Lt avanso likutis).

Verslo subjekto sutartinės civilinės atsakomybės sąlygų aiškinimas (CK 6.256 str. 4 d. ir 6.258 str. 4 d. santykis)

LAT CBS 2013-02-27 nutartis c. b. Nr. 3K-3-52/2013:

Tokio pobūdžio nuostoliai (t. y. prarasta galimybė išvengti turtinių praradimų – sutaupyti) pagal savo esmę patenka į negautų pajamų sampratą, nes negautos pajamos bendrąja prasme reiškia asmens netektą galimybę pagerinti savo turtinę padėtį. CK 6.249 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Tokia žalos samprata atitinka tarptautinės teisės unifikavimo dokumentuose įtvirtintą žalos sąvoką (Tarptautinės teisės unifikavimo instituto (UNIDROIT) parengtų Tarptautinių komercinių sutarčių principų 7.4.2(1) straipsnis, Europos sutarčių teisės komisijos parengtų Europos sutarčių teisės principų 9:501(2) straipsnis). Pažymėtina, kad UNIDROIT principų komentare pripažįstama, jog negautos pajamos neretai pasireiškia kaip prarasta galimybė gauti naudos (pranc. la perte d'une chance de gains), o Europos sutarčių teisės principų komentare „būsima žala“ suprantama kaip prarasta dvejetainio pobūdžio galimybė: išvengti išlaidų arba gauti naudos, t. y. ir vienu, ir kitu atveju – pagerinti turtinę padėtį.

CK 6.258 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad neįvykdžiusi prievolės įmonė (verslininkas) atsako tik už tuos nuostolius, kuriuos ji numatė ar galėjo protingai numatyti sutarties sudarymo metu kaip tikėtiną prievolės neįvykdymo pasekmę. Taigi sutartį pažeidusios įmonės (verslo subjekto) pareiga atlyginti negautas pajamas priklauso nuo to, ar ji galėjo ir turėjo numatyti tokius nuostolius. CK 6.258 straipsnio 4 dalies normą aiškinant kartu su CK 6.252 straipsnio 1 dalimi bei atsižvelgiant į tarptautinių sutarčių teisės kodifikavimo aktų principus, konstatuotina, kad tais atvejais, kai skolininkas neįvykdo sutartinės prievolės tyčia ar dėl didelio neatsargumo (didelio aplaidumo), jam kyla pareiga atlyginti nukentėjusios šalies patirtus nuostolius, priežastiniu ryšiu susijusius su sutarties pažeidimu, net ir tais atvejais, kai tokio dydžio nuostolių, sudarydamas sutartį, jis negalėjo numatyti kaip sutarties neįvykdymo pasekmės. Toks aiškinimas papildomai patvirtinamas tuo, kad CK 6.258 straipsnio 4 dalyje nustatytas įmonės (verslininko) atsakomybės apribojimas „numatomais nuostoliais“ sietinas su CK 6.256 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta įmonės (verslininko) atsakomybe be kaltės, taip siekiant apibrėžti atsakomybės ribas, tačiau konstatavus tyčią ar didelį neatsargumą šis skolininko atsakomybės apribojimas nebetenka teisėto pagrindo ir gali reikšti kreditoriaus teisių pažeidimą.

Ieškovas, reikalaujantis priteisti jam negautas pajamas (neišvengtas išlaidas), turi įrodyti dvejetainio pobūdžio aplinkybes: pirma, tai, kad jis turėjo ne preliminarai planuojamą, siektiną, bet realią galimybę išvengti turtinių praradimų; antra, nuostolių dydį.

Visus Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių tekstus galite rasti: <http://www.lat.lt> arba www.infolex.lt/praktika